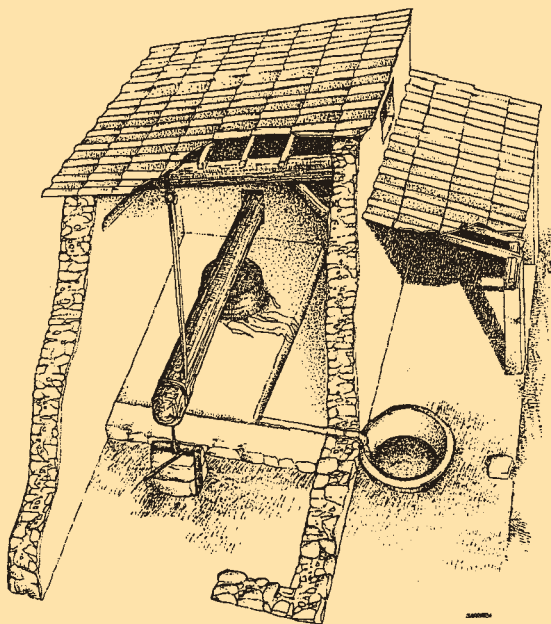

EL *FUNDUS* DE *TURISSA* ENTRE
EL SEGLE I AC I L'I DC. ARQUEOLOGIA
DE DOS ESTABLIMENTS RURALS,
MAS CARBOTÍ I SES ALZINES

**Josep Burch, Francesca Jiménez,
Josep M. Nolla i Lluís Palahí**
INSTITUT DE PATRIMONI CULTURAL
UNIVERSITAT DE GIRONA

ESTUDIS ARQUEOLÒGICS, 6

EL *FUNDUS* DE *TURISSA* ENTRE
EL SEGLE I AC I L'I DC. ARQUEOLOGIA
DE DOS ESTABLIMENTS RURALS,

MAS CARBOTÍ I SES ALZINES

Josep Burch, Francesca Jiménez,
Josep M. Nolla i Lluís Palahí

Universitat
de Girona

Institut de Patrimoni
Cultural

EL *FUNDUS* DE *TURISSA* ENTRE
EL SEGLE I AC I L'I DC. ARQUEOLOGIA
DE DOS ESTABLIMENTS RURALS,
MAS CARBOTÍ I SES ALZINES

Josep Burch, Francesca Jiménez,

Josep M. Nolla i Lluís Palahí

INSTITUT DE PATRIMONI CULTURAL

UNIVERSITAT DE GIRONA

ESTUDIS ARQUEOLÒGICS, 6

Estudis Arqueològics, 6

© Josep Burch, Francesca Jiménez, Josep M. Nolla i Lluís Palahí

© D'aquesta edició: Institut de Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona

Consell de redacció:

Josep Burch i Rius, Josep Casas i Genover, Aurora Martín i Ortega, Josep M. Nolla i Brufau, Jordi Sagrera i Aradilla, Narcís Soler i Masferer, David Vivó i Codina.

Edició, vendes i intercanvis:

Aula de Prehistòria i Món Antic

Universitat de Girona

Plaça Ferrater Mora, 1

17071 Girona

Tel. 972 41 81 59

ISBN: 84-8458-215-9

Dipòsit legal: B-27750-2005

PREMESA

Va ser a rel de la visita efectuada a ses Alzines un dia de primavera de 1995, arran de la denúncia interposada per gent de Tossa de què, el lloc, era objecte d'excavacions il·lícites, quan se'ns va fer avinent l'embrió d'una idea que podia tenir interès. Aquell jaciment no era una troballa aïllada, ni un cas únic; n'hi havia altres de similars, alguns més ben coneguts –com mas Carbotí- i altres només assenyalats i puntualment prospectats. No semblaven, en cap cas, grans establiments rurals romans del tipus vil·la. Si haviem de ser precisos, no sabíem que eren ni com eren ni, tampoc, si havien existit en una mateixa època. Recordàvem, també, que en el centre de tot hi havia un lloc important per la vil·la dels Ametllers, coneguda de molt antic, i que, per la magnitud, per la situació i per una llarguíssima vida semblava que podia ser el motor de l'exploració de la vall des de molt a principis del segle I aC. Teníem ben present, i la visita a ses Alzines no feia altra cosa que reafirmar-ho, que el terme municipal de Tossa, la vall, era, per les seves peculiaritats geogràfiques, per la claredat dels seus límits, per l'allunyament físic de tot i de tothom, llevat del mar, un observatori privilegiat, un laboratori ideal on aprofundir en l'estudi del procés de romanització d'un territori determinat, abastable.

L'amabilitat de l'Associació Amics de Tossa-Club UNESCO, l'engrescament d'un grup de tossencs que estimaven la seva terra i les seves arrels i, més tard, l'implicació municipal, van fer possible que aquella idea s'anés polint i perfeccionant i acabés esdevenint un projecte de recerca que, estructurat, es va presentar al Servei d'Arqueologia del departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, on va ser aprovat i recolzat per poder-lo tirar endavant. Aquest ha estat el marc on s'ha desenvolupat la nostra feina a Tossa de Mar i aquí presentem els primers resultats, parcials però autònoms, que caldrà ampliar convenientment quan es

publiquin els resultats, definitius, de les grans campanyes d'excavació als Ametllers que han permès reconstruir l'evolució del lloc i procedir, finalment, a la seva musealització i presentació pública.

El projecte teòric que, com veurem, només s'ha acomplert parcialment, contemplava l'excavació íntegra de dues estacions arqueològiques aparentment semblants i de mides relativament petites: ses Alzines i mas Carbotí. Un segon moment, significava endegar una prospecció sistemàtica del territori de la vall de cara a documentar estacions poc conegudes o descobrir-ne d'altres d'inèdites. Del resultat d'aquesta recerca, calia triar, de tots els jaciments localitzats, un, aquell que oferís més possibilitats, que fos més representatiu i excavar-lo del tot. Finalment, per completar l'estudi, calia continuar l'exploració arqueològica dels Ametllers i, si era possible, acabar-la del tot. No podríem entendre el procés global sense conèixer en tot detall el que semblava l'estació central de tota la vall. Aquesta semblava la part més difícil de realitzar.

Allò que ens proposàvem, com sol passar, només s'ha realitzat parcialment. Ses Alzines s'ha excavat tot allò que ha estat possible deixant de banda un sector petit, a migdia, del pati de treball. A mas Carbotí, semblantment. En aquest cas per raons exteriors no ha estat possible complir el que ens proposàvem. Queda, només, l'excavació d'una part significativa del pati de treball, on no s'amaguen grans sorpreses. El resultat de les prospeccions ha permès fixar amb claredat desenes de jaciments que, ben ubicats, són protegits per la llei. Un, Santa Maria de Llorell, ha estat objecte d'excavacions d'urgència encara inèdites i on tornem a trobar un establiment idèntic a ses Alzines o mas Carbotí. Ens hem quedat amb les ganes de triar-ne un i, tal com pensàvem, excavar-lo en extensió. En canvi, ha estat possible reprendre els treballs als Ametllers i enllestir-los del tot. Només queden

aquells espais marginals, a sud i a nord, més enllà del que és propietat pública i que no han de variar les conclusions obtingudes.

L'estudi que presentem a continuació que se centra en l'anàlisi de ses Alzines i mas Carbotí, paradigma de algunes altres estacions semblants del mateix territori, que es poden entendre i explicar des del paper preeminent i hegemònic dels Ametllers. La història d'un i altres es troba tan interrelacionada que no són, sinó, branques d'un mateix arbre. A la vall de Tossa, ho veuran si tenen la paciència de continuar llegint, el senyor del *fundus* va saber, aprofitant una excel·lent conjuntura econòmica, adaptar-se a les circumstàncies i fer rendible els sectors més marginals i topogràficament salvatges de la seva propietat per treure el màxim profit del que, aleshores -50 aC- 90 dC- era un producte estrella, el vi.

Voldríem aprofitar aquestes ratlles per agrair a l'Associació Amics de Tossa-Club UNESCO, a Mª Eugènia Serrat, Joan Planella, a l'Ajuntament de Tossa de Mar, a les alcaldesses Mª Pilar Mundet, Rosa Monrabà i Mª Teresa Moré, als propietaris de les finques on es localitzen els jaciments estudiats de ses Alzines i Mas Carbotí, a Joan Mundet, Mario Zucchitello, el Sr. Aguirre, a Rosa Mª Sureda i tants altres per l'ajuda dispensada i per l'interès demostrat. Donem les gràcies, també, a tots aquells estudiants que van participar en els treballs de camp i als nostres col·legues de l'institut de Patrimoni de la Universitat de Girona, Dr. D. Vivó, Dr. J. Sagrera, M. Sureda i M. Vivern, l'ajuda dispensada en la realització d'aquest estudi.

Ja en plena tardor i quan venia el temps de la verema, tothom al camp estava enfeinat: els uns preparaven les premses, els altres netejaven les gerres, d'altres teixien coves; aquest esmolava un falçó de tallar raïms, aquell endegava la mola per premsar els raïms ja esclafats, i aquell altre preparava vímet sec, del qual havien tret la pell a còpia de batre'l, i que havia de servir de torxes, a la llum de les quals es trauria el most, de nit.

I així també Dafnis i Cloe, deixant les cabres i els moltons, prestaven als altres l'ajuda de llurs mans. Ell portava raïms en coves, els abocava als cups i els trepitjava, i després portava el vi a les gerres. Ella, per la seva banda, preparava el menjar per als veremadors i els abocava vi vell i veremava les branques més baixes dels ceps.

(Longus, *Dafnis i Cloe*, llibre 2, 1.
Traducció de Jaume Berenguer i Amenós)

INTRODUCCIÓ GEOGRÀFICA

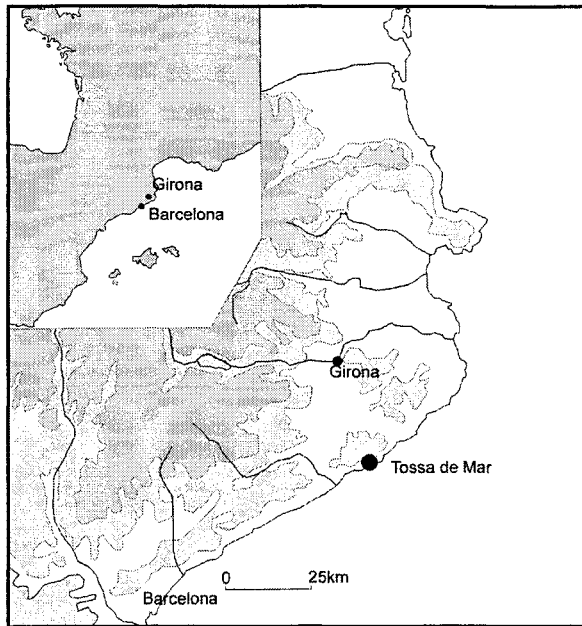

FIGURA 1. Tossa de Mar. Situació geogràfica.

L'actual terme municipal de Tossa de Mar se situa a l'extrem oriental del sector costaner de la comarca de la Selva, espai molt accidentat i pràcticament tancat entre la línia de mar i la Serralada Litoral (fig. 1).

Orgànicament el municipi forma part de la comarca de la Selva, però aquest és més un espai polític que geogràfic ja que, en realitat, agrupa tres sectors molt diferents tant geològicament com climàticament i, fins i tot, en la configuració del seu paisatge. Dos d'aquests espais són la Serralada Prelitoral i la plana de la Selva, mentre que el sector costaner, emmarcat i limitat per la Serralada Litoral, dins el qual es troba la vila de Tossa de Mar, presenta una configuració particular.

La Serralada Litoral està formada essencialment per materials eruptius amb unes falles que seccionen una costa molt accidentada amb clares mostres d'haver estat submergida.

Està formada per blocs granítics individualitzats, travessats per dics de roques efusives, sobretot pòfir, i fendits per rieres amagades pel relleu, que començant per llevant són quatre: el bloc de Tossa, que culmina al puig de les Cadiretes, de 510 m d'altura, que, al mateix temps, fa de límit amb les comarques del Gironès i el Baix Empordà; el bloc de Lloret, amb el puig Ventós, de 419 m d'altura, com a màxima elevació; el bloc de Blanes, que remunta lentament els al·luvions deltaics de la Tordera, i el bloc del Montnegre, compartit amb el Maresme i el Vallès, que culmina amb els 391 m del Montgròs. Tots aquests blocs dibuixen una façana litoral marcada per una falla mestra i formada per un muntanyam granític continu entre Sant Feliu de Guíxols i Blanes, amb penya-segats de fins a 100 m d'altura, amb petites platges i cales que, sovint, constitueixen petits ports naturals arrecerats. De tota manera, aquesta costa apareix coberta de vegetació i presenta un caire menys esquerp que, per exemple, els sectors calcaris del Montgrí.

La costa presenta un típic caràcter d'immersió encara per regularitzar on, precisament, les cales i els cursos fluvials indiquen que ha estat submergida.

Hidrològicament el sector de Tossa és travessat per la riera del mateix nom, que desemboca directament al mar. Això explica, per una banda, el traç rectilini de la costa i, al mateix temps, el contorn molt accidentat del litoral amb abundants cales i sortints accentuats per la duresa del granit, que acaben esbossant un front abrupte on les abundants cales tot sovint presenten problemes d'accés i penetració cap a l'interior i des de l'interior.

Tant físicament com climàticament la costa apareix aïllada de l'interior i mostra un clima marcadament mediterrani, amb temperatures més altes i pluges més escasses que a zones ben properes com la mateixa plana de la Selva.

El paisatge també és més sec que a l'interior, amb una disminució de la densitat dels boscos, formats, essencialment, per pins i alzines.

El municipi presenta una extensió de 38,18 quilòmetres quadrats i limita, al nord-oest, amb Llagostera i Vidreres, a l'est, amb Santa Cristina d'Aro, a l'oest, amb Lloret de Mar, i la comunicació es fa actualment a partir de tres carreteres que travessen la serralada, molt sinuoses, i que en època antiga eren inexistents, cosa que complicava encara més aquesta comunicació vers l'interior; per la seva banda, la comunicació per la costa es devia fer per mar. A la façana marítima les petites cales hi són molt abundants, entre les quals destacariem la cala Morisca, la platja de Llorell, la platja del Llevador, la punta dels Cards, la cala Moltó i la platja del Codolar, la cala Pola o la cala Giverola.

L'agricultura, aparentment, sempre hi ha estat escassa i s'ha centrat essencialment en els cereals, la vinya i l'horta, i, fins a l'allau turística, la pesca era una de les activitats dominants.

La vila de Tossa s'alça davant la badia del mateix nom, amb el promontori del cap de Tossa a la banda de migdia. Va ser en aquest sector on es va iniciar la població medieval que posteriorment es va anar estenent cap a la part baixa, tot vorejant la platja.

MAS CARBOTÍ

Introducció

Aquest jaciment arqueològic era conegut de feia temps i havia estat objecte d'alguna actuació no reglada que va permetre recuperar material arqueològic que, almenys en part, va anar a parar al Museu Municipal de Tossa, i va posar al descobert restes estructurals que semblaven dibuixar algunes estances (fig. 2).

L'any 1984 va ser objecte d'una primera campanya científica d'excavacions, els resultats de la qual van ser publicats ben aviat (López, Zucchitello i Fierro, 1985, 38-43; López, Batista i Zucchitello, 1987, 319-325). L'objectiu de la intervenció pretenia posar ordre en la intervenció clandestina, definir les peculiaritats i la tipologia del lloc i establir-ne la cronologia. A partir d'allò recollit i conservat i de les peculiaritats del

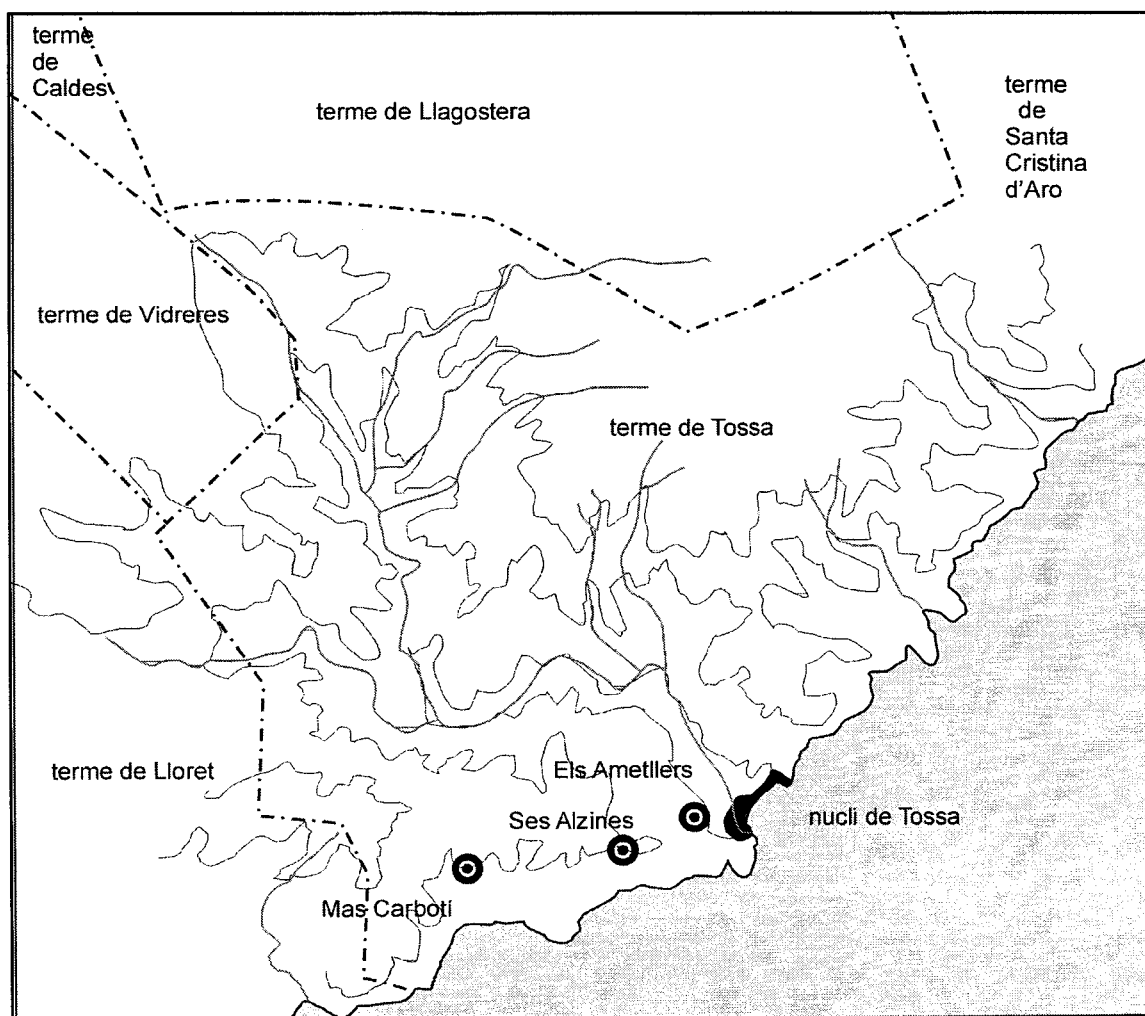

FIGURA 2. Tossa de Mar. Localització dels Ametllers, mas Carbotí i ses Alzines.

jaciment, els autors partien de la idea de trobar-se davant d'un establiment rural no gaire gran, amb una història més aviat curta que aniria de la darrerria del segle I aC als anys setanta-vuitanta del segle I.

La campanya va posar al descobert les restes com a mínim de cinc estances d'un edifici que semblava presentar una planta rectangular, amb murs de pedruscall lligat amb fang i, en general, molt senzill. Al costat de llevant, es va localitzar una cambra amb un sòl de rajols, prou ben conservada, amb una gran *tegula* a l'extrem oriental i uns forats de pal a l'extrem contrari que van permetre interpretar aquell àmbit com una sala de premsatge (fig. 6 i 7). Correspondria, doncs, a la *pars fuctuaria*.

Més enllà d'un passadís que corria de nord a sud, es van explorar parcialment tres estances: les dues més petites ocupaven el costat de llevant, amb sòls de terra piconada; la tercera, més gran, que no va poder ser excavada del tot, conservava un paviment d'*opus signinum* molt barroer. Aquest sector va ser identificat com la *pars rustica* de l'edifici, la residència dels camperols (fig. 4).

Les conclusions provisionals confirmaven plenament les hipòtesis apuntades abans de començar la intervenció: ens trobaríem davant d'una vil·la romana, de dimensions reduïdes, amb una cronologia que aniria des d'època augustal fins a inicis d'època flàvia o poc més enllà. La presència significativa de material més antic feia plantejar la possibilitat d'un origen anterior que potser noves intervencions podrien confirmar. Es posava de manifest la tècnica, poc acurada, de construcció de murs i paviments, que, tanmateix, no calia que fos presa en consideració, ja que es tractava d'un edifici senzill i funcional, amb múltiples paral·lels.

L'excavació es va reprendre el 1999, dins d'un programa de més abast que investigava l'explotació del camp, al territori de la vall de Tossa, en època romana, a partir de la prospecció intensiva del lloc i de l'excavació d'aquells jaciments paradigmàtics que fessin possible oferir una acurada evolució històrica del lloc. Durant tres campanyes consecutives (1999-2001) s'ha explorat el lloc amb la voluntat de posar tot l'edifici al descobert (fig. 3). Les dimensions considerables del conjunt, més gran del que suposàvem, i altres dificultats inesperades van

impedir d'acabar del tot allò que ens proposàvem. La campanya prevista per al 2002 i que havia de cloure el programa no es va poder realitzar. Tanmateix, com veurem més endavant, no sembla probable que hi pugui haver grans sorpreses. Podem estar raonablement convençuts que quan finalitzem l'excavació del tot no hi haurà canvis substancials ni en les conclusions històriques ni en la descripció i comprensió de l'edifici.

Tècnica constructiva. Murs i paviments

La planta de mas Carbotí se'ns presenta com un seguit d'estances i àmbits que configuren un establiment agrari on era prioritari aconseguir un ordre funcional determinat (fig. 3 i 5). En aquest cas, es tracta d'un edifici dedicat a facilitar la verema d'un territori marginal i orogràficament complex. Les dades aconseguides ens posen de manifest que ocupava una superfície força més gran que ses Alzines (*infra*) i, en general, que altres establiments similars que coneixem només a través de la prospecció. Cal, però, tot i ser ben certa aquesta afirmació, no treure-la de context: mas Carbotí és també un establiment complementari, de reforç i, per tant, no gaire gran.

Tot allò que hem pogut explorar ens mostra una mateixa manera d'obrar, una mateixa tècnica constructiva de tradició local i molt antiga, a base de murs de poc gruix, innecessaris si no havien de sostenir un pis superior, fets de pedra del país, granit preferentment, poc polida i de mides mitjanes, poc o gens escairades i lligades amb fang, que conformava fonamentació i sòcols (fig. 6, 8, 9, 10, 11 i 20). Pel damunt, la paret era de tàpia, embigat de fusta i sostre de *tegulae* i *imbrices*. Només en els murs perimetrals, aquelles grans parets obrades contra la falda de la muntanya, es van fer servir blocs de pedra més grans i més regulars (fig. 10). Cal suposar, a partir dels indicis aplegats, que un recobriment exterior de calç, potser (parcialment) pintat, n'uniformitzava l'aspecte i protegia de la intempèrie la tàpia i el fang. S'han conservat tres tipus de sòls: uns d'*opus signinum* de molt poca qualitat (àmbit 2) (fig. 3, 5 i 12) i que hem recuperat molt malmès i afectat per la incúria del temps; un altre, extraordinari, de toves, rajols ceràmics, que pavimentava la cuina (àmbit 4) (fig. 3, 5, 6 i 7), un paviment estrany però que també

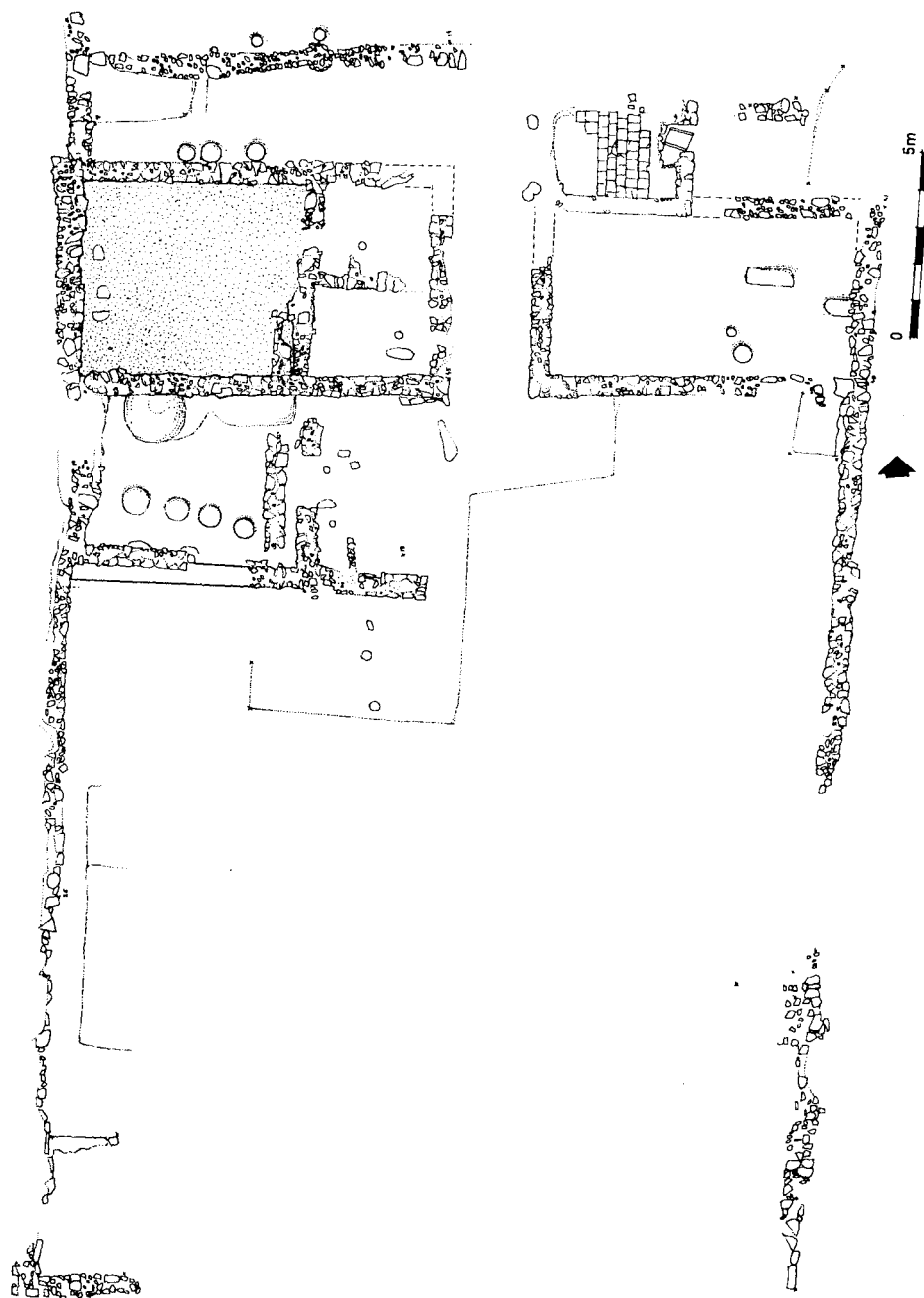

FIGURA 3. Mas Carbotí. Planta general.

FIGURA 4. Mas Carbotí. Àrea excavada el 1984..

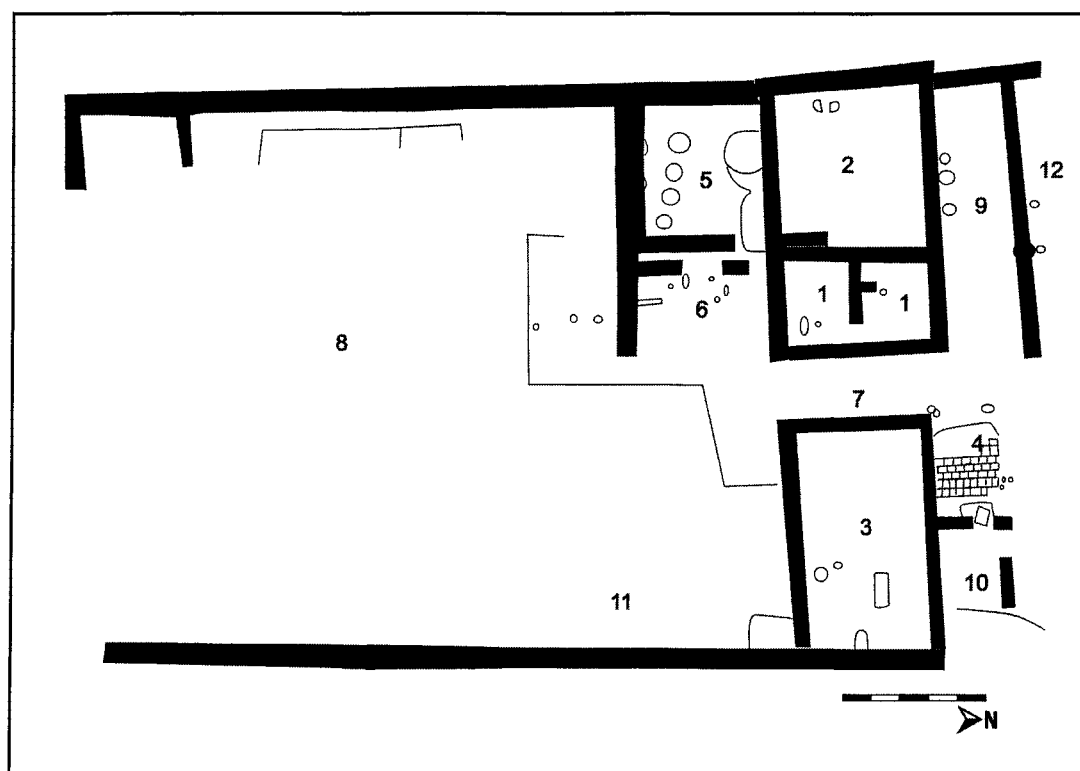

FIGURA 5. Mas Carbotí. Àmbits.

ha estat localitzat a Cassà de la Selva, al jaciment del camp de la Vinyaperduda, en un context, dels segles II-I aC, pròxim al nostre (Llinàs, Merino i Vargas, 2002, 255-257), i, majoritàriament, sòls de terra piconada, funcionals i senzills de fer i de mantenir. Això ens permet constatar que, llevat de dues cambres especialitzades, la cuina i la sala de premsatge, a cap altra no va semblar convenient esmerçar-hi diners i temps. No calia. La funció molt precisa d'aquesta construcció ho feia innecessari.

Descripció de l'edifici

Podem dividir-lo en dotze àmbits que descriurem, breument, a continuació (fig. 3 i 5):

Àmbit 1: cambra situada a llevant de la sala de premsatge. Va ser excavada i documentada el 1984 i es va considerar un espai d'ús domèstic atesa la descoberta d'una llar, situada al mig de la cambra, que va continuar funcionant, partida en dos, quan un mur va subdividir l'estança. Durant l'excavació recent, es va netejar el lloc en profunditat i es van descobrir petits forats obrats sobre la roca que cal considerar anteriors a la construcció de l'estança. És un espai rectangular de 20 m² (5 m per 4 m), mig compartimentat en dos, que es localitza entre els àmbits 2 (oest), 6 (migdia), 7 (llevant) i 9 (tramuntana). No en sabem l'ús (fig. 3 i 5).

Àmbit 2: sala de premsatge. Sòl d'*opus signinum* de mala qualitat i molt malmès. Va ser excavat parcialment el 1984 i queda definit per l'àmbit 1 (est), el 5 (migdia) i el 9 (nord). Ocupa una superfície de 26,5 m² (5 m per 5,30 m). El lloc va ser interpretat erròniament com un espai domèstic. En ser conegut del tot, no hi ha dubtes per atribuir-li una funció molt determinada (fig. 3, 5 i 12). Convé assenyalar que per sota de l'enderroc, potent, del mur de llevant, perimetral, es va poder observar que les parets est i nord d'aquesta estança també havien estat parcialment recobertes d'*opus signinum*, una solució que només observem quan l'activitat que es realitzava en una cambra determinada podia escampar-se i tacar els entorns. És el cas de la factoria de salaons de la Ciutadella de Roses (Nieto i Nolla, 1982, 193) i s'explica perfectament bé en aquest àmbit on el raïm era trepitjat i, després, ben premsat, operacions que feien raonable l'eficaz protecció del recobriment hidràulic. L'aplicació

va ser realitzada amb cura: es van col·locar petits bocins de terrissa, fragments d'àmfora, contra el mur, on es va fixar el *signinum*. Tal com pertoca, en l'aresta d'unió de la paret i del sòl es va obrar una mitja canya a tot l'entorn que evitava zones de contacte i de fractura (fig. 12). Altrament, servia per reconduir el most cap al lloc de recollida. No hi havia cap mena de regueró i només una inclinació molt suau però suficient vers migdia i cap a un punt determinat del mur (1002), on hi havia un orifici rectangular de 0,20 m d'altura que era per on el líquid anava a parar a l'àmbit 5, a un nivell inferior, on s'emmagatzemava (fig. 3, 8, 9, 13 i 14). Cal assenyalar també l'existència de dos forats obrats en el sòl de *signinum*, paral·lels, de 0,44 m per 0,38 m i 0,51 m i 0,48 m, respectivament, separats per 0,60 m, a uns 0,20 m del mur perimetral est, que corresponen als *foramina*, els encaixos dels *arbores*, les dues bigues verticals de fusta que sostenien el *prelum*, la gran barra horitzontal que exercia la pressió necessària (fig. 12, 13 i 15). Es tracta d'un giny senzill, característic d'aquesta època, amb una tradició prou llarga i que hauria descrit Cató, al tombant del 200 aC, a *De agricultura*, del tipus C3, segons la divisió tipològica proposada per J. P. Brun (1986, 84-132; Calloi, 1984, 31-70; Tchernia i Brun, 1999, 48-107) (fig. 15).

Cal recordar que tota aquesta estança es troba a un nivell superior en relació amb els àmbits de l'entorn. Un petita escala salvava el desnivell imprescindible per poder fer funcionar la premsa i recollir el most amb comoditat (fig. 15).

Àmbit 3: espai rectangular excavat parcialment el 1984. Ofereix una forma rectangular i queda definit pels àmbits 4 (nord), 11 (sud) i 7 (oest). Ocupa 45 metres quadrats (9 m per 5 m), amb un desnivell considerable. No es van identificar sòls per poder-ne fixar la cota. No queda gens clar que una obertura que sembla haver-hi entre aquesta cambra i l'àmbit 4 sigui real i no un esvoranc (fig. 3 i 16).

Àmbit 4: espai domèstic, quadrangular, amb paviment de toves. Excavat i documentat el 1984. Limita, a l'oest, amb l'àmbit 7, al sud amb el 3 i a l'est amb el 10. Ocupa 10 m² (2,5 m per 4 m) parcialment retallats a la roca, està clos per un mur pel costat sud-est, molt malmès, amb una obertura cap a llevant amb una *tegula bipedalis* posada a una cota més baixa (0,25 m) i amb uns forats de pal obrats a la roca. Aquella *tegula* correspondria a les restes d'una cuina (fig. 7). Aquesta mena

FIGURA 6. Àmbit 10, des de l'oest. Al fons, el sòl de toves.

FIGURA 7. Àmbit 4. En primer terme, la caixa de *tegulae* i més enllà el paviment de toves.

de fogons obrats amb *tegulae* formen una mena de caixa de combustió on es coïen els aliments. Sovintegen els paral·lels (Casas *et al.*, 1995 b, 61-62). Les estances amb paviment de toves són poc freqüents i poc apropiades per a zones de treball. En canvi, com que són altament refractàries, eren perfectament adequades per fer de sòl de la cuina. Recordem el paral·lel, ja esmentat (*supra*) del camp de la Vinyaperduda, a Cassà de la Selva (Llinàs, Merino i Vargas, 2002, 255-257) (fig. 3, 6, 7 i 16).

Àmbit 5: zona de recollida del most al costat de l'àmbit 2. Es tracta d'un espai rectangular de 24,75 m² (4,5 m per 5,5 m) que donava, pel sud, al pati (àmbit 8) i per llevant al 6. S'observa un gran retall a la roca, annex al mur de compartimentació amb la cambra 2, que faria algun paper a l'hora de recollir el most (fig. 8). En aquesta paret, ja s'ha dit, una obertura de forma quadrangular emmarcada per unes mitges canyes comunicava aquesta estança amb un receptacle situat a la cambra núm. 5, on es recollia el líquid obtingut trepitjant el raïm i premsant-lo (fig. 9). També es conservava ben visible la llinda de la porta que posava en contacte els dos espais. Recordem que la cota de circulació de l'àmbit 5 es trobava aproximadament un metre per sota de la de la cambra núm. 6. Com que no s'ha trobat cap evidència estructural, hem de deduir l'existència d'una escaleta de fusta de posar i treure per facilitar els treballs i la circulació quan aquelles cambres estaven en ús (fig. 3, 13, 14 i 15).

Es van documentar també altres retalls rodons sobre la roca a més d'aquell, més gros, utilitzat com a dipòsit. Els interpretem com a punts d'ancoratge de *dolia* on es conservava provisionalment el most. Se n'observen quatre de molt clars i dos de camuflats pel mur obrat en la segona fase d'història d'aquest establiment (*infra*) (fig. 3, 14 i 17).

Àmbit 6: espai quadrangular, de 20 m² (5 m per 4 m), al migdia de l'espai núm. 1 i a tramuntana del 8. Excavat el 1984, és un lloc de funció incerta. Dóna accés a la cambra 5 i ofereix, actualment, una falsa aparença d'obertura. Opinem que en origen els murs nord i sud de l'àmbit es devien adossar a la paret 1002 (fig. 3 i 5).

Àmbit 7: passadís rectangular d'uns 2 m d'amplada que separa l'àmbit 1 dels 3 i 4. Completament excavat el 1984 (fig. 3 i 5).

Àmbit 8: pati. Ocupa tot el sector de migdia del jaciment, d'uns 360 metres quadrats (18 m

de llarg per 20 m d'ample) que va ser dividit, metodològicament, en dos sectors, el 8 a l'oest i l'11 a l'est. En aquest primer (8) es van posar de manifest restes d'un sòl de *signinum*, molt arrasat, i diversos forats de pal que no semblaven dibuixar cap estructura determinada. Es va documentar també un gran retall a la roca (fig. 3, 10 i 18).

El mur de delimitació de l'àmbit 8 és la paret perimetral de l'edifici, d'una llargària de 33 m, que hauria hagut de sostenir la pressió de la terra del turó que s'enfila cap a ponent. Va ser fonamentat directament sobre el subsòl rocós, retallat convenientment, per encabir-lo (fig. 10). A l'angle sud-oest, es van documentar uns 3 m de la paret est/oest que tancaria el pati i l'establiment. El nivell de circulació de l'àmbit el va definir el descobriment de dues mitges àmfores de vi clavades dempeus dins d'uns forats i ben falcades amb pedretes (fig. 3 i 18).

La grandària d'aquest espai a cel obert i les evidències obtingudes durant l'excavació han fet pensar en la possibilitat d'un o uns amargenaments per salvar el fort pendent de la muntanya on es va construir (fig. 18).

Àmbit 9: porxo que ocupa la façana de ponent de l'edifici. És un espai rectangular de 12,30 m² (3 m per 9,30 m), clos, al nord, per un sòcol de mur, molt afectat, de poca entitat. Ho interpretem com la solera d'uns posts de fusta, tal com confirma un basament circular incrustat dins del sòcol (fig. 3 i 11). Posava en contacte tota la façana septentrional de l'edifici i esdevenia una zona complementària oberta cap a la fresca, cap a tramuntana (fig. 3 i 5).

Àmbit 10: espai annex a l'àmbit 4, d'uns 2 m d'amplada per uns 5 de llargada, molt afectat per les arrels i l'arbrat. S'hi van trobar grans quantitats de cendres, pròximes a la *tegula* de l'àmbit 4. Pensem que podria tractar-se d'un espai d'emmagatzematge de llenya i/o d'aliments, per la seva situació, al costat de l'àmbit 4 (fig. 3, 6 i 16).

Àmbit 11: sector oriental del pati (àmbits 8 i 11), de 480 metres quadrats (24 m per 20 m). Aquí hem pogut resseguir el mur perimetral fins a una distància de 25 m sense que aconseguíssim trobar la paret de tancament de migdia. És sòlid, fort i potent, amb banquetta de fonamentació, de pedres mitjanes i grans, lligades amb fang (fig. 3 i 18).

En aquest sector no hi hem documentat nivells de circulació. En canvi, es va descobrir un mur

FIGURA 8. Mas Carbotí. Àmbit 5. Mur meridional de la sala de premsatge i, a l'esquerra, encaix de la tina on es recollia el most.

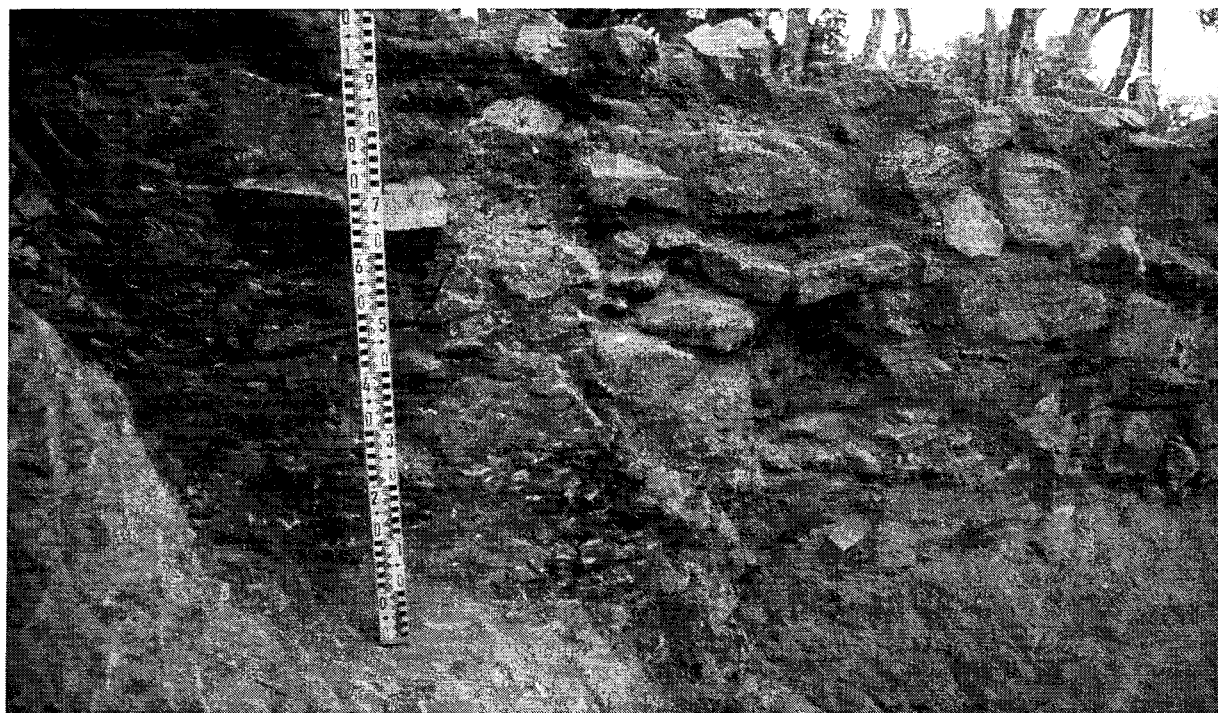

FIGURA 9. Mas Carbotí. Detall del mur meridional de la sala de premsatge on s'observa l'orifici per on sortia el most.

perpendicular que definiria una compartimentació menor del pati que fonamentava directament sobre la roca. No s'ha pogut explorar íntegrament i no en sabem les dimensions ni la planta que devia dibuixar.

Àmbit 12: espai al costat del porxo, a l'extrem nord-oest. Aquí observem, per sota del sòcol de fonamentació del porxat, uns forats de pal obrats a la roca que indiquen que, en un primer moment, aquest porxo se sostenia en unes pilastres de fusta clavades directament al subsòl (fig. 11), model substituït per un suport més sòlid i resistent, amb un basament de pedra corregut que incorporava les pilastres de fusta a l'interior (fig. 3 i 5).

Fases

L'edifici, com anirem veient, hauria tingut una existència curta, de menys d'un segle, i, tanmateix, s'hi observen reformes i modificacions que van canviar algunes estances (fig. 19).

En l'àmbit 5 s'hi han pogut documentar dos moments, un de més antic, a base de tot un seguit de retalls rodons, alineats, que perforen la roca, que, per mides, lloc i formes, interpretem com a encaixos de *dolia*. Aquest espai 5 hauria estat, en origen, una sala d'emmagatzematge del most (fig. 3, 19 i 20).

En la fase més moderna són pocs els indicis que ens en puguin explicar l'ús. Altres retalls arrodonits, sense ordenació aparent, obrats uns 0,50 m en relació amb els anteriors, podrien fer pensar, tanmateix, en una funció idèntica o molt semblant (fig. 19).

Aquest moment final de l'establiment va significar la construcció de noves parets a una cota més elevada, per damunt de les estructures anteriors. Va comportar el colgament de tot l'àmbit 5 i de la porta que comunicava amb l'espai 2, feta amb terra i pedres, i es va crear un nou nivell de circulació a la mateixa altura que el de l'àmbit 2; es van bastir murs nous, un dels quals es va col·locar directament sobre el sòl de *signinum* de l'antiga cambra de premsatge (fig. 3, 19 i 20).

Sembla que aquesta fase d'ocupació es va centrar en les cambres del sector occidental; les noves parets eren paral·leles a les antigues, a una cota més enlairada, i l'espai s'havia reduït. No sabem gaire bé el perquè de tot plegat, però queda clar que la premsa ja no era necessària ni res d'allò relacionat amb l'obtenció de vi.

Funcionament de l'edifici

Podem definir tres tipus d'espai: el de manufactura del raïm (àmbits 1, 2 i 5) (fig. 5 i 14), la zona d'habitatge (àmbits 4 i 10) (fig. 16) i la zona d'arribada i d'emmagatzematge i tractament del most (gran pati meridional, àmbits 3, 6 i 12) (fig. 18).

Estructuralment, l'edifici sembla format per més d'una construcció, com indicarien els límits septentrionals dels àmbits 2 i 4, que no dibuixen una façana recta sinó esglaonada. L'àmbit 7, en efecte, no s'hauria d'interpretar com un passadís sinó com un espai a cel obert, entre dues edificacions (fig. 5). La situada a llevant correspondria a la zona d'habitació ocasional, amb cuina, rebost i dormitori, i la del costat occidental seria l'espai fructuari, el lloc de transformació del raïm en most i vi. Tot el sector de migdia estaria ocupat per un gran pati de treball, lloc de sortida dels veremadors i d'arribada del raïm, on es descarregaria per conduir-lo a la sala de premsatge. Des d'aquí també, en acabar aquests treballs, es traguaria el most cap al mar per portar-lo cap als Ametllers, on reposaria i s'emmagatzemaria en àmfores per poder ser distribuït convenientment per via marítima.

La segona fase va convertir en lloc d'ús domèstic l'antiga zona de transformació. Va durar molt poc temps i no és fàcil explicar-ne la utilitat (*infra*) (fig. 19).

El material arqueològic

Les tres campanyes d'excavació realitzades –1999-2001– han proporcionat un conjunt de material escàs i, sovint, molt afectat pel subsòl, àcid, del lloc. Aquest fet dificulta poder ser més precisos a l'hora de datar i de poder-se fer una idea més aprofundida d'allò que es feia servir a mas Carbotí durant la seva existència. Tanmateix, com podem veure, els indicis són suficientment clars i fermes per proposar un moment final a l'establiment rural, força anterior al que s'havia dit, apuntar propostes cronològiques per a les diferents fases constructives de l'edifici, per fixar-ne l'origen i per proposar una presència activa i continuada, al lloc, que s'hauria de situar dins del segon terç del segle I aC, cosa que confirma indicis que ja s'havien apuntat.

FIGURA 10. Mas Carbotí. Àmbit 8. Detall del mur perimetral occidental.

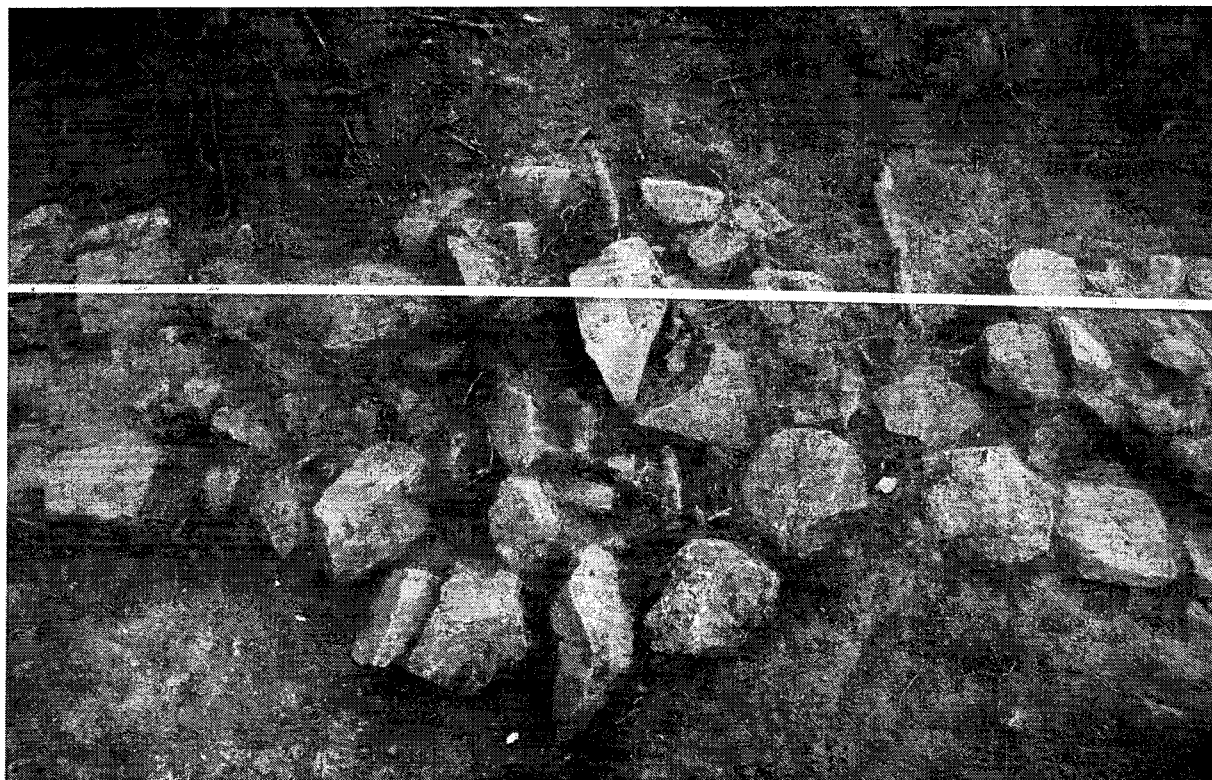

FIGURA 11. Mas Carbotí. Àmbits 9 i 12. Detall del basament d'un pilar.

L'abandonament

Analitzarem tot seguit el material arqueològic recuperat dins de les unitats estratigràfiques més modernes del jaciment, nivells superficials i nivells d'enderroc i d'abandonament de l'edifici.

UE 1001, superficial. Entre el material més modern, destacaríem dos fragments informes de *terra sigillata* sud-gàl·lica (des d'ara, TSSG), set fragments de *terra sigillata* itàlica (TSI), vuit fragments indeterminats de parets fines, nou fragments d'àmfora del país i un conjunt significatiu de ceràmiques comunes oxidades, quinze i seixanta-vuit fragments, distingint entre produccions atípiques i *locals*, una terrissa molt peculiar que apareix sempre i amb percentatges significatius, i set fragments de ceràmica reduïda de cuina, juntament amb algun element metàl·lic (bronze, ferro i plom).

UE 1023, abandonament, amb múltiples fragments de *tegulae* i *imbrices*. Poc material; ceràmica emporitana tardana (1), ceràmica comuna oxidada (5) i *local* (4), ceràmica reduïda de cuina (3), àmfora indeterminada (2), tres fragments de *dolium* i un clau de ferro.

UE 1025, superficial, amb quatre fragments de ceràmica comuna ibèrica, un fragment de campaniana B, dos fragments de TSI, dos fragments de TSSG, nou de ceràmica comuna oxidada, catorze de *local*, quatre de ceràmica reduïda de cuina, dos d'àmfora de la Tarraconense i dos d'àmfora indeterminada.

UE 1026, abandonament amb sostre caigut. Un fragment de ceràmica de parets fines baixrepublicanes, un de TSI, tres de ceràmica comuna, tres de *local*, tres de ceràmica reduïda de cuina, tres fragments d'àmfora del país i un fragment de *dolium*. Assenyalem la recuperació d'una *tegula* marcada amb un *sigillum* ..D (?)AAR (o PH) (?) obrada, per les peculiaritats de pasta i acabats, en un taller local (fig. 21) que no tenim documentada enlloc.

UE 1035, enderroc amb sostre caigut. Un fragment de TSI, un de TSSG, dos de ceràmica comuna oxidada, cinc de *local*, sis de ceràmica reduïda de cuina, un de ceràmica emporitana, tres fragments d'àmfora del país i dos fragments de *dolium*.

UE 1039, enderroc final. Tres fragments de parets fines baixrepublicanes, nou de TSSG, sis de ceràmica comuna oxidada, divuit de *local*, nou de ceràmica reduïda de cuina, onze fragments

d'àmfora del país, dos d'àmfora itàlica, un de bètica, dos d'àmfora indeterminada, quatre fragments de *dolium*, un clau de bronze i un de ferro i dues monedes augustals, les úniques localitzades en l'excavació. En tornarem a parlar.

UE 1067, d'enderroc amb sostre caigut. Dos fragments de ceràmica comuna itàlica, un de ceràmica reduïda de cuina, tres fragments d'àmfora del país.

UE 1201, superficial. Un fragment de ceràmica grisa emporitana, tres fragments de ceràmica de parets fines baixrepublicanes, tres de TSI, un de TSSG, quatre de ceràmica comuna oxidada, sis de *local*, cinquanta de ceràmica reduïda de cuina, cinc fragments d'àmfora del país, dos d'àmfora indeterminada i un fragment de *dolium*.

UE 1202, abandonament. Un fragment de ceràmica comuna itàlica, dos de ceràmica grisa emporitana, dos de TSI, dos de TSSG, sis fragments de ceràmica de parets fines, de ceràmica comuna oxidada, quatre de *local*, dos de ceràmica reduïda de cuina, sis d'àmfora del país, un de bètica, dos d'indeterminada i un clau de ferro.

UE 1206, superficial. Un fragment de campaniana B, quatre de ceràmica de parets fines baixrepublicana, quatre de TSI, quatre de ceràmica de parets fines, quatre fragments de ceràmica comuna itàlica, vint-i-vuit de ceràmica comuna oxidada, vuit de *local*, un de ceràmica grisa emporitana, vint-i-quatre de ceràmica reduïda de cuina, dinou fragments d'àmfora del país, sis d'àmfora itàlica, onze d'indeterminada i un fragment de plom.

UE 1207, abandonament. Un fragment de campaniana A, dos de campaniana B, cinc fragments de ceràmica de parets fines baixrepublicanes, deu fragments de ceràmica de parets fines, un fragment de ceràmica comuna itàlica, vint-i-dos de ceràmica comuna oxidada, dos de *local*, tres de ceràmica grisa emporitana moderna, nou de ceràmica reduïda de cuina, set fragments d'àmfora del país, un d'àmfora itàlica, un d'àmfora indeterminada i un fragment de *dolium*.

UE 1213, d'enderroc. Un fragment de ceràmica comuna itàlica, cinc fragments de ceràmica de parets fines baixrepublicana, tres de TSI, cinc de ceràmica comuna oxidada, onze de ceràmica *local*, vint fragments d'àmfora del país, un d'àmfora indeterminada, un fragment de

FIGURA 12. Mas Carbotí. Àmbit 2 des del nord. Detall del sòl de signinum i dels encaixos dels arbres de la premsa.

dolium, un clau de bronze, quatre de ferro i un fragment indeterminat de plom.

UE 1216, superficial. Un fragment de ceràmica comuna itàlica, un fragment de ceràmica grisa emporitana tardana, cinc fragments de TSI, quatre fragments de ceràmica comuna oxidada, un fragment de *dolium*.

UE 1233, d'enderroc. Un fragment de ceràmica grisa emporitana tardana, sis de TSI, cinc de ceràmica comuna oxidada, sis de ceràmica reduïda de cuina, setze fragments d'àmfora del país, quatre fragments d'àmfora de procedència indeterminada, dos fragments de *dolium*.

UE 1243, d'enderroc. Un fragment de ceràmica grisa emporitana, un fragment de ceràmica de parets fines baixrepublicanes, dos fragments de ceràmica de parets fines envernissada, quatre fragments d'àmfora del país, un d'àmfora itàlica, un d'àmfora de procedència indeterminada, un fragment de *dolium*, dos fragments indeterminats de ferro.

UE 1258, d'enderroc. Un fragment de ceràmica grisa emporitana, quatre de ceràmica grisa emporitana tardana, un fragment de ceràmica de parets fines baixrepublicanes, dos fragments de

TSI, un fragment de ceràmica de cuina africana, un fragment de ceràmica comuna oxidada, un fragment de ceràmica *local*, set fragments de ceràmica reduïda de cuina, disset fragments d'àmfora del país, tres d'indeterminada, dos fragments de vidre.

UE 1259, d'enderroc, per sota del superficial. Tres fragments de grisa emporitana, cinc fragments de TSI, un fragment d'àmfora del país.

UE 1268, d'enderroc del sostre amb presència abundant de *tegulae* i *imbrices*. Dos fragments de ceràmica grisa emporitana tardana, dos de ceràmica comuna oxidada, set de ceràmica reduïda de cuina, cinc fragments d'àmfora del país, un fragment d'àmfora itàlica, un de procedència indeterminada, tres fragments de *dolium*, un clau de ferro.

UE 1280, d'enderroc amb *tegulae*. Un fragment de ceràmica grisa emporitana, un fragment de ceràmica grisa tardana, un fragment de TSI, cinc fragments de ceràmica comuna oxidada, dos fragments de ceràmica *local*, quatre fragments d'àmfora del país, un fragment d'àmfora itàlica.

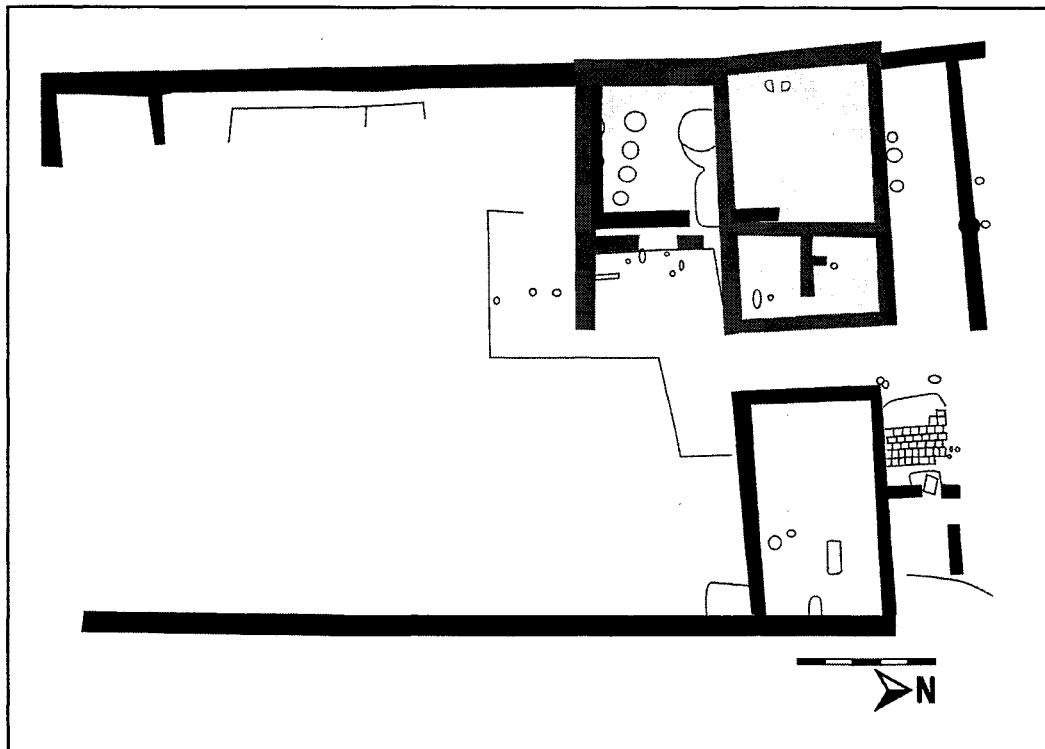

FIGURA 13. Mas Carbotí. Àrea de premsat i cambres annexes.

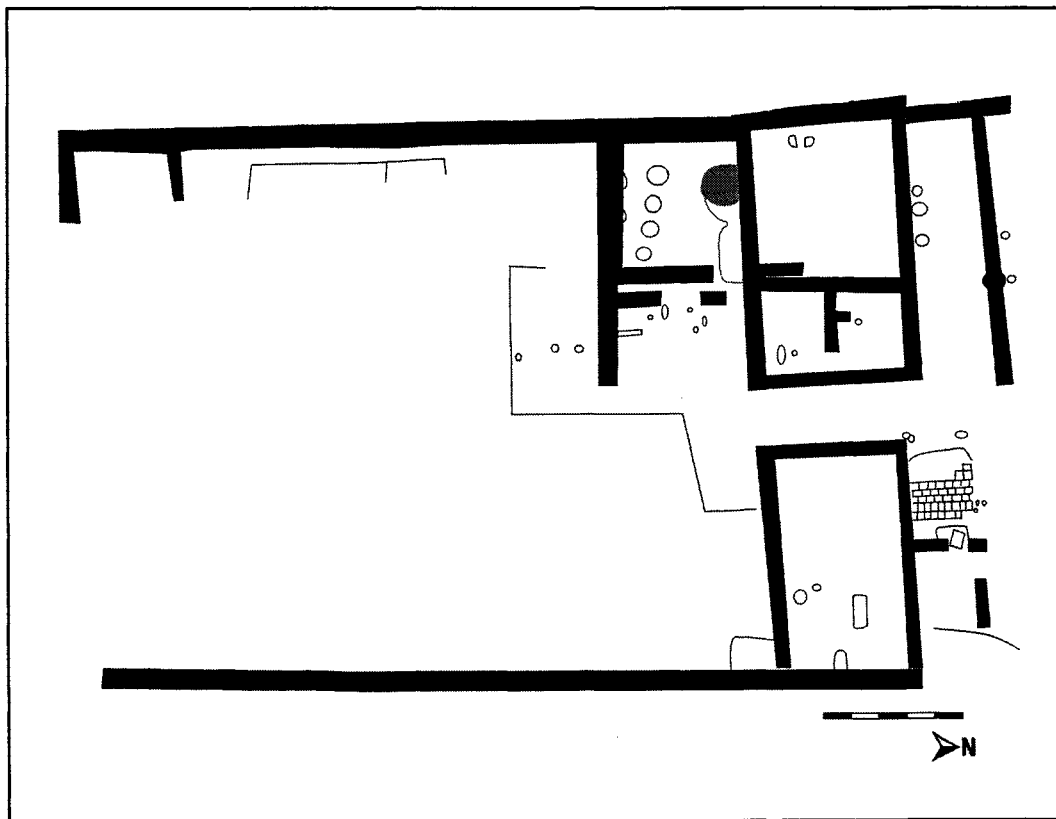

FIGURA 14. Mas Carbotí. Dipòsits.

UE 1311, superficial. Un fragment de ceràmica grisa emporitana, un de grisa emporitana tardana, deu fragments de TSSG, un fragment de ceràmica comuna oxidada, quatre de ceràmica reduïda de cuina, onze fragments d'àmfora del país, un d'àmfora bètica, un fragment de *tegula*.

UE 1312, sota el superficial. Dos fragments de ceràmica comuna itàlica, tres de TSSG, vuit de ceràmica comuna oxidada, sis fragments d'àmfora del país, un d'àmfora indeterminada.

Comentari

La primera consideració important que cal fer és remarcar la inexistència absoluta de *terra sigillata* africana de tipus A. En tota l'excavació (1984 i 1999-2001) no se n'ha trobat ni un sol fragment, fet significatiu a l'hora de fixar l'abandonament del lloc. També és aclaridora la poca presència de ceràmica africana de cuina. De fet, en aquests estrats més moderns, superficial i d'enderroc, hem detectat un fragment de plat tapadora de la forma Ostia II, 302 (fig. 29,7), la forma més antiga, que podem trobar entre el principat d'August i la primera meitat del

segle II (Aquilué, 1995, 66-67). Recordem que només n'hem identificat, del total de la ceràmica recuperada, dos fragments més, un que es va trobar dins del nivell 1203, una unitat estratigràfica localitzada directament per sota de la 1201, superficial, i que tanmateix no va ser considerada entre les més modernes del jaciment, novament un plat tapadora de la mateixa forma, dins d'un conjunt ceràmic amb molt material residual (fig.25,9), i, finalment, un altre fragment de plat tapadora informe de la UE 1242, un nivell que es localitza directament per sota del d'enderroc 1233. Poca presència i cap altra forma de ceràmica africana de cuina.

Des d'un punt de vista cronològic, un altre fet que ens interessa ressaltar és la presència, poc nombrosa certament, de la *terra sigillata* sudgàl·lica, un altre material amb datacions precises i que ens ha d'ajudar a afinar el moment final de mas Carbotí. Destaquem, en primer lloc, la manca absoluta de recipients decorats. No hi ha formes ni fragments de les grans escudelles Drag. 29, 30 o 37 ni una sola peça assimilable als plats Drag. 35 i/o 36, amb decoració a la barbotina a la cara superior del llavi. Cal destacar la manca de fragments de *marmorata*, que apareix cap al

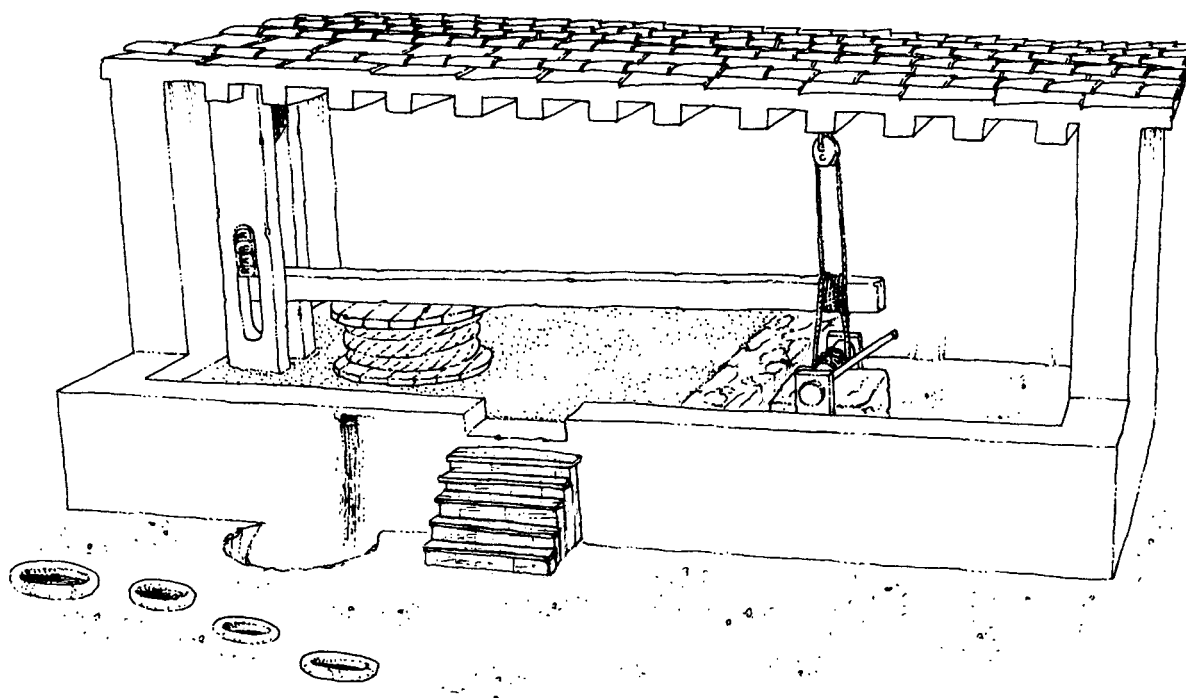

FIGURA 15. Mas Carbotí. Restitució del *torcularium*.

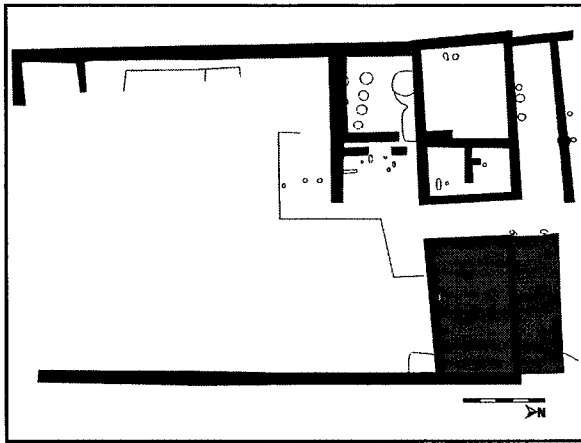

FIGURA 16. Mas Carbotí. Zona d'habitatge.

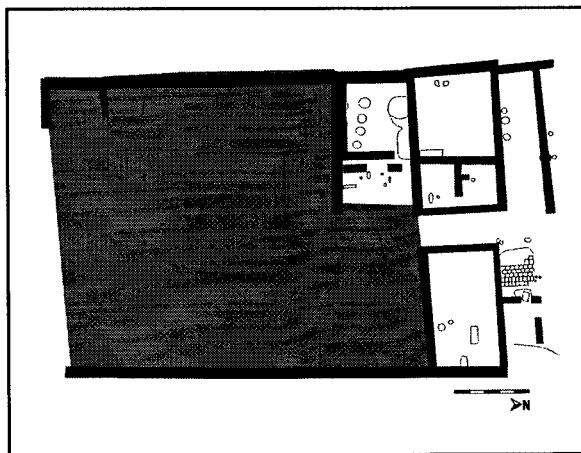
FIGURA 17. Mas Carbotí. Àmbit 5 des del nord. Orificis obrats a la roca on s'encaixaven els *dolia*.

FIGURA 18. Mas Carbotí. Patis.

40 tot i que, no ho oblidem, la seva presència és sempre testimonial.

Com a segona cosa que cal considerar, convindria dir que, no exclusivament però sí preferentment, les troballes d'aquesta ceràmica procedent de La Graufesenque a través del comerç marítim, tan ben documentat pel derelict de Culip IV, al cap de Creus (Nieto *et al.*, 1989; Nieto i Puig, 2001), han estat realitzades en els estrats més moderns del jaciment. Entre les formes identificades assenyallem, dubtosa, la Drag. 22b (fig. 24,1), que es data entre el 40/70 de l'era (Passelac i Vernhet, 1993, 572). Si fem un cop d'ull ara a les formes identificades en unitats estratigràfiques més antigues o que no han pogut ser fixades amb seguretat entre les més modernes, recordem un got petit de la forma Drag. 24/25, de la UE 1239 (fig. 29,1), una de les formes més característiques, omnipresent, que comença a obrar-se durant el primer vintenni del segle I i que perdura fins poc més enllà del 60 (Vernhet, 1975; Passelac i Vernhet, 1993, 573). En aquest cas, el perfil sembla propi de models més antics. De la UE 1284, de cronologia incerta, procedeix un fragment de got assimilable a la forma Drag. 33 (fig. 31,5), amb origen cap al 20 de l'era i amb una perllongació més enllà de mitjan segle II (Vernhet, 1975; Passelac i Vernhet, 1993, 574). Trobat al nivell 1313, destaquem un got hemisfèric de la forma Rit. 8a, amb cronologia d'entre el 15 i el 30 dC (fig.31,9) (Passelac i Vernhet, 1993, 577). Si calgués resumir, diríem que poca cosa.

No podem fer servir les llànties per datar —un material que sol aportar precisions cronològiques fermes— perquè se n'han trobat molts pocs fragments i fets miques, cosa que ha fet impossible assimilar-los a una forma determinada (UE 1219 i 1239, fig. 28,7 i 29,3, respectivament).

Un altre tipus ceràmic que cal considerar és la presència constant i amb amplíssim repertori de formes de l'anomenada *ceràmica grisa emporitana tardana*, que trobem en percentatges significatius en contextos augustals i de la primera meitat del segle I a les comarques costaneres del nord-est de l'actual Catalunya (Nolla *et al.*, 2003, 33-53). Hem identificat escudelles com la forma 2.6 (fig. 24,2) (Nolla *et al.*, 2003, 42-43), a la UE 1201, copes de la forma 3.3 (fig. 27,2) (Nolla *et al.*, 2003, 48) i el plat 1.2 (fig. 27,3) (Nolla *et al.*, 2003, 37), a l'estrat 1207, novament el got de la forma 3.3 (fig. 28,1), a la UE 1211, l'escudella 2.6

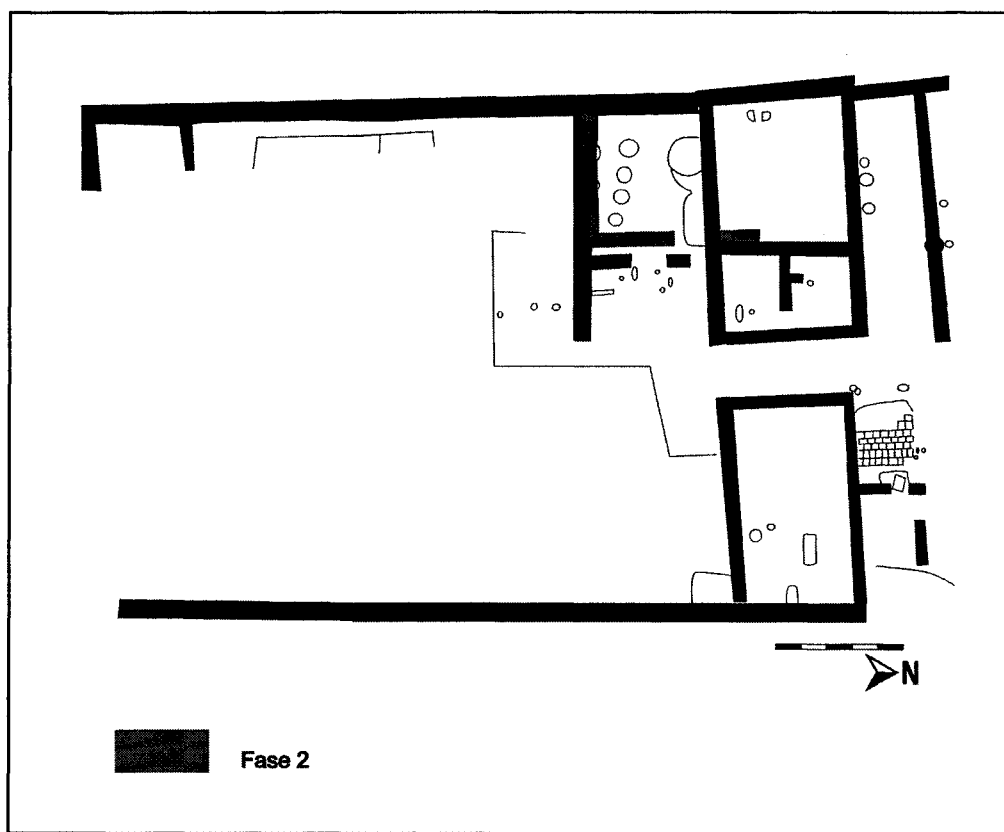

FIGURA 19. Mas Carbotí. Fases.

FIGURA 20. Mas Carbotí. Àmbit 5. Detall dels murs sobreposats que corresponen respectivament a les dues fases.

de l'estrat 1258 (fig. 29,6) i la gerra de la forma 7 (Nolla *et al.*, 2003, 49-50) de la UE 1259, amb una X grafiada al fons extern (fig. 29,12).

En nivells de cronologia més discutida o clarament més antiga, recordem a la UE 1044, coberta només pel superficial 1001, haver documentat el got hemisfèric 3.2 (Nolla *et al.*, 2003, 44) (fig. 23,2) i l'escudella 2.4 (Nolla *et al.*, 2003, 42) (fig. 23,3); a la UE 1203, directament per sota del superficial 1201 i que ja hem proposat considerar-lo molt tardà (*supra*), hi hem localitzat un plat de la forma 1.4 (Nolla *et al.*, 2003, 38) (fig. 25,1) i dues escudelles, una de la forma 2.2b (Nolla *et al.*, 2003, 40-41) (fig. 25,3) i l'altra de la 2.4 (Nolla *et al.*, 2003, 42) (fig. 25,2). A la UE 1273, que es va localitzar directament sobre la roca, hi hem identificat la forma 1.2, un gran plat (Nolla *et al.*, 2003, 37) (fig. 31,1), i a la UE 1313, que sembla també antiga, novament un plat de llavi recte de la forma 1.4 (Nolla *et al.*, 2003, 38) (fig. 31,8). Molt interessant, des d'un punt de vista tipològic, és la identificació del pom d'una tapadora (UE 1219, fig. 28,8), una forma no inventariada però que és present entre les ofrenes de les tombes del sector de la necròpoli Granada d'Empúries excavat l'any 2002 (Castanyer, coordinador, 2003, 41-51).

Convé recordar que aquestes produccions ceràmiques les hem documentat en ús fins a mitjan segle I, poc més o menys (Nolla *et al.*, 2003, 52-53), una dada que ens sembla interessant sobretot si tenim en compte la presència constant, en nivells moderns, d'aquestes ceràmiques, que no són altra cosa que escudelles, plats, gots i alguna gerra, atuells per fer servir a taula.

Els gots, tasses i copes de ceràmica de parets fines són també prou abundants. Si deixem de banda el material residual, més antic, molt abundós, d'època baixrepublicana i augustal i ens centrem en les produccions pròpies del segle I, recordem l'existència d'alguns fragments envernissats, informes o massa petits per poder ser assimilats a una forma determinada i, sobretot, la presència de gots de ceràmica de closca d'ou (UE 1203, fig. 25,6), que trobem, en aquest país, entre els principats de Tiberi i Neró (López, 1989, 163-166).

Centrem-nos, ara, en les àmfores. Un cop d'ull a l'inventari (*supra*) ens indica el domini absolut dels recipients del país, obrats entre la desembocadura del Llobregat i el cap de Creus, amb predomini d'argiles vermelles

amb desgredant de quars característiques del Maresme i dels sectors meridionals de la Selva marítima, Lloret i Tossa, on coneixem l'existència de forns i d'alguna gran terrisseria (Tremoleda, 2000, 19-20 i 51-55). A molta més distància, fragments d'àmfora sud-hispànica de salaons. Assenyalem la identificació de diversos fragments d'àmfora Tarraconense 1 (UE 1206, fig. 26,11 i 12), d'àmfora Pascual 1 (UE 1258, fig. 29,9), d'àmfores Dressel 2-4 (UE 1213, fig. 28,2 i 3 i UE 1258, fig. 29,10) i imitacions tarraconenses de la forma Dressel 7-11 (UE 1258, fig. 29,11).

Cal considerar les Tarraconense 1 i les Pascual 1 com a residuals, mentre que les Dressel 2-4 i les Dressel 7-11 serien coetànies del moment final de l'establiment. En aquest punt ens interessen especialment les segones, més rares, amb una datació inicial imprecisa (Tremoleda, 2000, 124-126), que caldria situar ara, com a mínim, poc abans de mitjan segle I. Les troballes fetes en altres unitats estratigràfiques sense context clar o més antigues no modifiquen en absolut aquest panorama: preferentment, àmfores del país amb nombroses formes antigues (Tarraconense 1 (UE 1270, fig. 30,6; UE 1273, fig. 31,3) i Pascual 1 (UE 1029, fig. 6; UE 1203, fig. 25,12 i 14; UE 1315, fig. 32,6) i àmfores Dressel 2-4 (UE 1064, fig. 23,6; UE 1203, fig. 25,13; UE 1264, fig. 29,13 i 14; UE 1284, fig. 31,6)). Deixarem ara de banda la presència de recipients residuals, que tractarem en detall més endavant.

Fixem-nos en les ceràmiques comunes, oxidades i reduïdes, abundants i que constituïrien una part significativa del material de cuina, taula i emmagatzematge, amb l'interès afegit de la identificació d'una producció abundosa i amb personalitat, que anomenem *local* i que podria haver estat obrada en alguna terrisseria de la vall de Tossa. Recordem l'existència d'algun forn de ceramista, la producció del qual, tanmateix, se'n escapa (Tremoleda, 2000, 51-52).

Si ens ocupem de les produccions que anomenem *locals*, una terrissa comuna d'argila ataronjada o marronosa, dura, amb presència de desgredant de quars nombrós i molt visible, destacaríem, entre les formes identificades, plats tapadora (UE 1201, fig. 24,4), urnes de llavi obert i més o menys motllurat, alguns de regust antic (UE 1201, fig. 24,6, UE 1202, fig. 24,13), i un recipient d'emmagatzematge de llavi recte i encaix per rebre un tapadora interior (UE 1201, fig. 24,8). Altres peces més fragmentades

defineixen olles o urnes, gerres i plats. De vuitanta unitats estratigràfiques que han donat material, aquesta producció és present en quaranta-dues i sempre amb percentatges iguals o lleugerament superiors a allò que anomenem *comuna oxidada*, un calaix de sastre on fem material coetani d'origen divers i, sovint, desconegut.

Si ens fixem en aquests productes recordem l'existència de gots de llavi triangular i engruixit (UE 1202, fig. 24,12), una urna o olla de llavi obert, amb encaix interior per a la tapadora (UE 1206, fig. 26,5), gerres de llavi triangular i coll alt (UE 1258, fig. 29,8), objectes ben presents en contextos de segle I i, sovint, obrats en terrisseries del país. Entre les peces significatives procedents d'estrats de cronologia menys precisa, assenyalem algun recipient d'emmagatzematge de coll cilíndric, boca de diàmetre considerable

i llavi triangular (UE 1029, fig. 22,4), tapadora o plat de parets obertes i llavi només remarcant internament (UE 1203, fig. 25,7, gerretes de coll alt i llavi triangular (UE 1203, fig. 25,8), petits tupins de base plana (UE 1273, fig. 31,2) i un gran morter de llavi robust i triangular que podria assimilar-se, salvant les distàncies, a la forma Dramont 1, que és característica del segle I (Beltrán, 1990, 215-219; Aguarod, 1991, 219) (UE 1315, fig. 32,5). En realitat són atuell característics de l'inici de l'imperi, amb paral·lels sovintejats en aquest territori.

Des del punt de vista de la precisió cronològica, pensem que és important la inexistència de l'anomenada *escudella Llafranc* (Casas *et al.*, 1990, 241), un got o una autèntica escudella, hemisfèric, amb llavi marcat exteriorment,

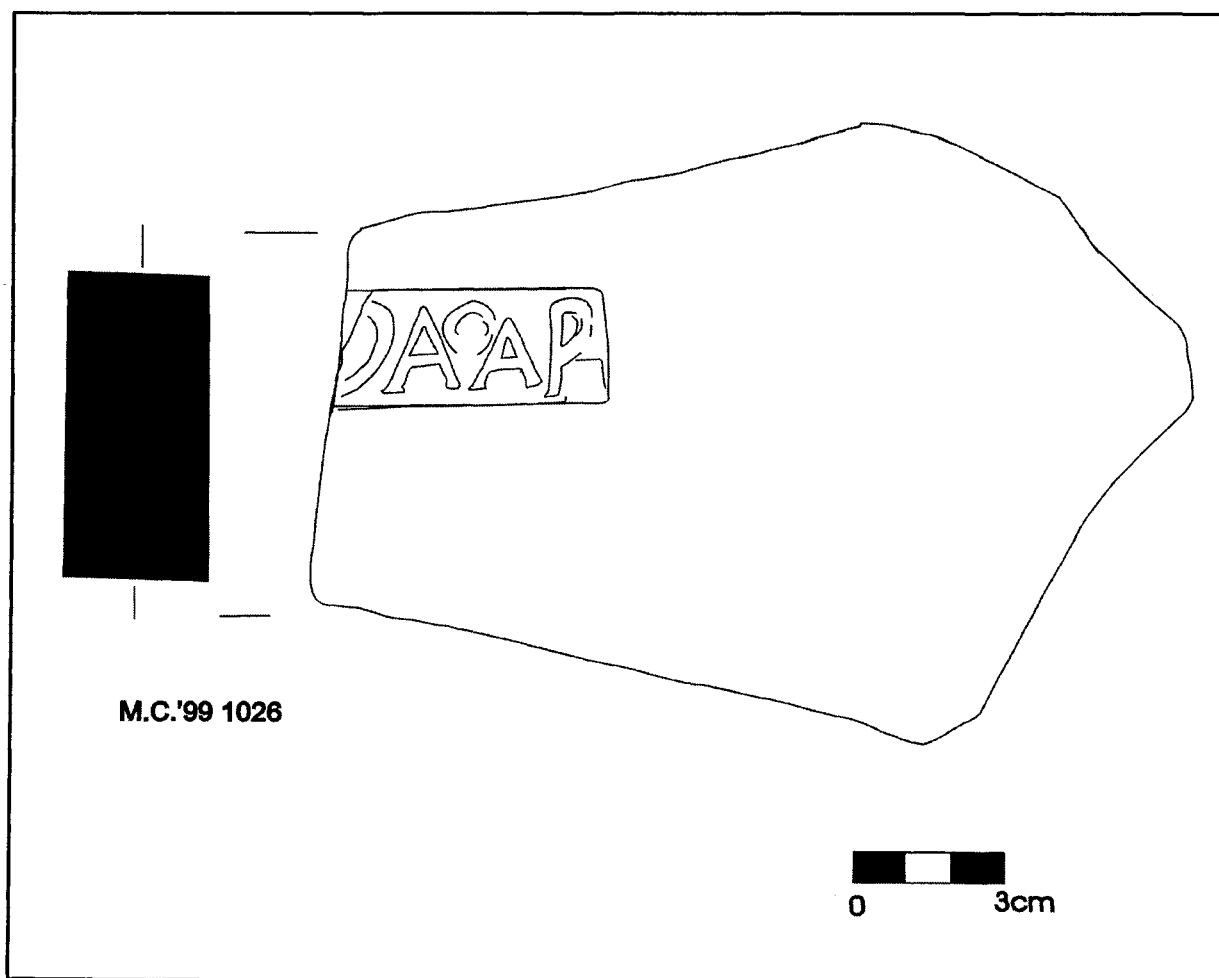

FIGURA 21. Mas Carbotí. Tegula amb segell imprès.

obrat, de segur, a Llafranc i en altres bòbiles del país, que és peça omnipresent en contextos de la segona meitat del segle I en els jaciments d'aquest territori.

Pel que fa a les ceràmiques de cuina reduïdes, observariem l'existència, en els estrats més moderns, d'urnes o olles sense coll i llavis més o menys oberts (UE 1201, fig. 24,7; UE 1206, fig. 26,10; UE 1207, fig. 27,6), tapadores de formes diverses (UE 1201, fig. 24,5; UE 1206, fig. 26,9), grans plats de vora recta (UE 1202, fig. 24,14; UE 1206, fig. 26,6), escudelles (UE 1206,

fig. 26,8). Entre les peces recuperades en estrats amb datacions més antigues o dubtoses, trobem, si fa no fa, el mateix repertori, amb urnes sense coll (UE 1203, fig. 25,10), grans plats cassola de parets molt obertes (UE 1203, fig. 25,11), tapadores de diferents formats (UE 1208, fig. 27,8; UE 1210, fig. 27,10).

Deixem de banda, en aquesta anàlisi, el material clarament residual, nombrosíssim, que considerarem a l'hora de parlar dels orígens d'aquest establiment.

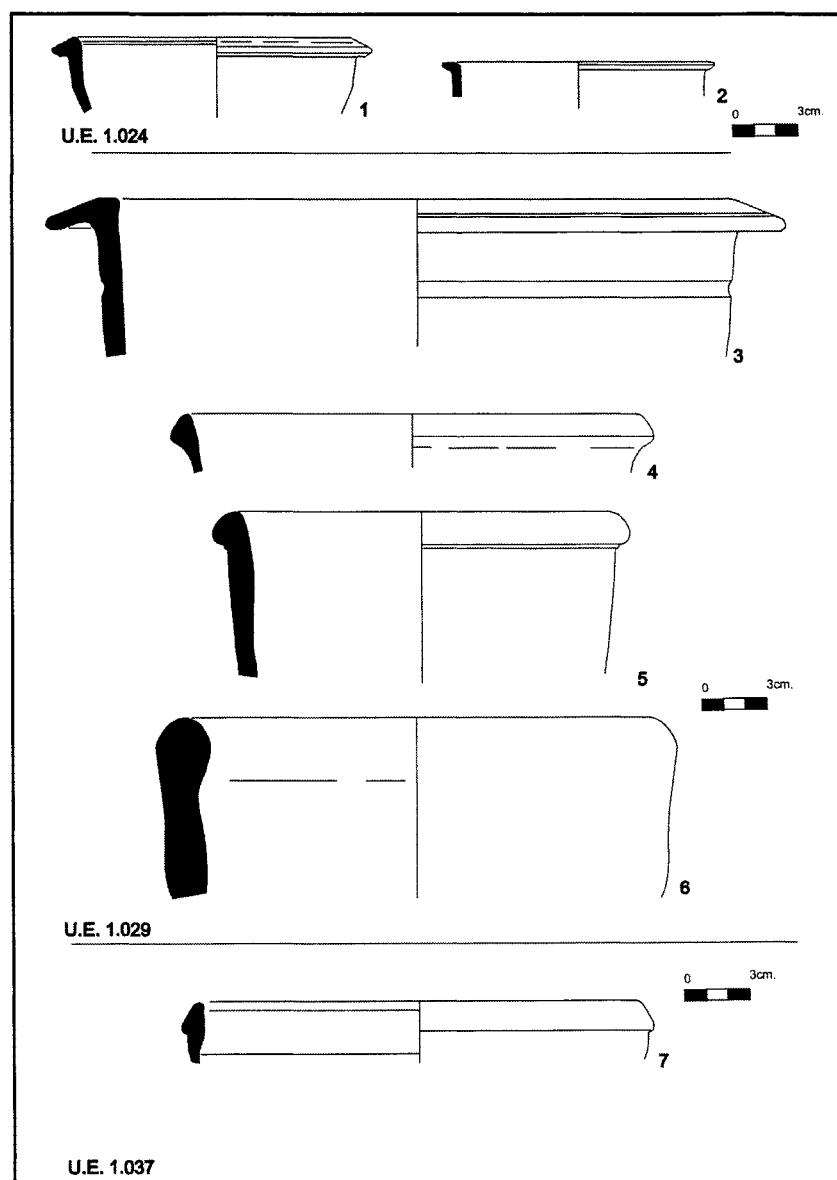

FIGURA 22. Mas Carbotí. Material ceràmic.

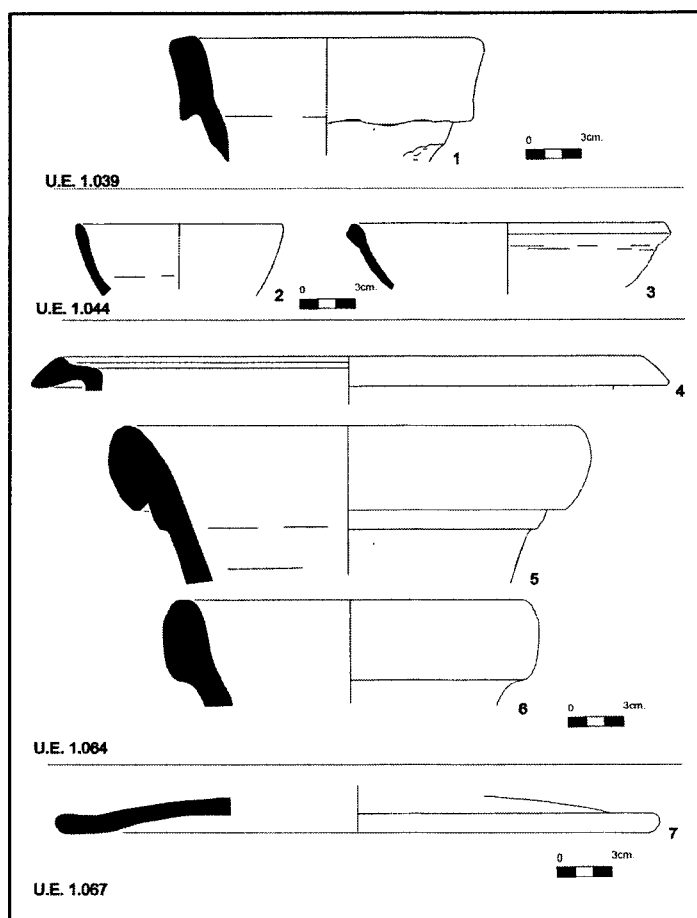

FIGURA 23. Mas Carbotí. Material ceràmic.

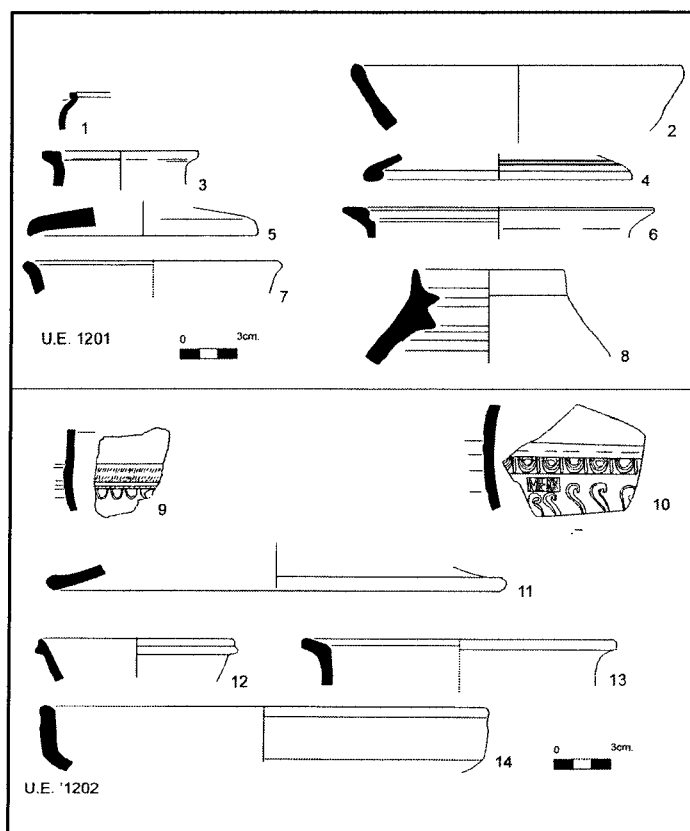

FIGURA 24. Mas Carbotí. Material ceràmic.

Cronologia proposada

L'estat del material, la seva fragmentació i el fet d'haver-se'n trobat quantitats modestes haurien pogut dificultar un xic fixar amb precisió el moment final, l'abandonament de l'edifici. Tanmateix, la manca absoluta de TS africana A, la poca incidència de la ceràmica de cuina africana, de la qual, altrament, només es troba el plat tapadora Ostia II, 302, l'existència de TSSG, l'única terrissa fina d'importació identificada, amb poques formes, entre les quals no hi ha ni un sol escardís de peces decorades, ni formes de gran èxit posteriors a mitjan-segona meitat del segle I, sense cap fragment d'hispanica, la inexistència del got o escudella Llafranc, farien pensar en

una datació dins de la primera meitat d'aquesta primera centúria, en un moment potser avançat.

Recordem l'ús abundant i constant, per exemple, de la ceràmica emporitana tardana, amb un extens repertori i amb una presència significativa d'individus i de fragments, en els estrats més moderns, que fan pensar en una presència real i no residual.

Amb tot això, proposem datar el moment final d'aquest establiment agrari dins del principat de Claudi i, concretament, dins de la cinquena dècada del segle I. És segur que el lloc va ser abandonat durant la segona meitat de la centúria.

Amb unes quantes campanyes que han permès explorar quasi del tot aquest edifici, amb una mostra de material significativa, hem de refutar

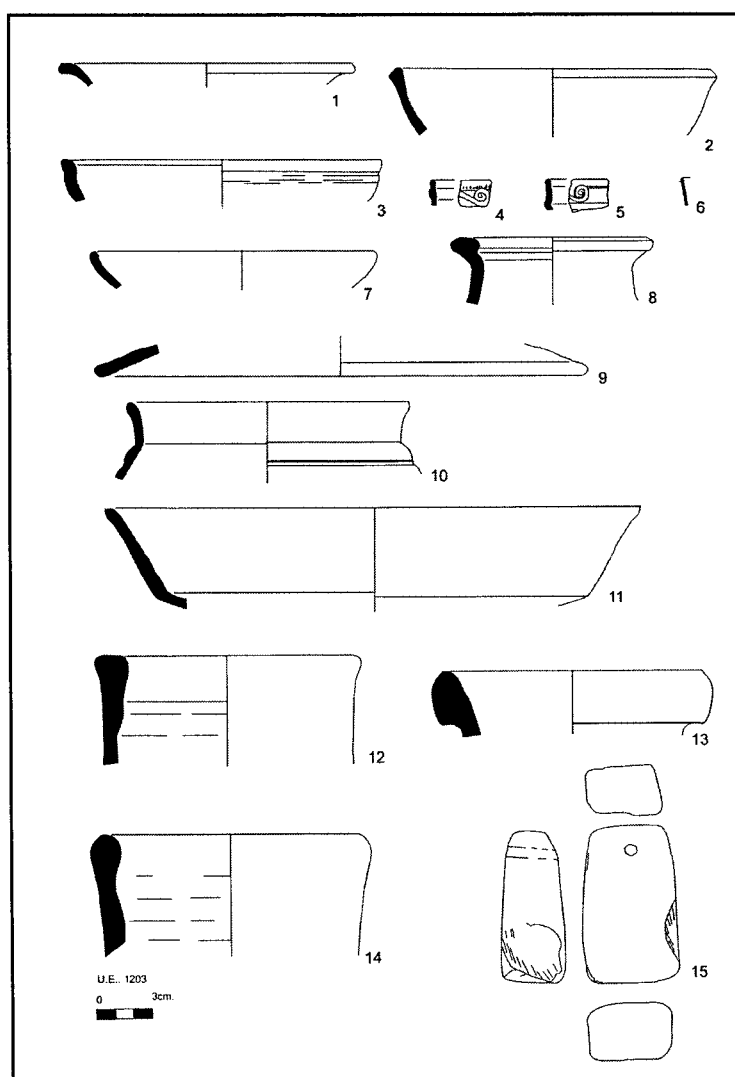

FIGURA 25. Mas Carbotí. Material ceràmic.

les primeres consideracions que apuntaven la possibilitat d'un moment final dins de la vuitena dècada del segle primer (López, Zucchitello i Fierro, 1985, 43; López, Batista i Zucchitello, 1987, 324), més en consonància amb altres dades relatives a la crisi de la producció del vi a l'actual Catalunya.

Altres consideracions cronològiques

L'excavació va permetre identificar uns pocs estrats clars, UE 1041, UE 1219 i UE 1270, que calia considerar com a sòls o nivells de circulació que s'associaven a la segona fase constructiva de l'edifici, que, recordem-ho, va significar canvis substancials (*supra*). Analitzem-los en detall per

veure si hi ha possibilitat de poder fixar-ne la cronologia.

La UE 1041, un autèntic paviment de terra piconada, de gran duresa, damunt del qual va caure directament el trespòl de l'edifici (UE 1035), va proporcionar un fragment de ceràmica campaniana C, dos fragments de ceràmica de parets fines baixrepublicanes, dos fragments de TSSG, onze fragments de comuna oxidada i vuit de *local*, vuit de reduïda de cuina, un fragment d'àmfora itàlica, un d'àmfora púnica i un d'indeterminada i vuit claus de ferro.

La UE 1219, un altre nivell de circulació que va rebre l'enderroc de l'edifici (UE 1213), ha proporcionat un fragment de ceràmica campaniana B, un fragment de TSI, forma Goudineau 1 o 2 (fig. 28,9), dos fragments de

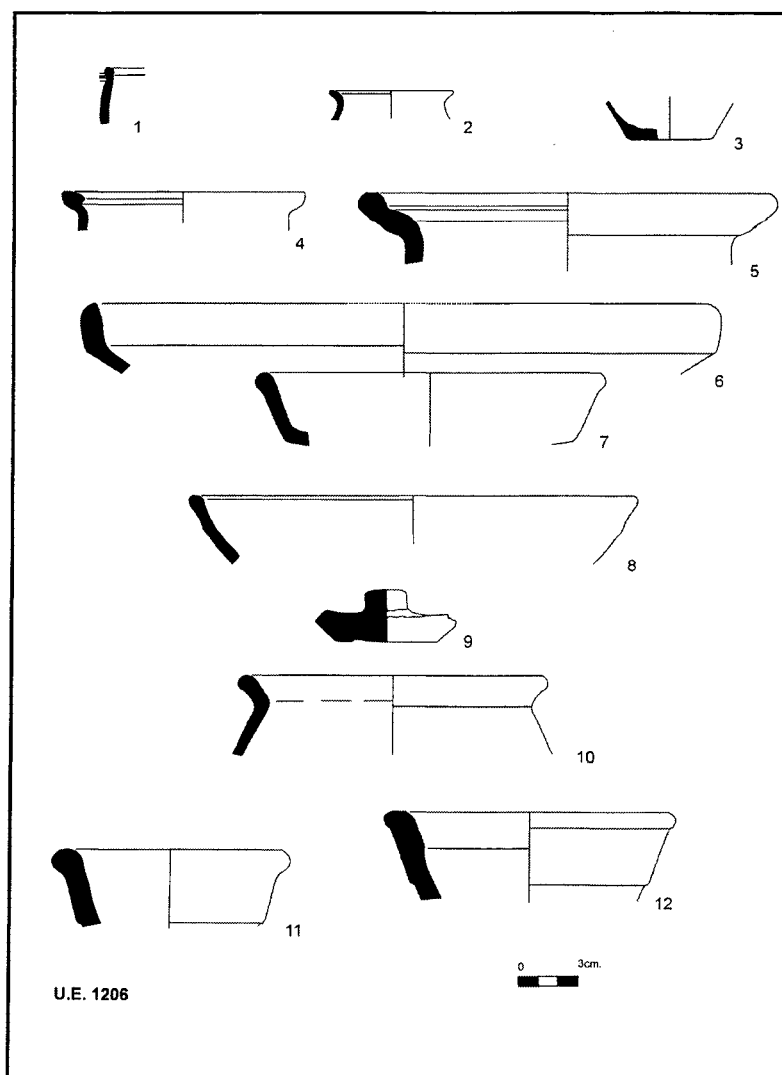

FIGURA 26. Mas Carbotí. Material ceràmic.

ceràmica de parets fines baixrepublicana, quatre fragments de ceràmica grisa emporitana, dos fragments de ceràmica comuna itàlica (fig. 28,6), dos fragments de TSSG, vint fragments de comuna oxidada, vint-i-set de ceràmica *local*, set de grisa emporitana tardana (fig. 28,8), dos fragments de llàntia (fig. 28,7), dotze fragments d'àmfora del país, un d'àmfora itàlica Dressel 1 (fig. 28,11) i un d'àmfora púnica Mañà C1 (fig. 28,10), un fragment d'àmfora de procedència

indeterminada, un fragment de *dolium* i un clau de ferro.

UE 1270, sota l'enderroc UE 1268, amb un fragment de vora de la forma Lamboglia 5 de la ceràmica campaniana B (fig. 30,5), un de TSI, quatre fragments de grisa emporitana tardana, tres fragments de ceràmica reduïda de cuina, sis fragments d'àmfora del país (Tarraconense 1, fig. 30,6), quatre d'àmfora indeterminada, un fragment de *dolium* i un bocí de plom.

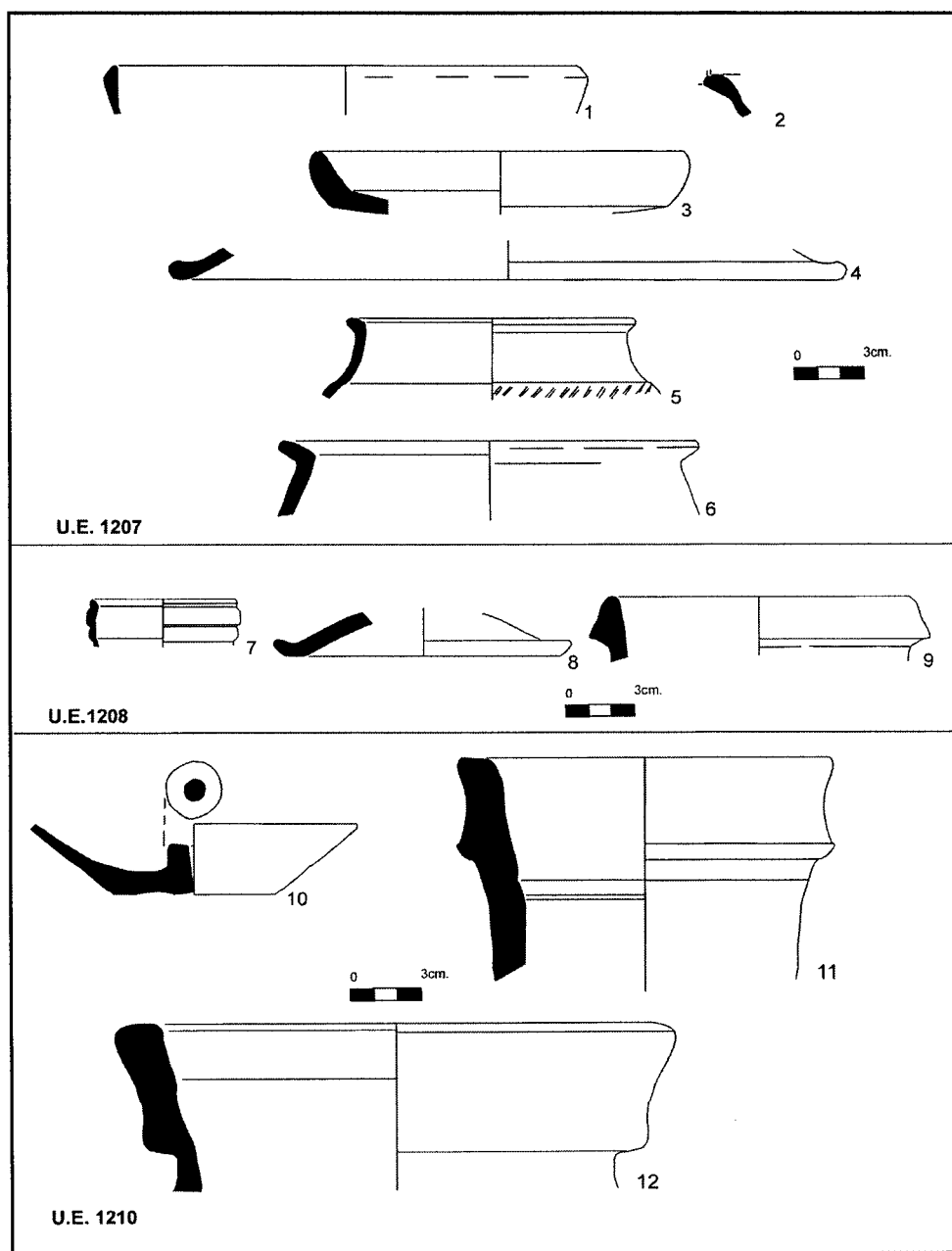

FIGURA 27. Mas Carbotí. Material ceràmic.

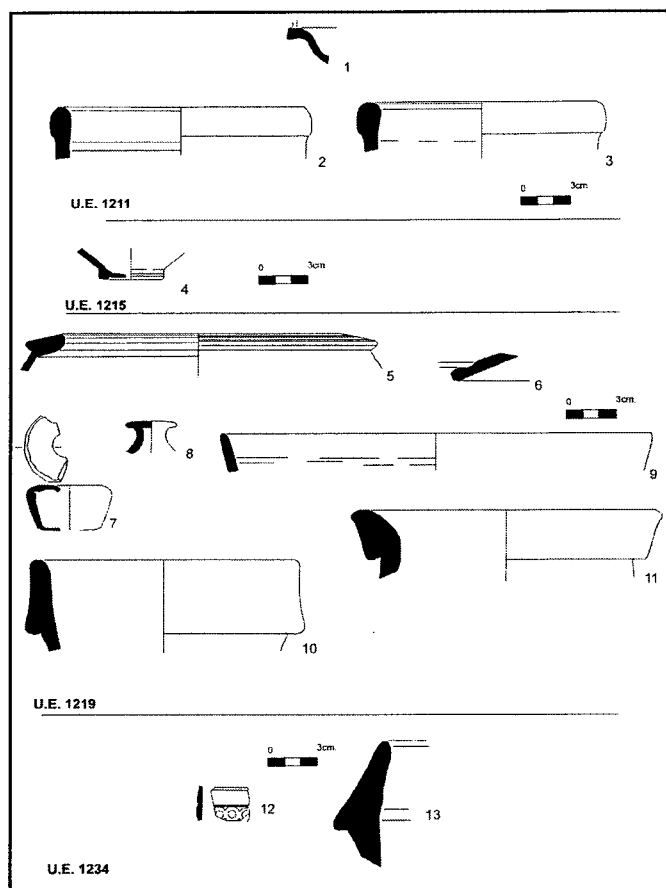

FIGURA 28. Mas Carbotí. Material ceràmic.

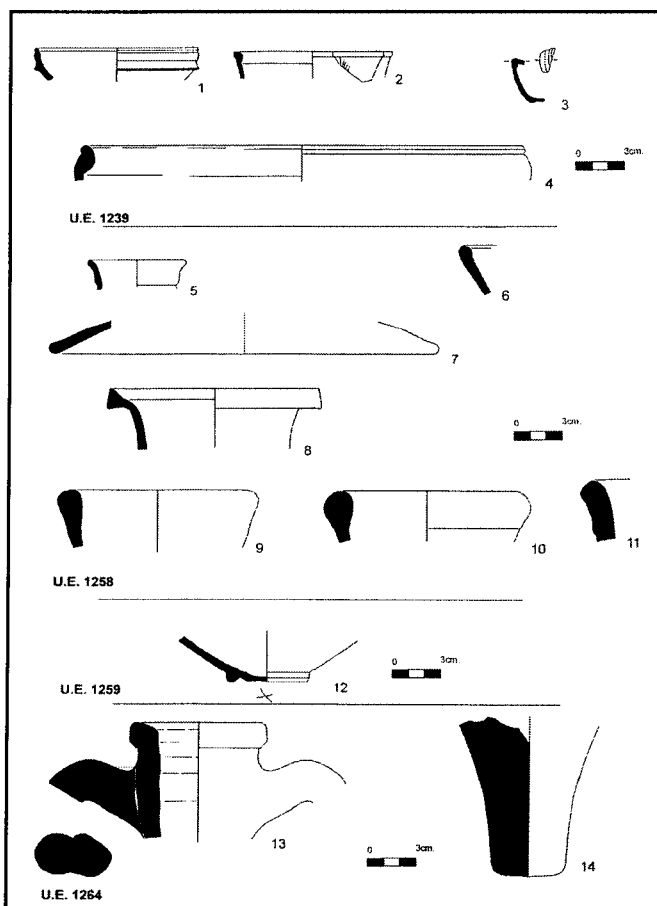

FIGURA 29. Mas Carbotí. Material ceràmic.

Afegim a continuació l'anàlisi detallada d'un seguit de nivells –sis en total– que, per les relacions estratigràfiques, considerem amb tota versemblança que corresponen a aquesta segona fase de la història del lloc, que va significar un seguit de reformes substancials que van afectar les característiques i el funcionament de mas Carbotí. Primerament, la UE 1064 i la seva equivalent, 1027, amb un fragment de TSI, forma Goudineau 6 C (fig. 23,4), dos fragments de TSSG, quatre de ceràmica comuna oxidada, sis de *local*, cinc de ceràmica reduïda de cuina, tres fragments d'àmfora del país, amb una vora de Dressel 2-4 (fig. 23,6), un fragment d'àmfora bètica, antiga, de la forma Lomba do Canho 67, present sovint en contextos de la segona meitat del segle I aC (fig. 23,5), dos d'àmfora indeterminada i un clau de ferro. Considerarem ara la UE 1239, amb dos fragments de ceràmica grisa emporitana, onze fragments de ceràmica de parets fines, preferentment baixrepublicanes,

entre les quals un fragment que recorda la forma Mayet X o similar (fig. 29,2), vuit fragments de TSI, dos de TSSG, entre els quals un got de la forma Drag. 24/25 (fig. 29,1), deu fragments de ceràmica comuna oxidada (fig. 29,4), deu fragments de ceràmica reduïda de cuina, un fragment de ceràmica emporitana tardana, un fragment de llàntia (fig. 29,3), tres fragments d'àmfora del país, un d'àmfora indeterminada, un fragment de vidre i un fragment de plom. En tercer lloc, la UE 1284, amb dos fragments de ceràmica grisa emporitana, un fragment de ceràmica de parets fines baixrepublicana, una vora Drag. 33 de la TSSG (fig. 31,5), tres fragments d'oxidada *local*, tres de reduïda de cuina, tres àmfores del país, amb un coll de la forma Dressel 2-4 (fig. 31,6), un peu d'àmfora púnica d'*Ebussus* (fig. 31,7) i un clau de ferro. Finalment, les UE 1313, amb dotze fragments de TSSG, entre els quals una vora de la forma Rit. 8 (fig. 31,9), dos fragments de parets fines, un fragment de ceràmica

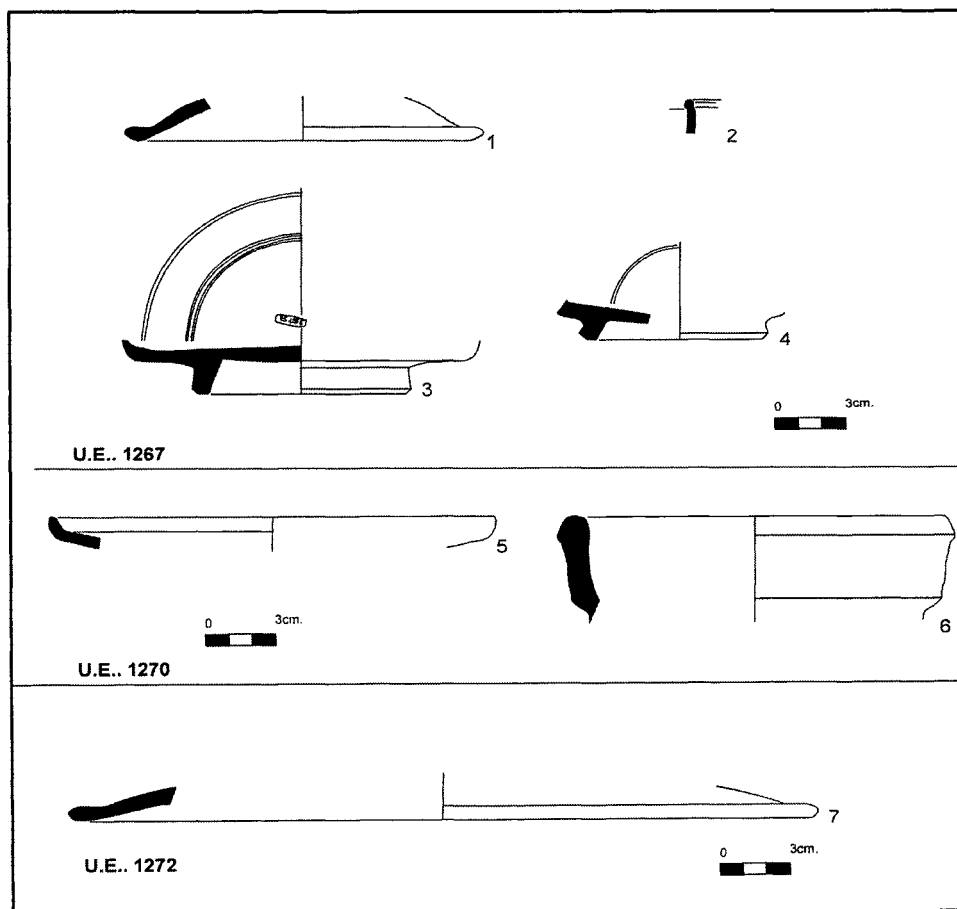

FIGURA 30. Mas Carbotí. Material ceràmic.

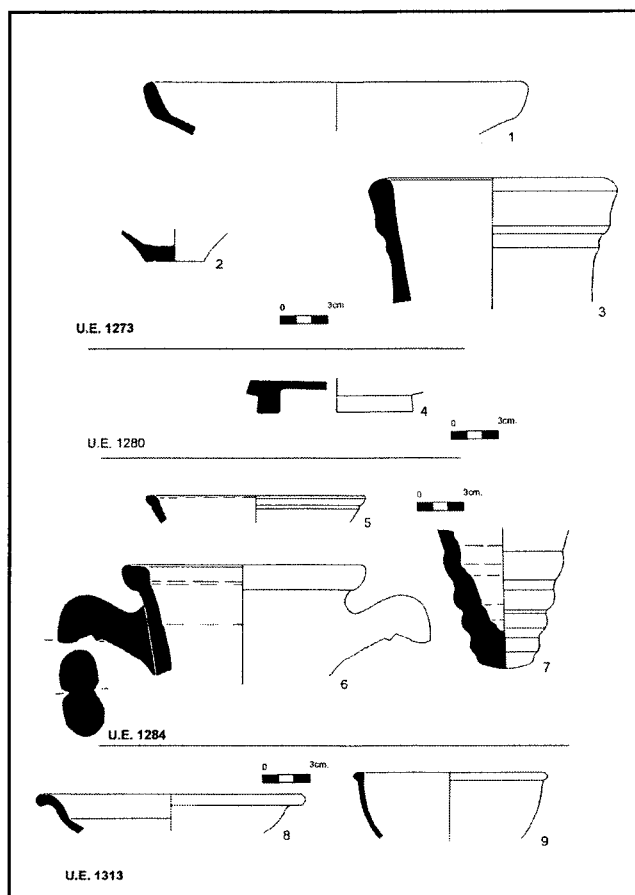

FIGURA 31. Mas Carbotí. Material ceràmic.

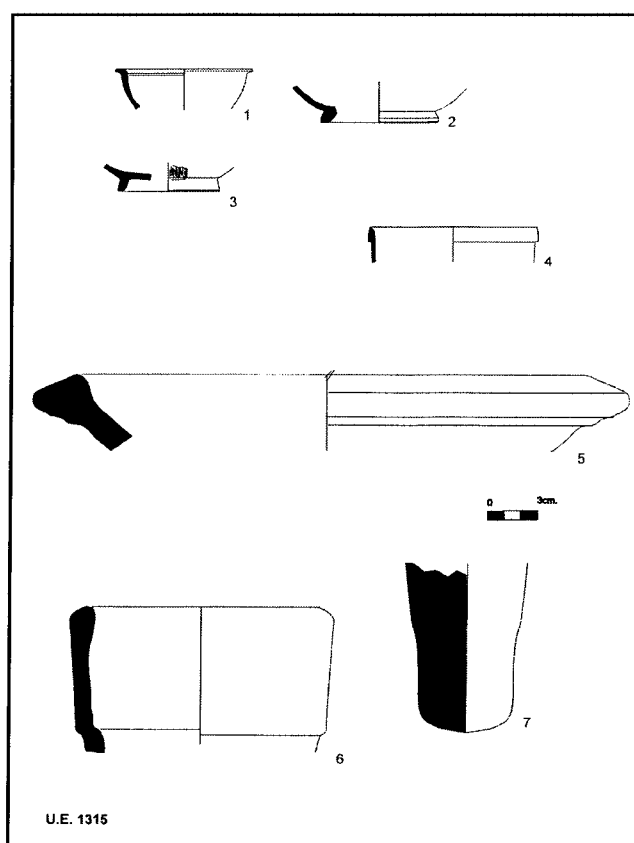

FIGURA 32. Mas Carbotí. Material ceràmic.

emporitana tardana, forma 1.4 (fig. 31,8), un fragment de comuna itàlica, dotze fragments de ceràmica *local*, vint-i-tres de ceràmica reduïda de cuina, trenta-vuit fragments d'àmfora del país, Dressel 2-4, preferentment, set fragments d'àmfora indeterminada, un fragment d'una peça indeterminada de ferro i una bola d'escòria d'aquell metall. UE 1314, amb un fragment de TSSG, un fragment de comuna itàlica, dos fragments de comuna oxidada i quatre fragments d'àmfora, dos dels quals del país, i la UE 1315, amb tres fragments de TSI (fig. 32,1 a 3), dos de comuna itàlica, tretze de TSSG, quaranta-nou de ceràmica comuna oxidada, vint-i-un de ceràmica *local*, catorze de reduïda de cuina, un fragment de ceràmica emporitana tardana, una vora de morter de llavi triangular propi del segle I (fig. 32,5), vint-i-nou fragments d'àmfora del país (fig. 32,6 i 7), un fragment d'àmfora itàlica, un fragment indeterminat i un fragment d'*imbrex*.

En conjunt, no pas gaire per intentar proposar una datació precisa. Tanmateix, fixem-nos amb la semblança que hi ha entre la composició d'aquestes unitats estratigràfiques i les més tardanes. Tot fa pensar que les reformes de la fase segona es van dur a terme en un moment avançat de la història del lloc, molts pocs anys abans de l'abandonament definitiu, potser a l'entorn dels anys 35-40, suposició que avalaria la presència constant de TSSG amb les formes Rit. 8, Drag. 24/25 i, sobretot, Darg. 33, la ceràmica emporitana tardana, ben representada, i la gran quantitat d'àmfora de vi Dressel 2-4 del país.

Els orígens de l'edifici

Estratigràficament no és possible solucionar aquest problema. Les obres de la fase primera haurien destruït, si és que van existir, fases més antigues i molt més febles. Si ens fíem exclusivament de la superposició estratigràfica i de la cronologia que semblen assenyalar els nivells fundacionals, més antics, convindríem que aquest establiment va ser construït dins del darrer terç - darrer quart del segle I aC, en època augustal. Es tractaria d'un edifici específic amb uns objectius molt determinats i que, de ben segur, només devia funcionar a ple rendiment durant uns moments molt concrets de l'any agrícola, durant la verema. En aquelles jornades, l'activitat era intensa i un grup humà, difícil d'avaluar però que

podria ser d'unes 10 o 12 persones, hi residia, veremava les vinyes i premsava el raïm tot omplint, amb el most, els *dolia*. Més endavant, aquest líquid era transvasat per mar, s'omplien les àmfores i, majoritàriament, eren expedides en vaixell cap als grans centres de consum. Clos i tancat, l'establiment només devia rebre visites esporàdiques de neteja i arranjament i per donar suport als camperols que periòdicament podaven, condicionaven els conreus i hi treballaven.

Podem deduir aquesta cronologia del material recuperat. Tal com veurem, hi ha, entre el repertori ceràmic, una absoluta continuïtat des del darrer terç - darrer quart del segle I aC fins a l'abandonament final, entre el 40 i el 50 dC. I no hi ha solament una continuïtat puntual, sinó una presència molt significativa de terrissa de tots aquells moments, sense talls ni discontinuïtats. En alguns casos ja ho hem vist, com en les àmfores, les ceràmiques emporitanes tardanes, les ceràmiques comunes, oxidades i reduïdes, la ceràmica de parets fines, i altres (*supra*). Caldrà ara completar el panorama amb altres materials significatius.

En primer lloc, destaca en gran manera la presència de TSI, present en multitud d'estrats i amb un repertori de formes significatiu: n'hi ha d'èpoques molt diverses que cobreixen molt bé el trentenni anterior al canvi d'era i els primers deu o vint anys del segle I. Assenyalem dos fragments decorats de forma indeterminada (UE 1202, fig. 24,9 i 10, aquest darrer amb segell exterior MERN), les formes Goudineau 1 o 2 (UE 1219, fig. 28,9), Goudineau 6C (UE 1064, fig. 23,4), Goudineau 18 (?) (UE 1037, fig. 22,7), Goudineau 37 (UE 1203, fig. 25,5) i Goudineau 41 (UE 1203, fig. 25,4), l'un i l'altre amb decoració aplicada al llavi, Goudineau 42 (UE 1315, fig. 32,1), Magd 52.61 (UE 1024, fig. 22,1), la Drag. 7A (UE 1024, fig. 22,2), unes bases, una amb segell i una altra decorada, d'assimilació difícil a formes determinades (UE 1267, fig. 30,3 i 4 i UE 1315, fig. 32,2 i 3).

Un altre fet interessant en aquesta direcció és la presència puntual però constant d'una ceràmica ben identificada que anomenàvem *reduïda polida* i que documentàvem amb claredat en contextos augustals, de vegades amb unes decoracions molt personals (Casas *et al.*, 1990, 47). El repertori és sempre idèntic a la terrissa de cuina reduïda, amb urnes (UE 1203, fig. 25,10), algunes amb fina decoració en el punt d'unió del coll i la panxa (UE

1207, fig. 27,5), i cassoles (UE 1206, fig. 26,7). Les evidències aplegades en altres jaciments, Tolegassos i Empúries sobretot, palesen un ús restringit dins del principat d'August.

Si analitzem les unitats estratigràfiques més antigues (1063, 1065, potser 1067, 1071 i 1075, 1208, 1234, 1253 i 1273), observem, sovint, la presència de material augustal, i fins i tot més antic, i l'absència de TSSG o d'àmfores Dressel 2-4. Sempre, però, en poca quantitat i molt fragmentat, cosa que fa difícil poder ser més contundents.

Reblarien la cronologia apuntada els dos mitjos asos d'Empúries recuperats a la UE 1039 en aquells anys (Villaronga, 1977, 29-30).

El material residual. Hi va haver un establiment baixrepublicà?

Un fet que el lector, atent, deu haver observat de seguida és la presència, notable, de material clarament baixrepublicà. En moltes unitats estratigràfiques s'assenyalen fragments de ceràmica envernissada de negre, preferentment campaniana B i Boïde (UE 1025, 1206, 1207, 1219, 1239, 1257, 1270, 1273 i 1274), entre els quals hem identificat diverses vegades la forma Lamboglia 5 (UE 1270, fig. 30,5), però també campaniana A (UE 1207) i C (UE 1041). També sovintegen les ceràmiques de parets fines, itàliques i imitacions, baixrepublicanes (UE 1206, fig. 26,2, forma Mayet II o III i UE 1258, fig. 29,5, forma Mayet III), que trobem en innumbrables unitats estratigràfiques (1024, 1026, 1037, 1039, 1041, 1059, 1063, 1201, 1203, 1206, 1207, 1208, 1213, 1219, 1234, 1239, 1243, 1257, 1258, 1272 i 1284). És ben cert que perduren amb força durant el segon terç del segle I aC i fins i tot una mica més enllà, però no deixa de ser simptomàtic, tal com ho és també la quantitat notable de plats tapadora de ceràmica comuna itàlica d'origen campanià (Casas *et al.*, 1990, 39-40). Recordem la presència de les formes 1 Burriac 38.10 (UE 1272, fig. 30,7), que apareix a principis del segle II aC i es perllonga fins a mitjan segle I aC (Aguarod, 1991, 109-110), 3 Celsa 80.8145 (UE 1067), que es dataria entre el 120-100 aC i mitjan segle I dC (Aguarod, 1991, 113-115), 5 Celsa 79.15 (UE 1202, fig. 24,11, UE 1207, fig. 27,4, UE 1219, fig. 28,6, UE 1267, fig. 30,1), amb cronologies acceptades entre 120-110 i 40-

30 aC (Aguarod 1991, 117), les unes i les altres pròpies sobretot dels dos primers terços del segle I aC. Mencionem també la localització d'algun fragment de *roig intern pompeïà* (UE 1024).

En aquest recordatori il·lustratiu caldria ara passar revista a les ceràmiques locals baixrepublicanes, molt ben representades sempre en contextos dels segles II i I aC, anteriors al principat d'August, quan es produeix un canvi significatiu en les produccions ceràmiques, amb la desaparició (o reconversió) d'unes produccions determinades, d'unes formes i d'uns acabats que havien predominat en les dècades anteriors. Observem, per exemple, la presència prou significativa de gerres i atuells de ceràmica d'engalba blanca, de perfils tan peculiars (UE 1201, fig. 24,3, UE 1206 fig. 26,4), de ceràmiques grises de tipus emporità que detectem en moltíssimes unitats estatigràfiques (UE 1023, 1029, 1035, 1037, 1044, 1063, 1079, 1201, 1202, 1203, 1206, 1207, 1208, 1212, 1215, 1219, 1234, 1239, 1243, 1258, 1259, 1267, 1273, 1279, 1280, 1281, 1284, 1311 i 1315) i on predominen els fragments del got ansat o bicònic, forma D-I (UE 1215, fig. 28,4) (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 32-36) o escudelles carenades (UE 1207, fig. 27,1) de la forma A-II (Barberà, Nolla i Mata, 1993, 24), les més característiques en contextos baixrepublicans (Nolla, 1999, 186-187), i de ceràmiques comunes ibèriques, entre les quals destacaríem recipients de boca ampla, per desar (UE 1219, fig. 28,5), de perfil molt peculiar, i alguns *kalathoi* (UE 1029, fig. 22,3).

Si observem amb detall les restes amfòriques, constatarem immediatament la significativa i nombrosa presència d'àmfora de vi itàlica de la forma Dressel 1, amb perfils majoritàriament rectes i alts (UE 1039, fig. 23,1, 1206, 1207, 1208, fig. 27,9, 1219, fig. 28,10, 1234, fig. 28,13, 1243, 1267, 1268, 1272, 1280 i 1315), un material omnipresent en els jaciments d'aquest territori, entre el 190 i el 50-40 aC (Nolla i Nieto, 1989, 367-391), algunes imitacions locals, potser de l'àrea de l'actual Maresme, també anteriors al 40 aC (UE 1210, fig. 27,11 i 12). També hem localitzat amb certa freqüència àmfores púniques (UE 1036, 1201, 1202, 1206, 1219, fig. 28,11 forma Mañà C, 1272) i punicoebusitanes (UE 1284, fig. 31,7).

Ara com ara, no hem pogut identificar ni restes estructurals ni estrats que puguin ser considerats com a clarament baixrepublicans, anteriors al 50

aC. Tanmateix, l'abundància de material residual a què acabem de referir-nos no és fàcil d'explicar sense considerar la possibilitat de l'existència d'un petit establiment rural, potser també de caràcter estacional, tan senzill i feble que no ha deixat restes identificables. També hem de tenir en consideració que l'obra augustal i les reformes d'època clàudia haurien pogut ocultar, dissimular o fer desaparèixer les evidències estructurals d'una ocupació senzilla. Només en restarien els fragments de terrissa, les escombraries llançades a l'abocador. També seria raonable imaginar que aquell establiment baixrepublicà hauria estat situat físicament a l'entorn immediat de mas Carbotí i, per tant, que quedés fora de l'àmbit explorat.

Una prova complementària de l'existència d'una fase de primera meitat del segle I aC seria la continuïtat perfecta entre el material ceràmic identificat. No hi ha, ni entre importacions ni entre produccions locals, cap *hiatus*, cap tall; al contrari, hi ha una seqüència seguida que ens porta des del primer terç del segle I aC fins a mitjan segle I de l'era.

SES ALZINES

Introducció

El jaciment de ses Alzines (fig. 2) va ser descobert de manera poc ortodoxa. La primavera del 1995 es van detectar, en aquell paratge emboscats d'alzines, arbusts i pins, uns sondejors furtius que havien malmès restes estructurals i havien posat de manifest una quantitat significativa de material arqueològic, preferentment terrissa (*infra*) (fig. 34). Posat en coneixement del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, va semblar interessant fer-hi excavacions arqueològiques en extensió per determinar-ne la funció i la importància i poder-ne definir l'evolució i la història. L'Àrea d'Arqueologia de la Universitat de Girona, amb conveni amb l'Associació Amics de Tossa-Club UNESCO, que va subvencionar els treballs, va iniciar dues campanyes d'excavació els mesos d'octubre de 1996 i 1997 que han permès conèixer el lloc en detall (fig. 33).

Recordem que aquest jaciment es localitza en un paratge enlairat, aproximadament a un quilòmetre al sud-oest del nucli urbà de Tossa, en una zona boscosa i al damunt mateix d'una de les innombrables cales que configuren el seu tortuós litoral, de la qual aquesta estació ha pres el nom (fig. 2).

Suposem que en l'antiguitat romana, com ho va ser fins als anys cinquanta del segle XX, aquest lloc hauria estat zona de vinyals, l'existència dels quals pot ser deduïda de les característiques de l'establiment.

Descripció de les estructures

L'excavació abraça un espai d'uns 242 m² (22 m d'est a oest i 11 de nord a sud) i no correspon a la totalitat de l'edifici (fig. 33). Un seguit de dificultats i complicacions, especialment topogràfiques, van impedir abraçar-lo. L'orografia

de l'indret és marcada per una pujada del terreny de sud a nord que es fa encara més viva a partir del límit septentrional de la construcció. Cap a llevant, davalla de cop, més enllà de la sala de premsatge. A ponent, una pista forestal que va afectar puntualment l'estructura definia l'extensió de l'edifici. Totes aquestes circumstàncies han afectat la conservació de les restes, que es trobaven a molt poca fondària i escassament protegides. Finalment, un bosc espès acabava de dificultar una exploració completa.

En l'espai estudiat es va posar al descobert una part de cinc cambres i d'un pati situat a migdia (fig. 35). Tant per llevant com per ponent, els límits de l'edificació semblen clars. A l'est, la davallada natural del turó es produeix justament més enllà del mur de tanca de l'habitació de premsatge i no es van observar indicis de construccions adossades. Passa una cosa semblant al costat oposat. S'ha conservat l'angle nord-occidental de l'àmbit 5 i, molt parcialment, la paret oest (fig. 35 i 36). La pista forestal va fer desaparèixer la resta i, més enllà, no es van trobar evidències de cap mena.

El mur del costat de cerç és diferent. L'excavació va posar al descobert que aquella zona era l'única del jaciment on existia un important nivell d'enderroc de pedres que només podien haver format part de la paret perimetral. De segur que hauria estat l'únic de tot l'establiment obrat de pedruscall i fang en tota la seva alçada, mentre que els altres haurien estat bastits de tàpia sobre sòcols de pedra i fang. Calia que fos diferent perquè també ho era la seva funció de resistir la pressió de la terra que s'enlairava al darrere, tal com passa als Ametllers o a mas Carbotí, on la topografia del lloc és molt semblant, si no idèntica.

Contra aquest mur es van edificar unes estances que estaven lligades estructuralment, a migdia, per un porxat que donava al pati meridional (fig. 35 i 51).

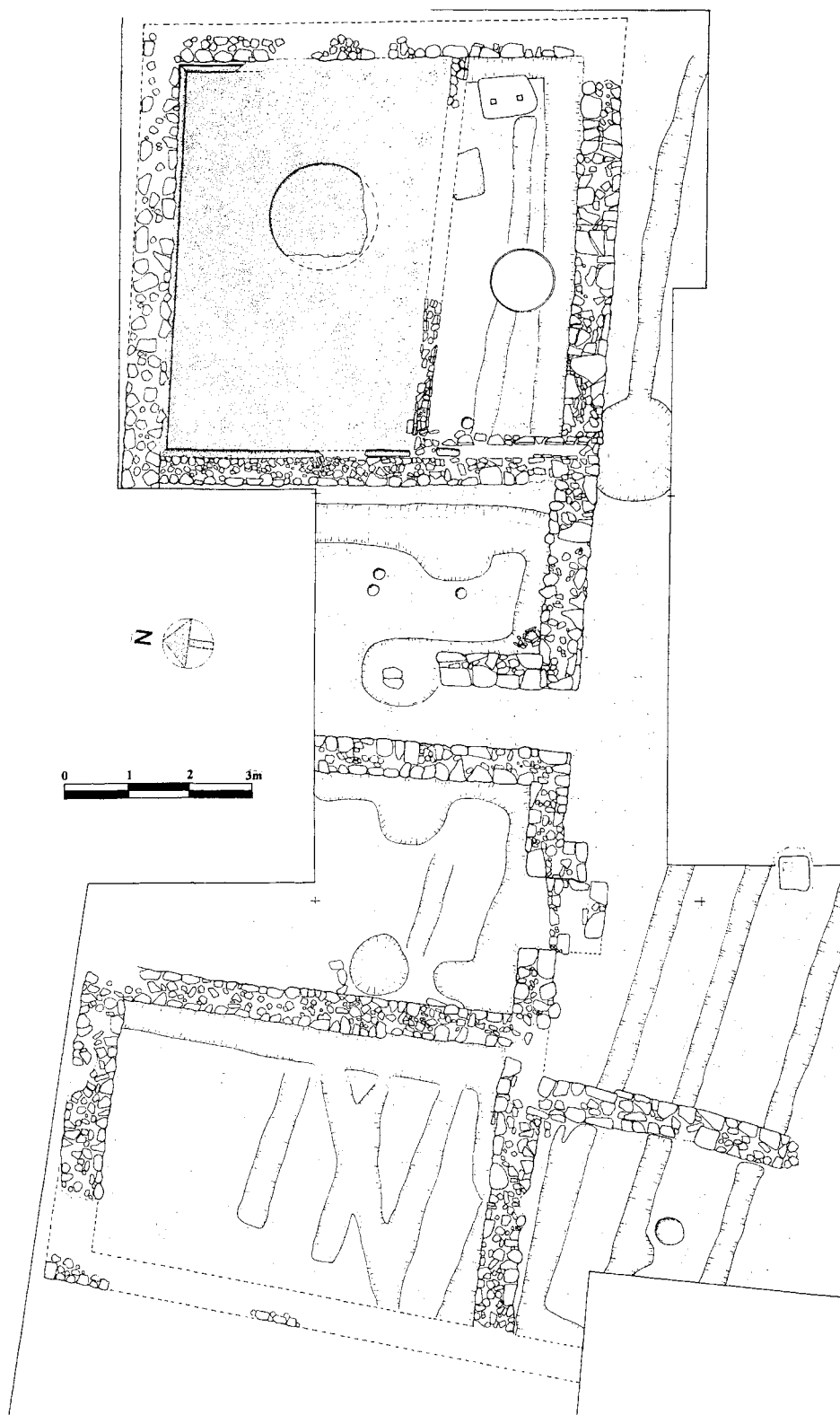

FIGURA 33. Ses Alzines. Planta general.

En definitiva, les excavacions van permetre definir cinc àmbits diferents i un pati (fig. 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41 i 42). Aquells es trobaven arreglerats al nord, llevat d'un, situat cap a ponent, que ajudava a definir el gran espai a cel obert. Es tracta, doncs, d'un model simple i ben conegut: un seguit de cambres ordenades a l'entorn d'un pati.

Les estances estaven pavimentades amb sòls de terra piconada damunt mateix de la roca natural, granítica, llevat d'una, la sala de premsatge, amb sòl de *signinum* (fig. 33, 40 i 43).

La tècnica emprada en la construcció de les parets és ben senzilla. Són obrades a base de pedres del país (granit), només parcialment polides per la part de fora i lligades amb fang, disposades directament sobre el subsòl (fig. 37, 38, 41 i 44). Només quan la irregularitat del lloc ho manava, es feien petites rases d'anivellació. Conformaven un basament de pedruscall i fang i per damunt s'hauria continuat amb tàpia, llevat del perimetral que ja hem comentat.

Descripció dels àmbits

Àmbit 4: ocupa l'angle nord-occidental de l'àrea excavada. El mur de ponent va desaparèixer quasi del tot en obrir-se el camí forestal. Feia 27 m² (4,5 m per 6 m) i no va oferir cap troballa especial que fes possible saber-ne amb seguretat la funció. Cal destacar, però, dos fets: l'existència de tot un seguit de petites rases excavades al subsòl que travessen, d'est a oest, la cambra, i el fet que l'estratigrafia d'aquest àmbit es va trobar completament remenada, per obra de les excavacions furtives i per l'obertura del camí. L'accés s'efectuaria des de l'àmbit 1. (fig. 35).

Àmbit 5: Immediatament a migdia de la cambra 5. Molt afectada l'estratigrafia per un seguit de petites rases que perforaven el subsòl que travessaven la cambra (i el pati 6) de llevant a ponent. Deuria tenir accés directe des del pati oriental (fig. 35 i 36)

Àmbit 1: es localitza al costat nord de l'espai 6 i a llevant del 4 i ocupa una superfície de 21,60 m² (3,60 m d'est a oest per 6 m de nord a sud). El tret més destacable és la porta situada a migdia d'una llum d'1,30 m, separada del pati per un graó de pedra (fig. 35 i 37). Aparentment no semblava tenir cap altra obertura, però cal tenir present que els murs que la definien ens van

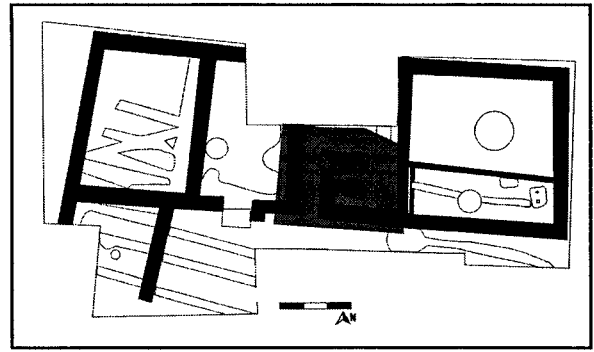

FIGURA 34. Ses Alzines. Àrea afectada per les excavacions incontrolades.

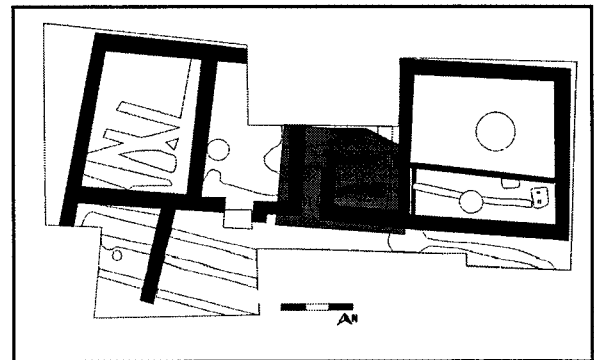

FIGURA 35. Ses Alzines. Àmbits.

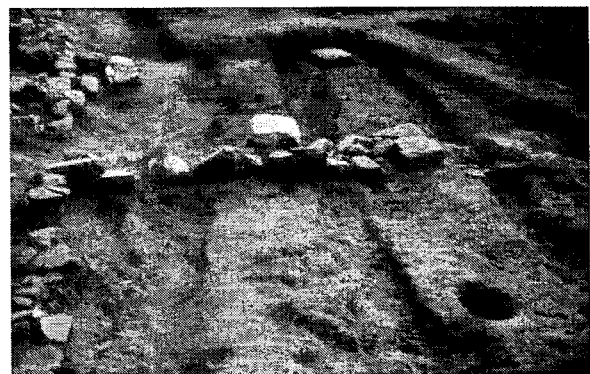

FIGURA 36. Ses Alzines. Àmbits 5 i 6, des de l'oest. S'observen els sòls de plantar vinya posteriors a la factoria.

FIGURA 37. Ses Alzines. Àmbit 1 des de migdia. S'observa, en primer terme, el graó de la porta.

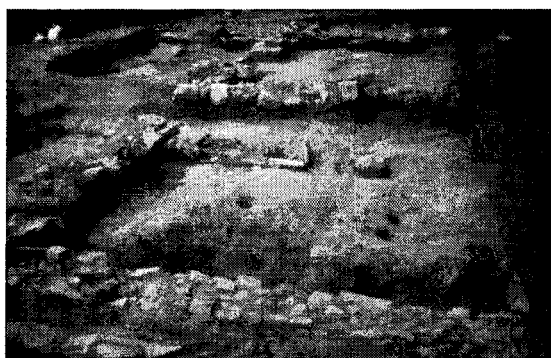

FIGURA 38. Ses Alzines. Àmbits 2 A i 1, des de llevant.

FIGURA 39. Ses Alzines. Detall del sector de migdia de l'àmbit 2 B amb el contrapès de la premsa, en primer terme.

arribar arranats i només conservaven una filada d'altura. Podem pensar en l'existència possible d'una altra obertura que comunicés amb l'àmbit 4. A tramuntana era molt visible l'enderroc del mur perimetral (fig. 35).

Àmbit 2 A, sector oest: es troba immediatament a ponent de l'espai 1 i ha estat interpretat com un passadís que posaria en relació el pati porticat, a migdia, amb l'estança situada a l'est, a través d'una porta. Té poc més d'un metre d'amplada. Tanmateix, la seva existència era estranya i, sobretot, supèrflua; l'accés a l'àmbit 1 es podia haver fet directament des del pati i no conduint enlloc més, en acabar, de seguida, amb el gran mur de contenció i límit septentrional de l'establiment. És probable que la seva existència i raó de ser tinguin a veure amb les tasques que es desenvolupaven dins de l'àmbit 2. És més que probable que aquest espai no fos un lloc cobert, sinó una àrea a cel obert entre dos edificis, un de situat a ponent, amb funcions residencials (àmbits 1, 5 i 6), i un altre a llevant, dedicat a la transformació i emmagatzematge (àmbits 2 A i 2 B) (fig. 33, 35, 38 i 45).

Àmbits 2 A i 2 B: podria fer la sensació, després d'un primer cop d'ull, que ens trobem davant de dues estances diferents, mentre que, en realitat, es tracta d'un únic espai dividit en dos sectors estructuralment diferents i separats per un graó orientat de nord a sud (fig. 33, 35, 40, 41 i 46).

El 2 A se situa a llevant de l'àmbit 1 i té una llargària de quasi 4 m. Hi vam identificar tres petits forats de pal obrats a la roca i que es localitzaven al centre de l'estança (fig. 38), i també una gran rasa situada cap a llevant, paral·lela al graó que separava aquest espai del 2 B (fig. 35 i 38).

A l'angle sud-est es va localitzar un desguàs fet de fragments de *tegulae* que devia ser emprat, tal vegada, com una mena de petit pou cec on es recollia la brossa i les deixalles acumulades a l'estança 8 (fig. 44, 46 i 51a). La porta d'accés s'obria a l'angle nord-oest. També es van posar al descobert dues depressions circulars obertes a la roca, una prop de la porta i l'altra al costat i tallada per la rasa. Ens trobaríem davant d'evidències anteriors a la construcció de l'edifici (fig. 33 i 35).

L'àmbit 2 B es trobava a una alçada superior en relació amb el 2 A i estava pavimentat amb un sòl d'*opus signinum* (fig. 33, 41, 43 i 46). L'excavació va documentar amb claredat dues

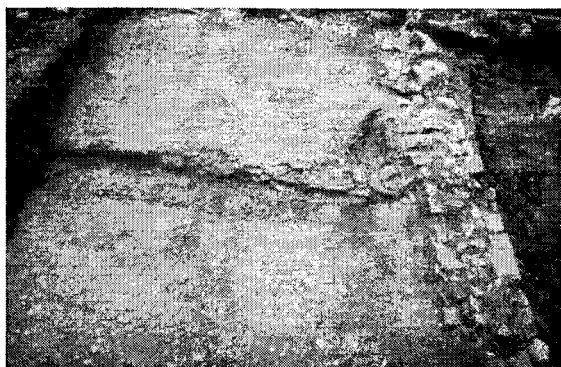

FIGURA 40. Ses Alzines. Àmbit 2 B, fase 2.

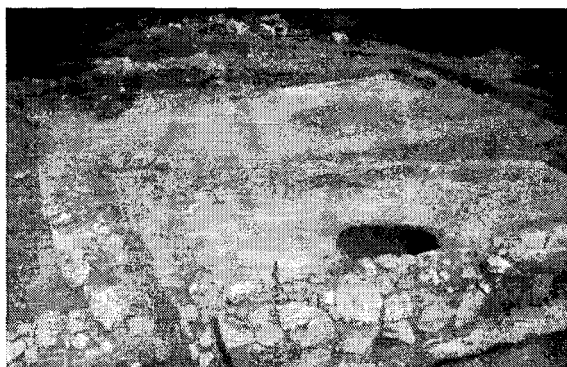

FIGURA 41. Ses Alzines. Àmbit 2 B, des de migdia. Fase 1.

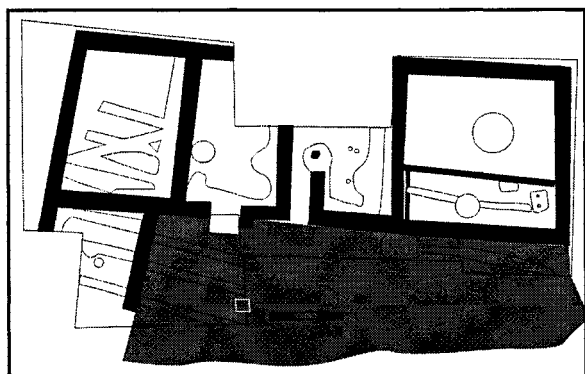

FIGURA 42. Patis.

fases constructives que analitzarem tot descrivint en cada moment l'estança i les seves peculiaritats (fig. 50).

En un primer moment, la meitat nord de l'àmbit estava ocupada per un sòl de *signinum* poc elaborat, fet de fragments de rajol i de teula lligats amb fang (fig. 41 i 43). El seu límit de migdia estava format per *tegulae* que conformaven una canal que circulava de llevant a ponent (fig. 41). En arribar al graó, el conducte girava cap a migdia i, travessant el mur de l'estança, desguassava en un dipòsit circular, ja a la zona del pati, que havia estat obrat dins del subsòl (fig. 44 i 51a). Al voltant del paviment es conservaven restes d'unes mitges canyes d'*opus signinum*, molt malmeses i degradades prop del graó i de la canal, però intactes a tocar les parets nord i est. Semblaria que, entre mur i mitja canya, se situaria una filada de rajoles disposades en vertical (fig. 33, 35 i 46).

El sòl s'inclinava d'est a oest i el més destacable era la presència, al centre, d'una base circular, lleugerament elevada, i que correspondria a l'*orbis*, la zona on s'exercia la pressió d'una premsa (fig. 43). Des d'aquí no hi havia cap regueró que menés el líquid cap a la canal. No calia, perquè el pendent feia sense problemes la mateixa funció. La meitat sud de la cambra estava ocupada per un paviment de terra piconada situat a una cota inferior, amb un *dolium* clavat parcialment a terra (fig. 33, 35, 46 i 47).

En aquest mateix sector van aparèixer senyals d'una petita rasa i d'un encaix quadrangular, obrats al subsòl i anteriors a la construcció de la canal que els obliterava parcialment. El més interessant era, però, un gran carreu prismàtic que es va trobar al costat del mur de llevant,

FIGURA 43. Ses Alzines. Àmbit 2 B, des del nord-oest. S'observa l'*orbis* de la premsa.

FIGURA 44. Ses Alzines. Mur meridional de l'Àmbit 2 (A i B). S'observa el desguàs per on sortia el most.

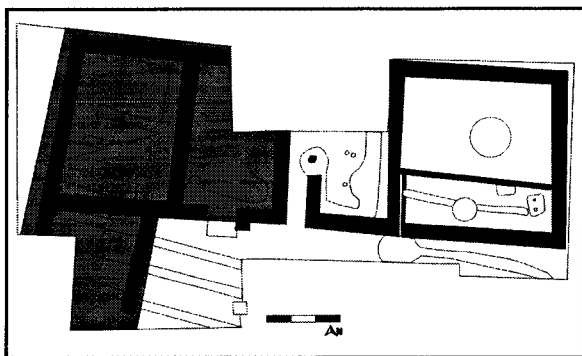

FIGURA 45. Ses Alzines. Àrea d'habitatge.

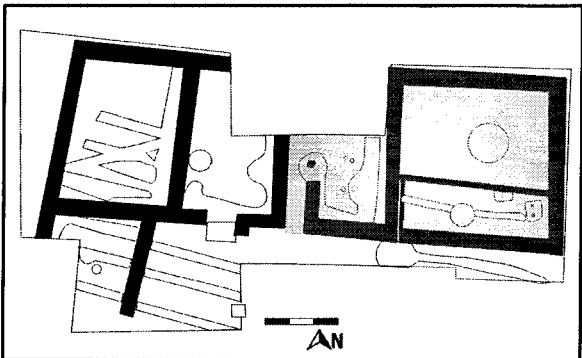

FIGURA 46. Ses Alzines. Àrea de premsat i cambres annexes.

que mostrava, en la cara superior, dos encaixos quadrangulars i que no era altra cosa que el gran contrapès de la premsa (fig. 33 i 39). La seva posició i el fet que la part de dalt coincidís amb la cota del paviment obrat durant la segona fase, que descriurem tot seguit, permetien concloure que havia estat desplaçat del seu lloc i que, per tant, aquella premsa ja no funcionava.

El segon moment constructiu (fase 2) (fig. 50) va significar una elevació del nivell de circulació de la meitat meridional de l'àmbit, que va ser pavimentat amb un sòl de *signinum* encara més barrocr (fig. 40). Aquests canvis van comportar el colgament del *dolium* i del tram més septentrional de la canalització. També es va colgar, al pati, el dipòsit situat a migdia, on es recollia el most. Com veiem, l'establiment havia deixat de ser dedicat a l'obtenció de vi (fig. 50).

Àmbit 3: sembla que tota la zona de migdia estava ocupada per un gran espai obert. Tanmateix, almenys la zona de llevant era porticada, tal com provaria la descoberta, durant l'excavació, del senyal deixat per les bigues del sostre caigudes i carbonitzades. Altrament, durant la campanya de 1997, es va localitzar a la zona de ponent del pati un carreu prismàtic que hem interpretat com a basament d'un dels pilars de sosteniment del porxat (fig. 33, 35, 36 i 51).

A llevant hi havia el dipòsit circular excavat directament a la roca i en el qual desembocava la canal descoberta a l'àmbit 2 B (fig. 46, 47 i 51).

Al costat de ponent es van localitzar tot un conjunt de petites rases paral·leles retallades a la roca, dues de les quals van ser explorades, mentre que la tercera només va ser identificada perquè es trobava en el límit meridional del sondeig (fig. 33 i 36).

Àmbit 6: ocupava la banda de ponent del pati, tancant-lo per aquell costat, amb una superfície mínima de 14 m² (3,5 m d'est a oest per uns 4 m de nord a sud, amb el benentès que no va assolir-se el límit meridional). Es va trobar la continuació de les rases identificades a l'àmbit 3 (fig. 33, 35 i 36). Es va comprovar que no passaven per sota de la paret de llevant de la cambra i que, per tant, eren posteriors a la seva construcció.

Seqüència estratigràfica

És d'una gran simplicitat. Sota del nivell superficial de terra vegetal, apareixien els

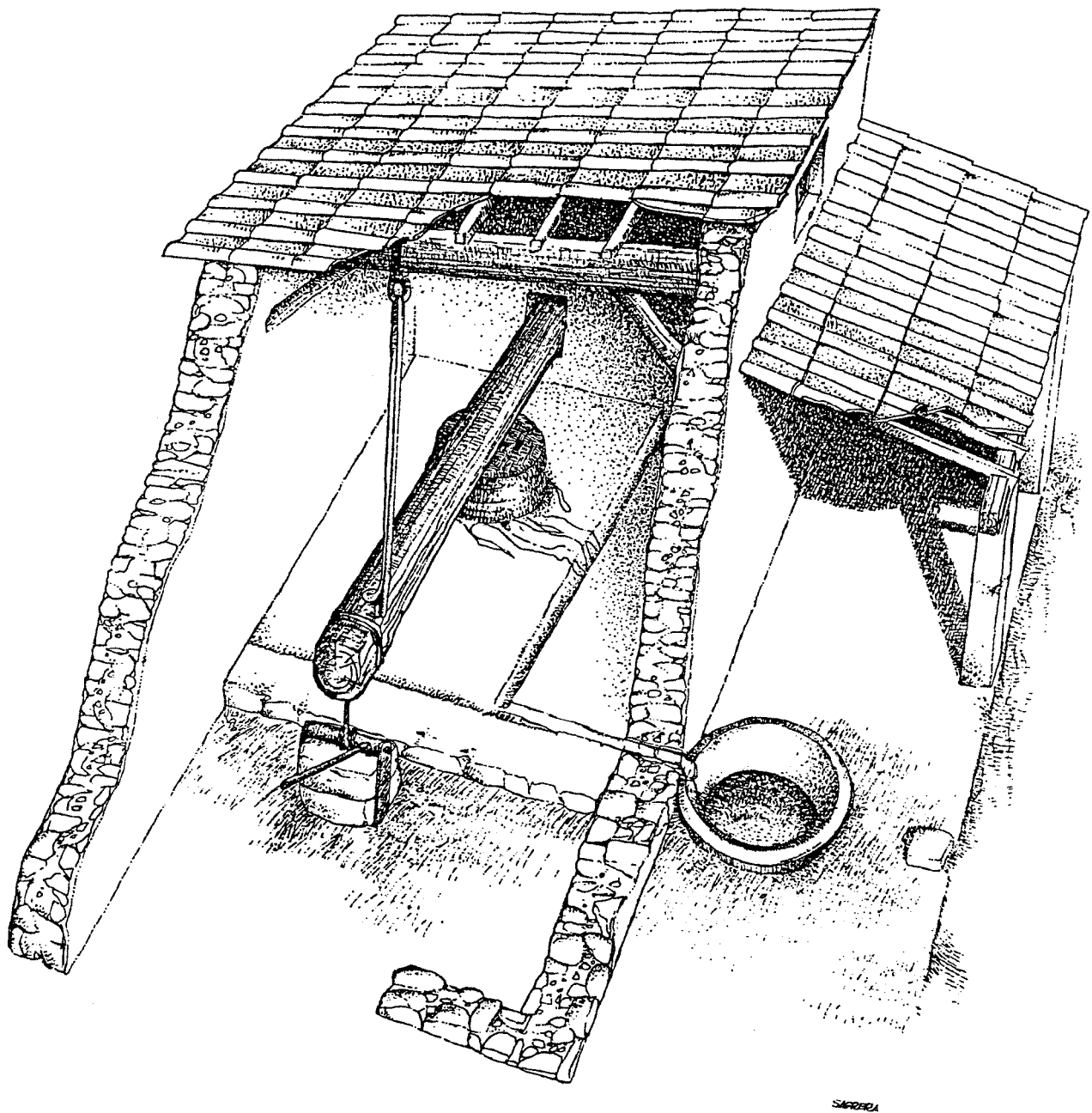

FIGURA 47. Ses Alzines. Restitució del *torcularium*.

enderrocs del sostre, amb presència clara d'empremtes de l'embigat del trespol, especialment evident en l'àmbit 2 A i en el porxat del costat de migdia. Per sota, o bé es trobava la roca o bé nivells prims de terra piconada que formaven el sòl de les diverses estances on el subsòl rocós presentava desnivells marcats.

Aquesta senzillesa no ajuda gens ni mica a l'hora d'intentar establir l'evolució històrica del lloc. Podem fixar amb precisió el moment d'abandonament, però és més complicat datar els inicis (*infra*).

Evolució del jaciment

Durant l'excavació es van anar trobant una mica arreu un seguit d'empremtes i rases obrades directament sobre la roca. Algunes es posaven en relació directa amb l'edifici, mentre que en altres no quedava tan clar.

Dins de les estances 1 i 2 A es van trobar quatre empremtes circulars de mides semblants i pràcticament alineades. Dues van ser malmeses en bastir-se el mur de llevant de l'àmbit 1 i una gran rasa que travessa de nord a sud l'àmbit 2 A. No es relacionaven, doncs, amb l'establiment que les colgava parcialment. Per forma i disposició, podrien correspondre a forats de *dolia*. Mancats, però, de dades més fermes que puguin defensar una activitat agrícola anterior a l'edifici estudiat, no deixa de ser una hipòtesi interessant (*infra*).

Tan complicades d'explicar com aquestes són unes altres rases aparegudes a l'àrea del pati i en alguns dels àmbits, especialment del costat occidental del jaciment, que són, estratigràficament, posteriors a l'abandonament de l'edifici, amb material, al seu interior, escàs, d'època medieval i moderna. En disposar-se equidistants i paral·leles les unes a les altres, fan suposar una funció relacionada amb el conreu, versemblantment rengleres de ceps. Sabem que a Tossa i en altres llocs, quan la capa de terra era massa prima, s'obraven rases per marcar les mitjanes entre les filades de ceps, les quals, entre altres virtuts, facilitaven la circulació i l'aprofitament de l'aigua.

L'estructura de l'establiment és molt simple, tant per la planta com per la tècnica constructiva. El conjunt s'hauria articulat a partir d'un pati que ocuparia el sector de migdia, amb estances als costats de tramuntana i ponent. Es tractaria, en

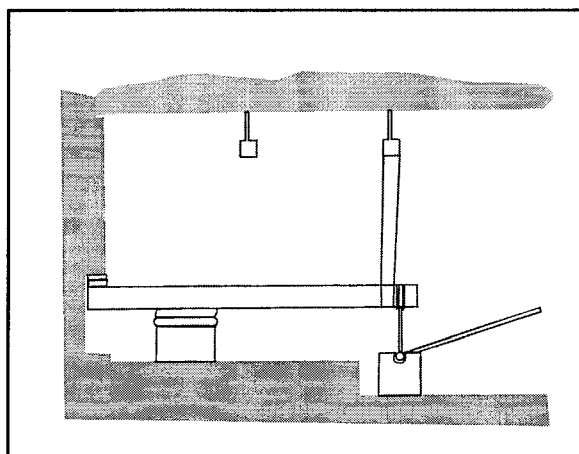

FIGURA 48. Ses Alzines. Premsa.

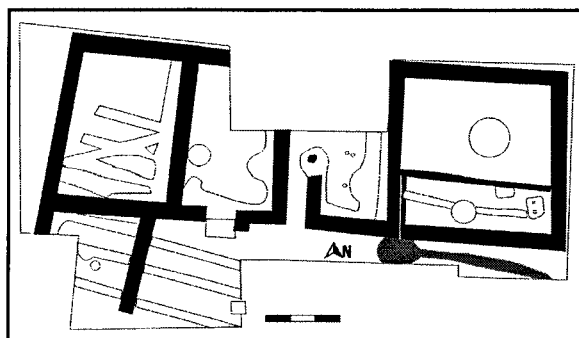

FIGURA 49. Ses Alzines. Dipòsits.

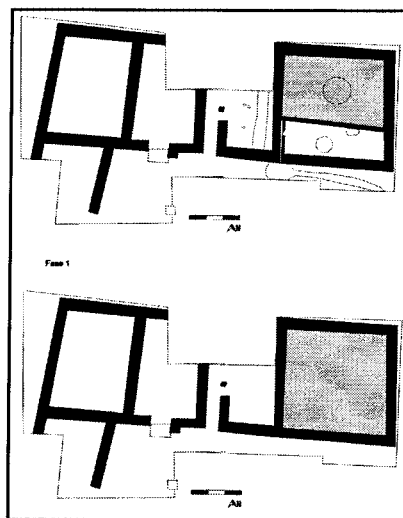

FIGURA 50. Ses Alzines. Fasces.

realitat, no d'un edifici únic i d'un pati, sinó de dues construccions independents, molt senzilles, separades per un petit espai a cel obert, cada un dels quals tenia una funció molt clara dins del conjunt. El mur perimetral, al nord, dels àmbits 1 i 2 (fig. 35), tot i respondre a una tècnica constructiva semblant, amb un parament de pedruscall lligat amb fang en tota la seva alçada fins als cairats, no presenta una mateixa alineació, de manera que el de l'àmbit 1 –i de totes les estances d'aquell costat– el trobem lleument esbiaixat en relació amb el de l'àmbit 2 (fig. 35). Altrament, l'espai 4, interpretat inicialment com un passadís, era en realitat un corredor a cel obert que comunicava amb les estances de llevant (àmbit 2) i no tenia cap relació amb les de ponent (àmbit 1) (fig. 35).

Les estances situades a ponent i nord-oest del pati –àmbits 1, 4 i 5 (fig. 35)– conformarien part de l'habitatge dels treballadors durant l'època de verema (fig. 45 i 51b). L'accés es devia fer pel costat meridional de la cambra 1, amb una porta evident i refermada per l'existència d'un graó per la part de fora. En cap d'aquestes estances no es va localitzar res que en definís un ús molt determinat. Precisament, era aquella simplicitat una bona prova de la funció que li hem suposat (fig. 45). En canvi, la utilitat dels espais que es localitzaven a llevant de l'àmbit 2 A sembla molt clara: la sala de trepig i premsatge, l'espai de transformació del raïm en most. L'espai 2 B, amb un sòl de *signinum*, amb un basament circular a l'espai central –l'*orbis*– definia la posició de la premsa i, juntament amb el gran contrapès, trobat una mica més enllà, en definia l'existència i les peculiaritats tècniques (fig. 39, 43, 46 i 47). A grans trets, els acabats del lloc són poc acurats, sense un aljub on trepitjar el raïm ni unes canalitzacions que conduïssin el líquid fins al punt de recollida, i amb un paviment hidràulic de molt baixa qualitat. Una inclinació general del sòl de la cambra facilitava que el most s'escolés cap a migdia, on –allí sí– hi havia una conducció feta amb *tegulae* que el menava cap a l'exterior, cap al dipòsit retallat al subsòl rocós, fora de l'àmbit de treball (fig. 44, 46, 47 i 51a).

No s'han conservat restes dels encaixos i fixacions dels *arbores*, verticals de la premsa a terra, com passa en ginys més sofisticats o, sense anar més lluny, a mas Carbotí (*supra*). En aquest cas, cal suposar l'existència d'una fornícula oberta dins del mur oriental, on s'encaixaria la

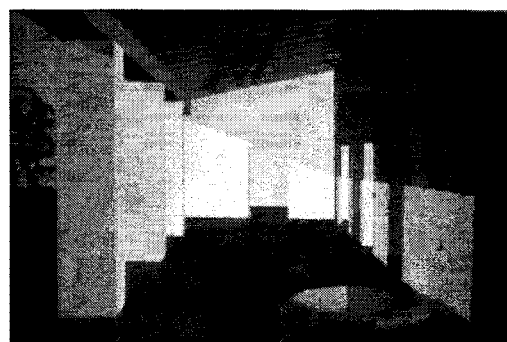

FIGURA 51. Ses Alzines. A) restitució del porticat meridional. B) La façana meridional de l'establiment.

biga horitzontal, que en modificaria la disposició, durant el procés de premsatge, a través de tascons mòbils de fusta (fig. 47 i 48). La pressió s'exerciria des d'un torn, també de fusta, fixat al contrapès i situat a l'àmbit 2 A, més baix. Des d'aquí es faria força tot modificant l'alçada del cap de la biga horitzontal (fig. 47 i 48). Caldria, a través d'una politja o d'un llaç col·locat sobre una biga mestra de sosteniment del trespol, fer passar una corda que només servia per aguantar la barra horitzontal de la premsa mentre aquesta no funcionava (fig. 47 i 48). Ens trobem davant d'un model antic de premsa, molt semblant al descrit per Cató a *De agricultura*, senzill i efectiu, especialment indicat en viticultura i ben documentat fins a l'època d'August i, de fet, molt més enllà. J. P. Brun la classifica dins del tipus A3 (1986- 96-99; Calloi, 1984, 31-70; Tchernia i Brun, 48-107) (fig. 47 i 48).

L'estança 2 A era destinada a lloc de circulació i era des d'on s'executava, sobre el torn, la pressió de la premsa. Recordem que un graó servia per salvar el desnivell clar entre aquest àmbit i el 2 B (fig. 46, 47 i 48).

El sud de l'àmbit 2 B, amb sòl de terra piconada i un *dolium* parcialment enterrat, era el lloc on es desava tot allò que calia per al premsatge; el gran recipient ceràmic es feia servir per abocar-hi les deixalles del trepig i del premsatge (fig. 49).

El dipòsit exterior, excavat a la roca, la finalitat del qual era recollir el most, era en un porxat (fig.

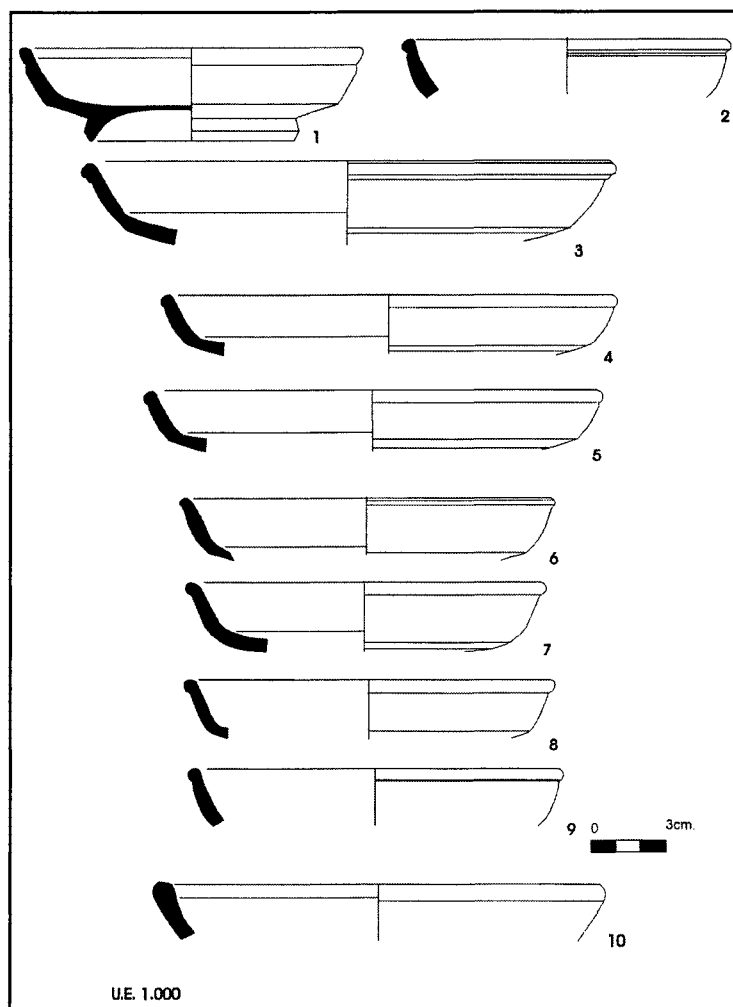

FIGURA 52. Ses Alzines. Material ceràmic.

46, 49 i 51a). Aquestes circumstàncies –lloc a cel obert però protegit de les inclemències del temps– agilitava considerablement els treballs, ja que el most acabat d'obtenir es podia desar en *dolia* o en altres receptacles, tot esperant el seu trasllat, per mar, cap a la gran vil·la, on tindria lloc la resta del procés de fermentació per obtenir vi i després, també per via marítima, comercialitzar-lo. És segur que en acabar la verema allí no hi quedava ni un petricó de líquid (fig. 47 i 49).

Si acceptem, tal com sembla raonable, l'existència de dos edificis separats, residència i àrea de treball, caldrà aclarir com s'articulava el porxat del costat meridional, que es troba ben documentat a partir de les restes d'embigat localitzades al sector de llevant, sobre el dipòsit on es recollia el most, i pel basament de pilar localitzat davant de la porta de l'àmbit 1. Hi ha dues solucions viables: un porxat general que relligaria un edifici i l'altre o bé suposar l'existència d'un porxo sobre el dipòsit i que aquell, que caldria posar en relació amb el

basament de pedra recuperat, s'orientés de nord a sud davant l'àmbit 6 (fig. 35 i 51).

L'establiment només va ser objecte d'una reforma estructural de certa volada que es va realitzar quan aquells edificis van deixar de fer-se servir per a allò per a què havien estat creats: l'obtenció de vi. La reforma va consistir a obliterated la rasa on se situava el contrapès de la premsa, a reformar la meitat sud de l'àmbit 2 B, colgant el *dolium*, elevant-ne el nivell de circulació i bastint un paviment de *signinum* a la mateixa alçada d'aquell que ja existia al costat nord (fig. 40 i 50). Aquest nou sòl, molt barroer, era obrat amb grans fragments de terrissa lligats amb morter de calç sobre un *rudus* de pedres petites. La rapidesa i la poca qualitat de l'obra es van posar de seguida de manifest quan, sobre el *dolium* enterrat, el terreny va cedir i es va produir un enfonsament. Aquell nou paviment va suposar també el colgament de la canalització i la incorporació del contrapès en el rebliment del desnivell (fig. 50).

Aquella reforma podria semblar un intent de respondre a la crisi del conreu del vi. La presència sobre el sòl d'un conjunt significatiu de *pondera* fa pensar en altres activitats potser lligades a la pastura (*infra*). Fos com fos, l'intent va fracassar i l'establiment es va abandonar del tot molt poc temps després.

El material arqueològic

Les troballes anteriors a la primera campanya d'excavacions

Tal com s'ha explicat, aquest interessant establiment rural va ser descobert i explorat de manera clandestina. D'aquella actuació procedeix un conjunt notable de material, preferentment ceràmic, que, recuperat, ha anat a parar al fons del museu municipal. Pensem que cal fer-ne una anàlisi acurada, tot i no procedir d'una excavació estratigràfica, que haurà de servir per aproximar-nos al marc cronològic del lloc i per completar la idea que ens haurem fet, en acabar l'estudi exhaustiu, de l'*instrumentum domesticum* d'aquest jaciment, que ens ha de permetre reconstruir quin era el parament usat pels estadants de ses Alzines. Servirà també per presentar un fragment notable de rellotge de sol, una peça excepcional en aquell context, que planteja un seguit de preguntes no pas fàcils de resoldre. Per acabar, convé recordar al lector que les característiques d'aquest material han de ser considerades convenientment. No es tracta del resultat d'una excavació estratigràfica, sinó de la recuperació selectiva d'uns materials considerats més valuosos, més sencers o més estranys. La mostra té, per tant, un determinat valor.

Entre la ceràmica fina d'importació, destaca per sobre de tot, en quantitat i qualitat, la *terra sigillata* sud-gàl·lica (des d'ara TSSG), obrada a *Condatomagus* (La Graufesenque, Millau) i exportada des dels ports de *Narbo*, que és extraordinàriament abundant en els jaciments altimperials de les actuals comarques gironines, al llarg de bona part del segle I i primeres dècades del II. Es tracta d'una terrissa envernissada de vermell, amb un amplíssim repertori de formes, algunes de les quals eren decorades a motlle. Pel que fa a plats, observarem una quantitat significativa dels de la forma Drag. 18/31, de perfil arrodonit (fig. 52,1 a 10 i fig. 53,8 a 10), un

atuell que apareix vers el 30 i perdura fins al 140 o poc més enllà (Vernhet, 1975; Passelac i Vernhet, 1993, 572). En aquest conjunt fora de context és una de les formes més representades.

Entre els gots petits per beure, hem documentat la forma Drag. 24/25 (fig. 53, 1 i 2), la forma Drag. 27 (fig. 53,3 a 5) i la forma Drag. 33 (fig. 53,6 i 7), les dues primeres sempre molt ben representades, amb cronologies, respectivament, de primera meitat - mitjan segle I o amb més llarga perduració (Drag. 27) (Vernhet, 1975; Passelac i Vernhet, 1993, 573), i més rara la tercera, Drag. 33, d'aparició més tardana, a la tercera dècada del segle I i una llarga continuïtat fins més enllà de la meitat del segle II (Vernhet, 1975; Passelac, 1993, 574).

Sovintegen també els plats i platets —potser gotets per beure—, decorats a la barbotina, amb fulles d'aigua a la cara superior del llavi, penjat. La distinció entre els uns i els altres és de mides i proporcions (fig. 54,1 a 8). Aquestes formes, de molt èxit i a bastament presents, són creades vers el 60 amb una llarga perduració (Vernhet, 1975; Passelac i Vernhet, 1993, 578).

Pel que fa a recipients decorats a motlle, destacariem sobretot la gran quantitat d'escudelles de les formes 29 i 37. Entre les 29 trobem més ben representades les de la variant b, més moderna (fig. 55,1 a 3) que la a (fig. 55,7), i sovintegen molt més les Drag. 37 (fig. 55,4 a 6, fig. 56,1 a 6, fig. 57,1 a 10). S'ha recuperat, semblantment, una quantitat notable de fragments informes decorats que cal atribuir majoritàriament a la forma 37 (fig. 58). Assenyalem finalment un fons de la forma 37 amb un gran *sigillum* imprès al fons intern amb el nom "UEREUN(DUS)", amb la *U* i la *E* i la *U* i *N* unides (fig. 57,9), un terrissaire ben documentat a La Graufesenque (Vernhet, 1975).

Com a curiositat recordem la troballa d'un fragment d'una mena d'escudella alta i cilíndrica, Drag. 30 (fig. 59,1), i, molt més rar, un fragment de copa atribuïble a la forma Knorr 78 (fig. 57,11). Les decoracions són les ja conegudes, amb faixes d'òvuls i llengüetes, estries, motius vegetals, entrellaçats, escenes de cacera (conills, cérvols) i figures humanes.

A més de la presència massiva de ceràmiques envernissades del sud-est de la Gàl·lia, destaca la recuperació d'una escudella sencera de la forma Drag. 37 en TS hispànica, de bona època, de qualitat, amb decoració de bandes paral·leles de palmetes i cercles (fig. 59,2).

Si deixem de banda les ceràmiques envernissades, la immensa majoria d'allò que es va recollir, ens referirem ara a dos fragments de ceràmica africana de cuina, una cassola de la forma Ostia II, 303 (fig. 59,3) i un plat tapadora de la forma Ostia II, 302 (fig. 59,4), peces, l'una i l'altra, pròpies del segle I (Aquilué, 1995, 66-67). També es va recollir un got sense coll, de llavi obert i decoració d'estries (fig. 59,5), un

tub cilíndric de terrissa (fig. 59,6) i el coll d'una àmfora de vi del país, versemblantment una Dressel 2-4 (fig. 60).

Per sobre de tot, la peça més estranya i més peculiar del conjunt és un fragment de rellotge de sol de pedra calcària que conserva el rebaix interior en fornícula, on hi ha gravats amb claredat tres cercles concèntrics. Del cercle interior, de menys diàmetre, en surten, a una

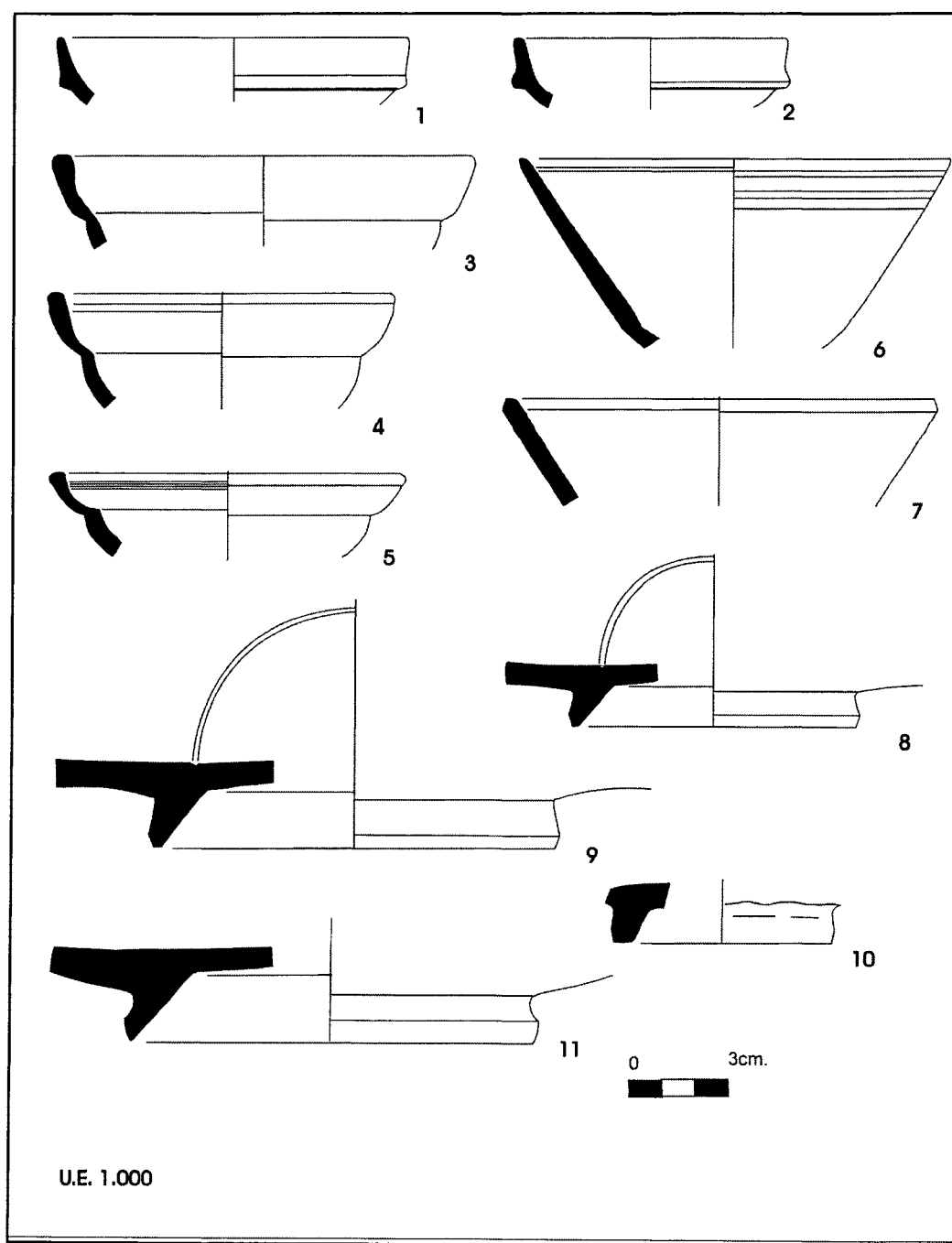

FIGURA 53. Ses Alzines. Material ceràmic.

distància preestablerta, uns radis que moren en el cercle exterior. En total se'n poden veure nou que divideixen aquelles corones esfèriques en àrees de dues superfícies diferents, més grans les de dalt i més petites les de baix (fig. 61). En total, en podem comptar deu a dalt i nou a baix.

A. Balil va publicar un fragment trobat a can Paxau (Badalona) molt semblant al nostre (Balil, 1982, 19-20, làm., IX, 3). L'un i l'altre pertanyen a un rellotge de forma hemisfèrica de *gnomon* excèntric; el desplaçament de l'ombra de la tija metàl·lica serveix per marcar l'hora (fig. 61).

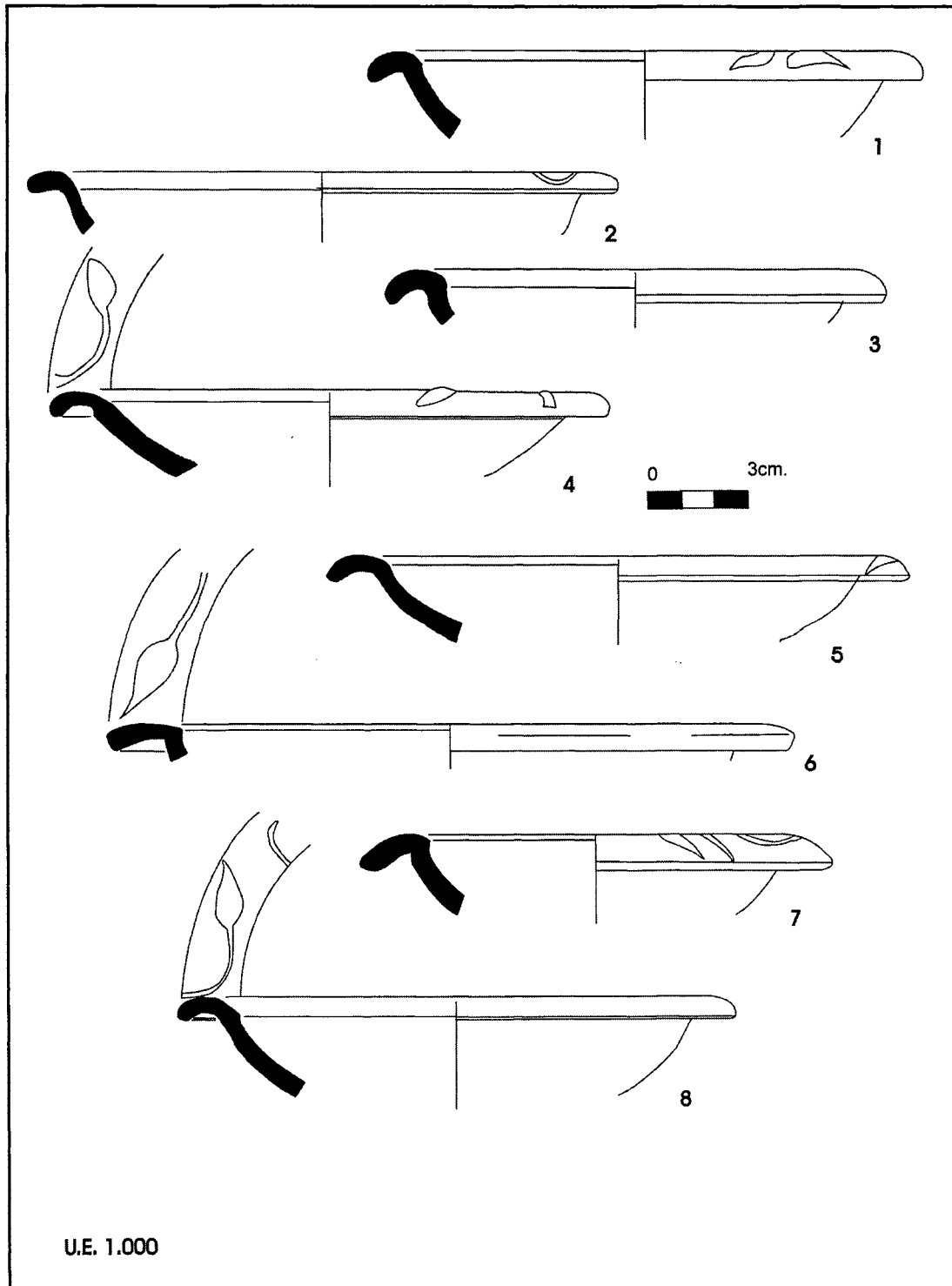

FIGURA 54. Ses Alzines. Material ceràmic.

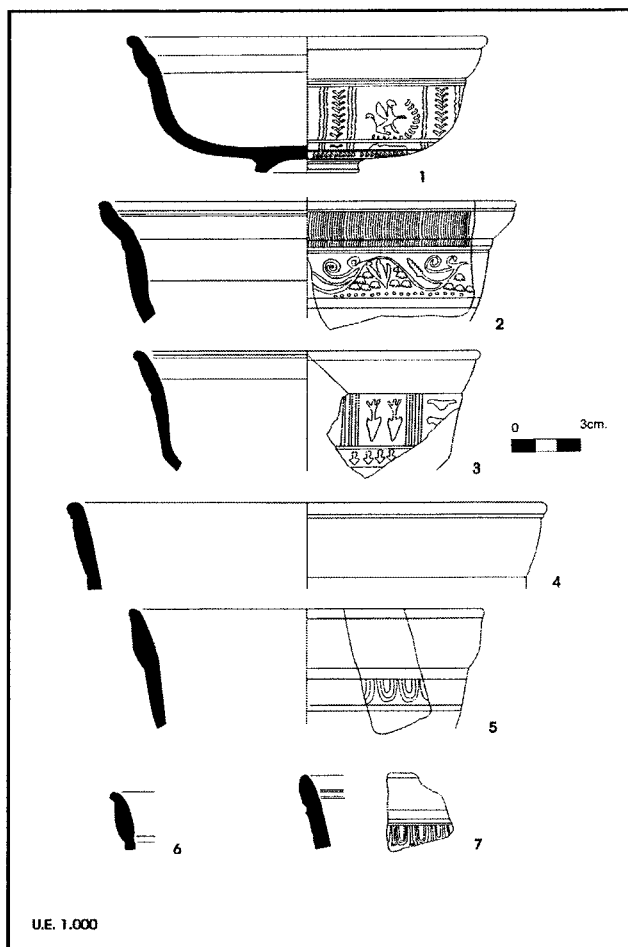

FIGURA 55. Ses Alzines. Material ceràmic.

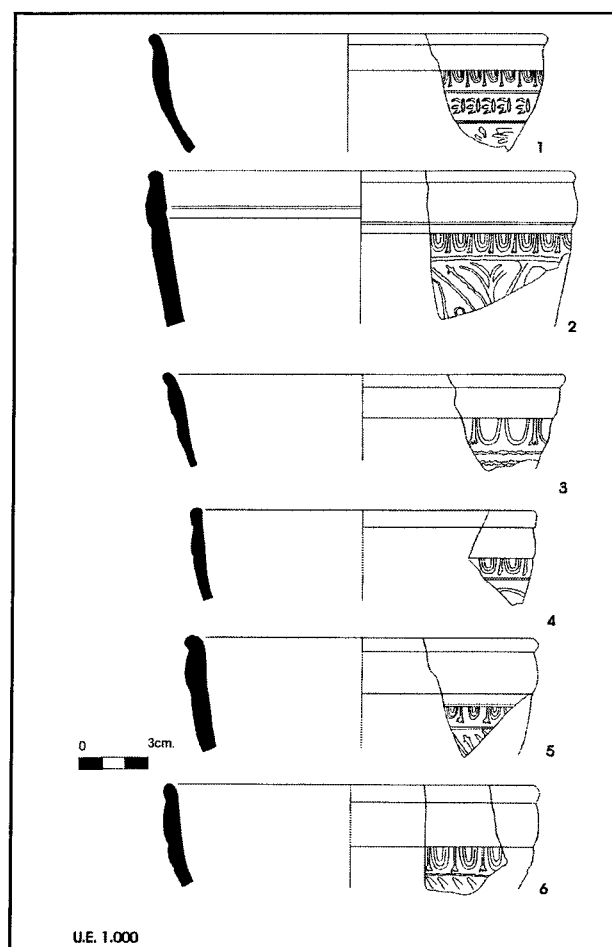

FIGURA 56. Ses Alzines. Material ceràmic.

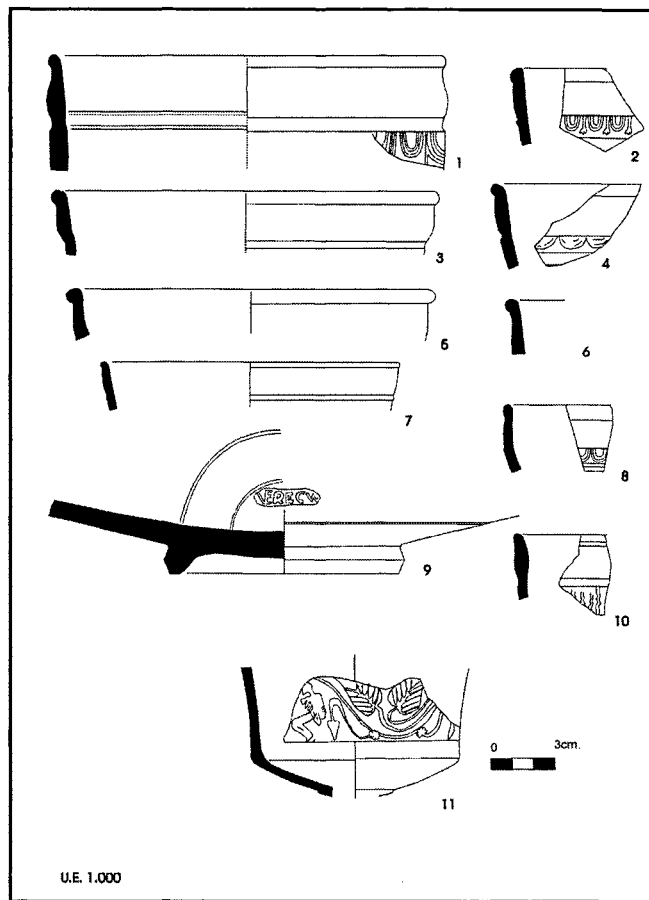

FIGURA 57. Ses Alzines. Material ceràmic.

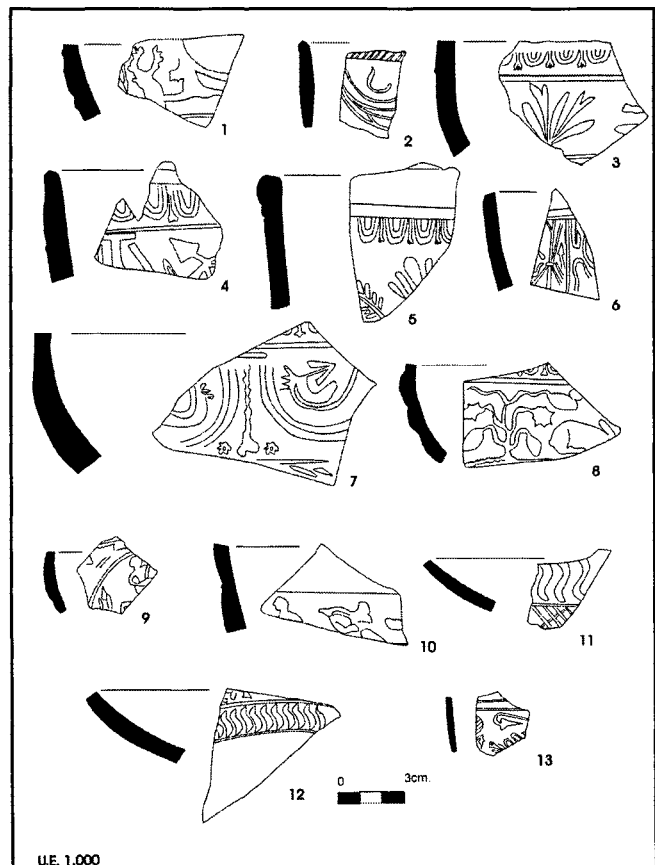

FIGURA 58. Ses Alzines. Material ceràmic.

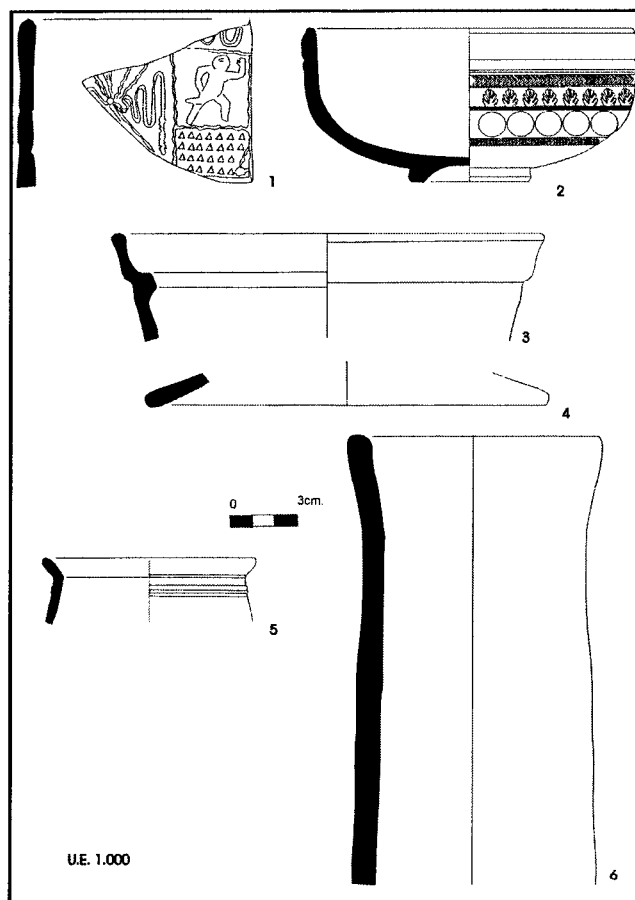

FIGURA 59. Ses Alzines. Material ceràmic.

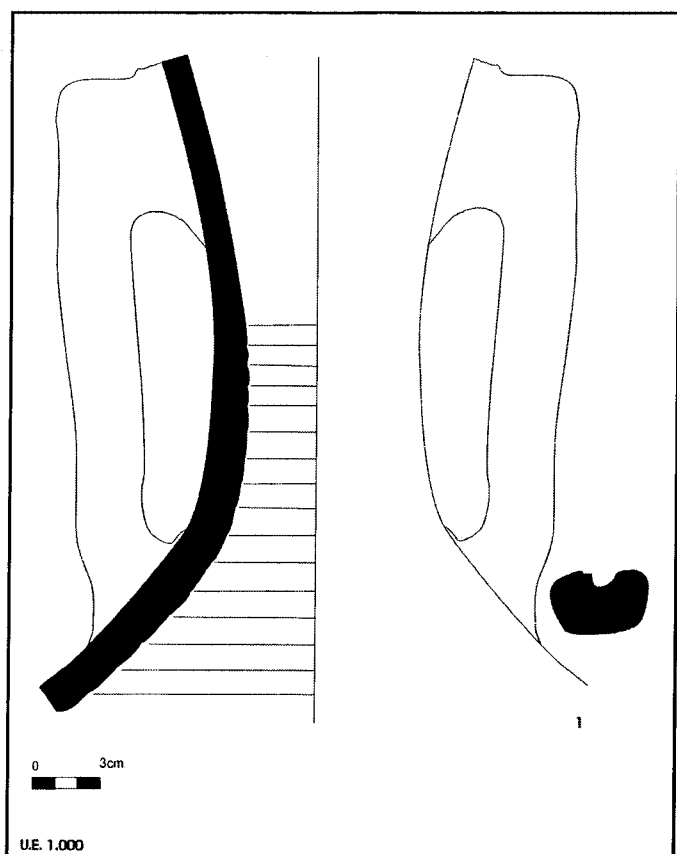

FIGURA 60. Ses Alzines. Material ceràmic.

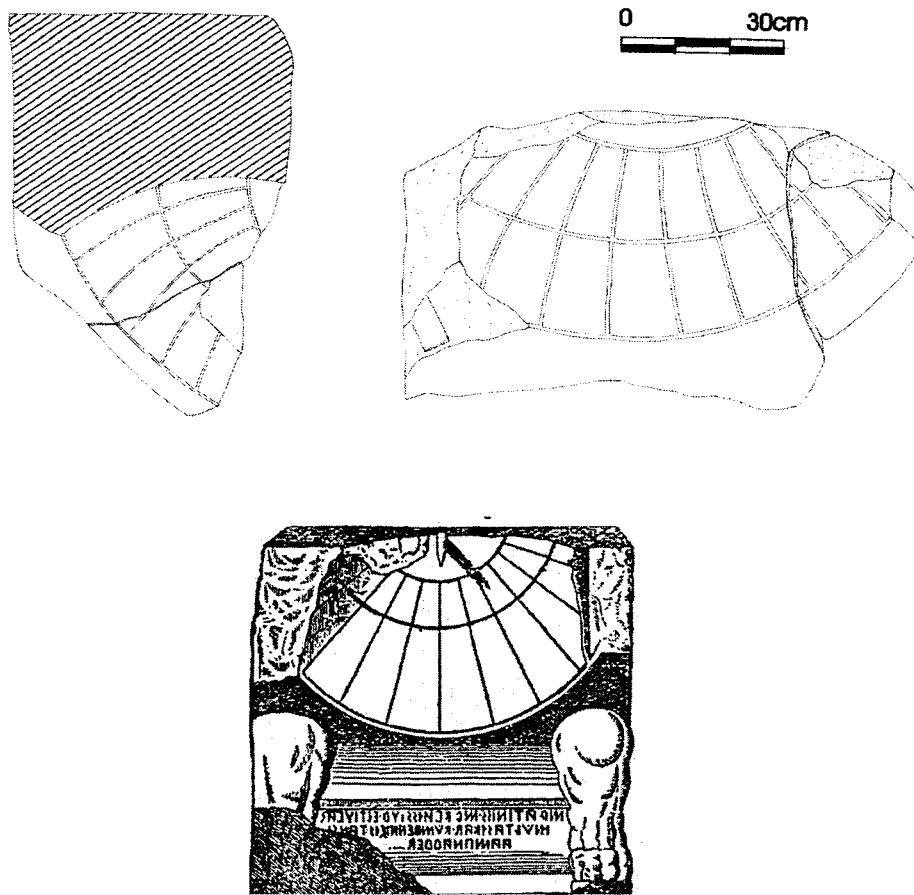

FIGURA 61. Ses Alzines. Fragment del rellotge de sol. *Horologium* sencer de Pompeia.

No hauria de ser realment una troballa sorprenent feta en un altre tipus de jaciment. No en coneixem, en context rural, en els territoris de les *ciuitates* d'*Emporiae* i de *Gerunda*, cap altre, tot i que no hauria de ser estrany lligada a la *pars urbana* de l'edifici. L'establiment de ses Alzines, d'ocupació periòdica i lligat a la verema, no sembla el lloc més indicat per a un descobriment d'aquestes característiques. El fet d'haver-se trobat fragmentat i trencat de temps antic i que no n'hagués sortit cap altre bocí durant les excavacions estratigràfiques, farien pensar en la possibilitat que hi hagués anat a parar com a material d'aprofitament. No en podem saber amb seguretat la procedència original, però A. Balil apunta el costum de posar rellotges solars en monuments funeraris o prop d'alguns sepulcres (Balil, 1982, 20). No podria tenir aquesta procedència el nostre fragment?

Les excavacions estratigràfiques. Els nivells d'abandonament

Comencem un repàs als estrats més moderns del jaciment, aquells que per diferents raons estratigràfiques pertanyen al moment d'abandonament de l'establiment rural o són posteriors (superficials). Aquí hem de trobar els indicis que ens permetin fixar amb la màxima precisió el moment final d'aquest lloc. Després, a les conclusions, ja intentarem entendre'n i explicar-ne el perquè, al qual no podríem arribar mai sense definir al màxim el quan.

UE 1001, superficial. Un fragment de *terra sigillata* africana A (d'ara endavant, TSAA), sis de TSSG, trenta-un fragments de ceràmica comuna oxidada, quinze de ceràmica reduïda de cuina, dos d'àmfora del país, un d'àmfora itàlica, vuit d'àmfora bètica, un fragment de *dolium* i tres fragments d'*imbrex*.

UE 1003, nivell d'abandonament, amb sostre caigut, de l'àmbit 1. Sense troballes.

UE 1004, caiguda del sostre. Un fragment de TSAA, nou fragments de ceràmica comuna oxidada, tres de reduïda de cuina, un fragment d'àmfora del país, dos fragments d'àmfora indeterminada.

UE 1006, immediatament per sota de 1004. Un fragment de ceràmica de vernís negre, una vora de TSAA, cinquanta-quatre de TSSG, vuit fragments de ceràmica de closca d'ou, quatre fragments de ceràmica envernissada de parets fines, sis fragments de ceràmica africana de

cuina, noranta-tres de ceràmica comuna oxidada, vint-i-un de ceràmica grisa emporitana tardana, cinquanta-tres de ceràmica reduïda de cuina, un fragment de llàntia, vuit fragments d'àmfora del país, un d'àmfora bètica, un fragment de *dolium*, sis claus de ferro.

UE 1007, d'abandonament, coberta per 1005. Cinc fragments de TSSG, vint-i-tres fragments de ceràmica comuna oxidada, un fragment de gerra trilobulada altimperial, dos fragments de reduïda de cuina, un fragment d'àmfora del país, un fragment de *dolium*.

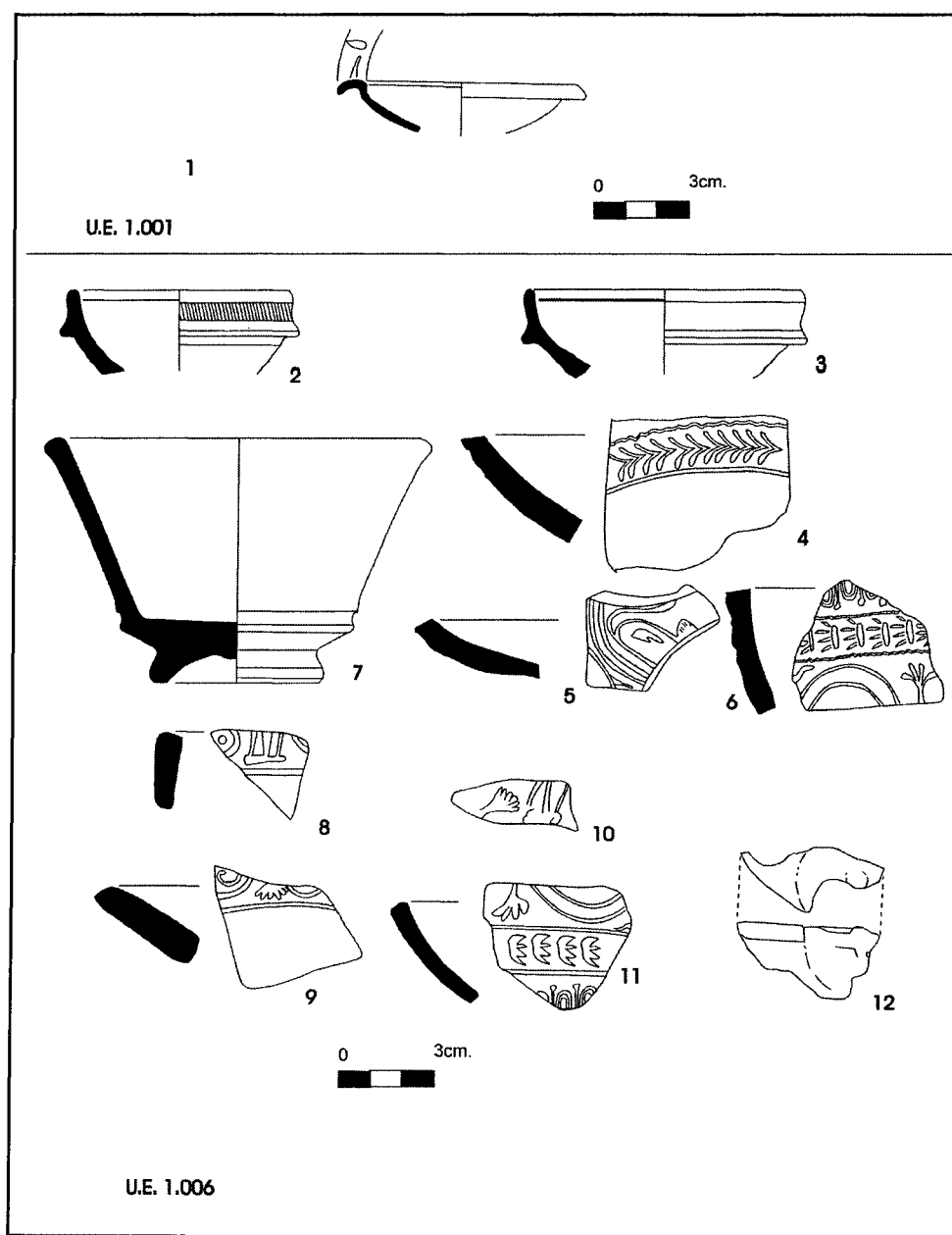

FIGURA 62. Ses Alzines. Material ceràmic.

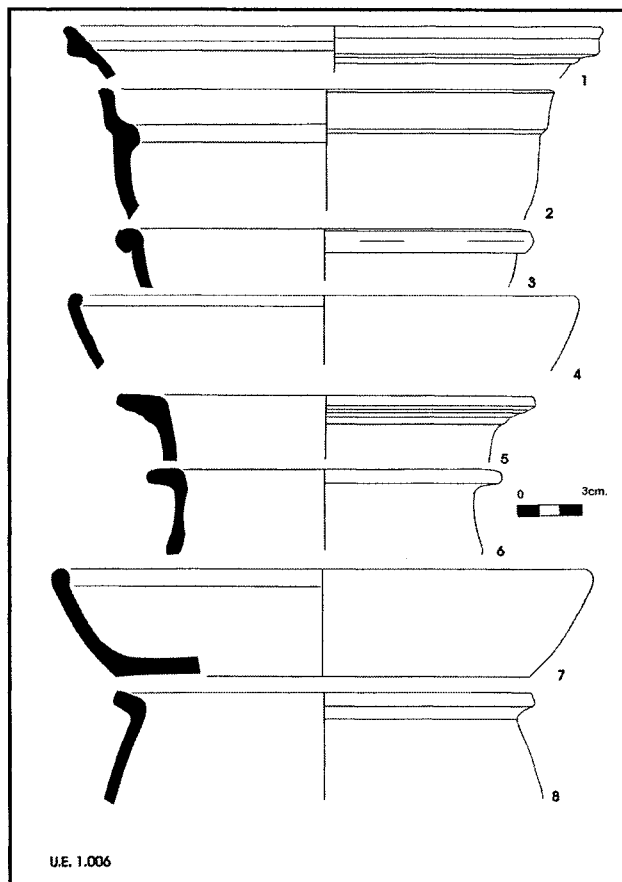

FIGURA 63. Ses Alzines. Material ceràmic.

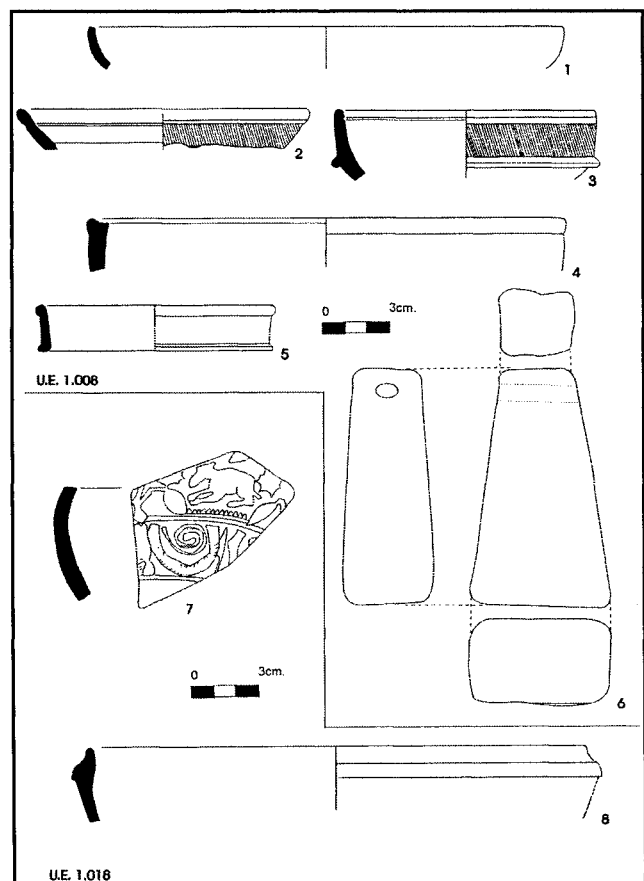

FIGURA 64. Ses Alzines. Material ceràmic.

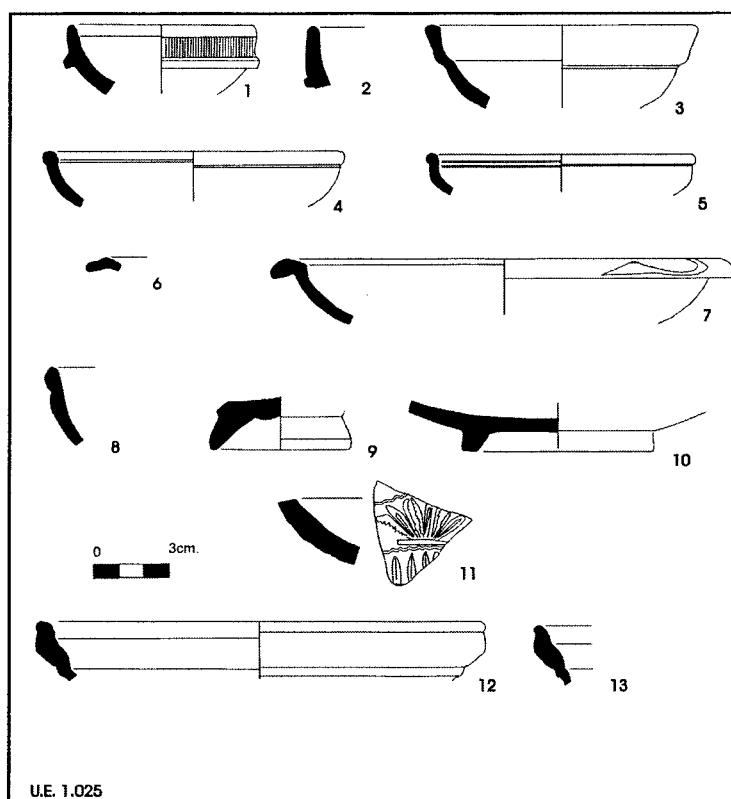

FIGURA 65. Ses Alzines. Material ceràmic.

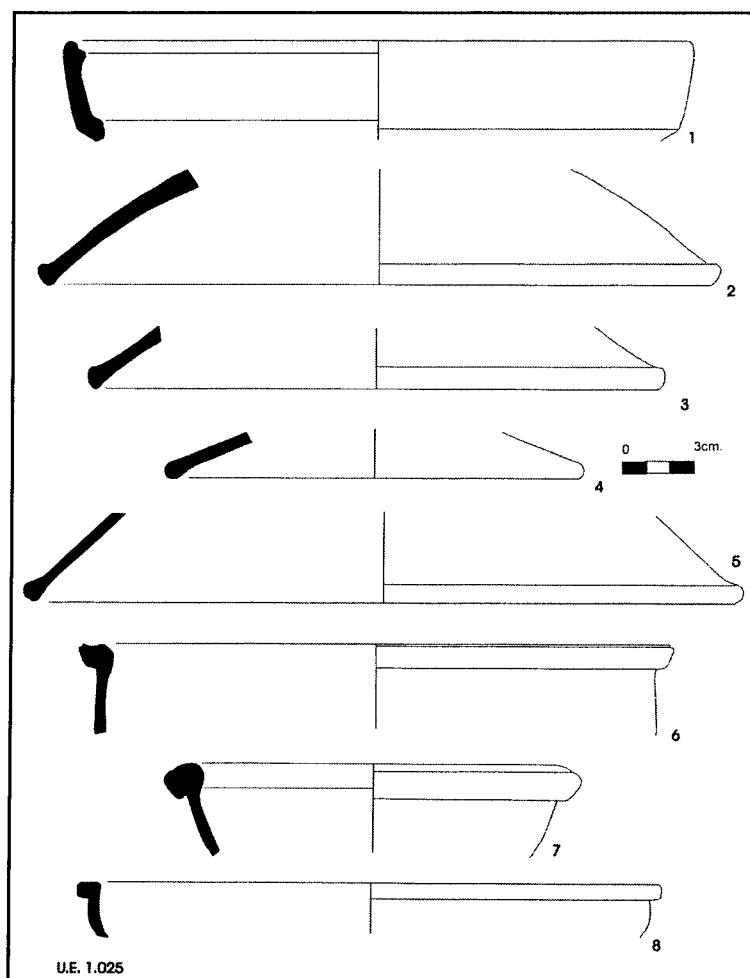

FIGURA 66. Ses Alzines. Material ceràmic.

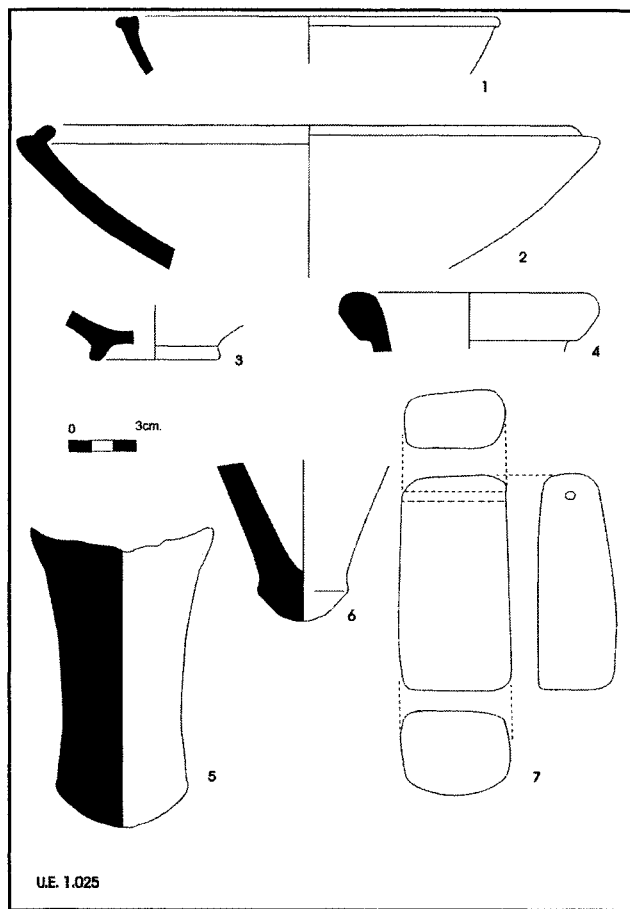

FIGURA 67. Ses Alzines. Material ceràmic.

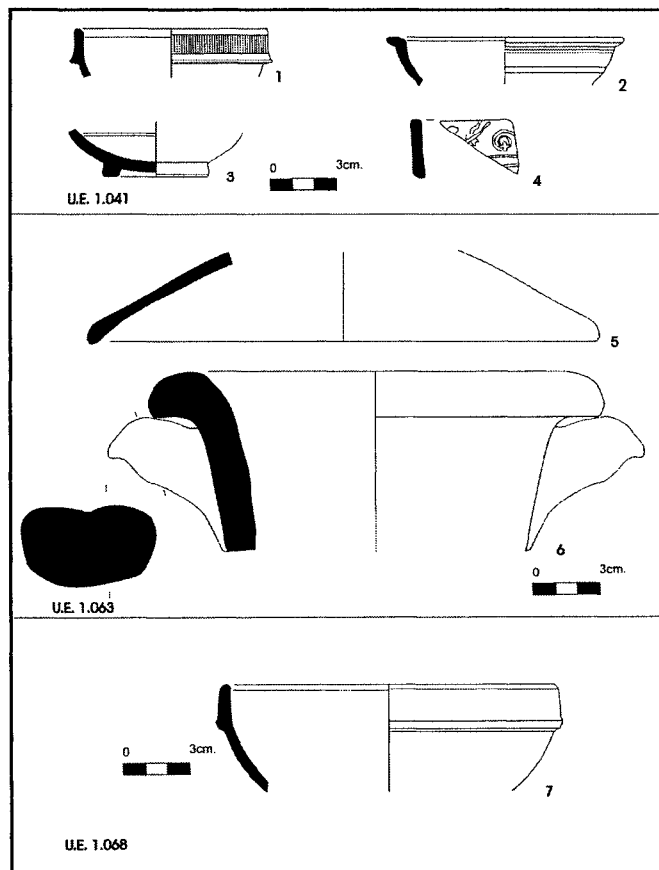

FIGURA 68. Ses Alzines. Material ceràmic.

UE 1008, enderroc sobre el porxat. Disset fragments de TSSG, quatre de parets fines envernissades, dos fragments de ceràmica africana de cuina, vuit de ceràmica comuna oxidada, setze de ceràmica emporitana tardana, un fragment de llàntia, set d'àmfora indeterminada i tres de vidre antic.

UE 1015, superficial. Cinc fragments de ceràmica comuna oxidada, dos d'àmfora indeterminada.

UE 1018, immediatament per sota de 1015. Un fragment de TSSG, sis fragments de ceràmica comuna oxidada.

UE 1021, per sota del superficial 1001. Un fragment de TSSG, quatre de ceràmica comuna oxidada, quatre de reduïda de cuina, tres fragments d'àmfora del país, dos fragments de *dolium*.

UE 1025 = 1004, tres fragments de TSAA, trenta-tres fragments de TSSG, un fragment de TSSG *marmorata*, onze fragments de ceràmica africana de cuina, vuitanta-dos de ceràmica comuna oxidada, deu de ceràmica emporitana tardana, trenta-nou de reduïda de cuina, set fragments d'àmfora del país, dos d'àmfora bètica, catorze d'àmfora indeterminada, un fragment de

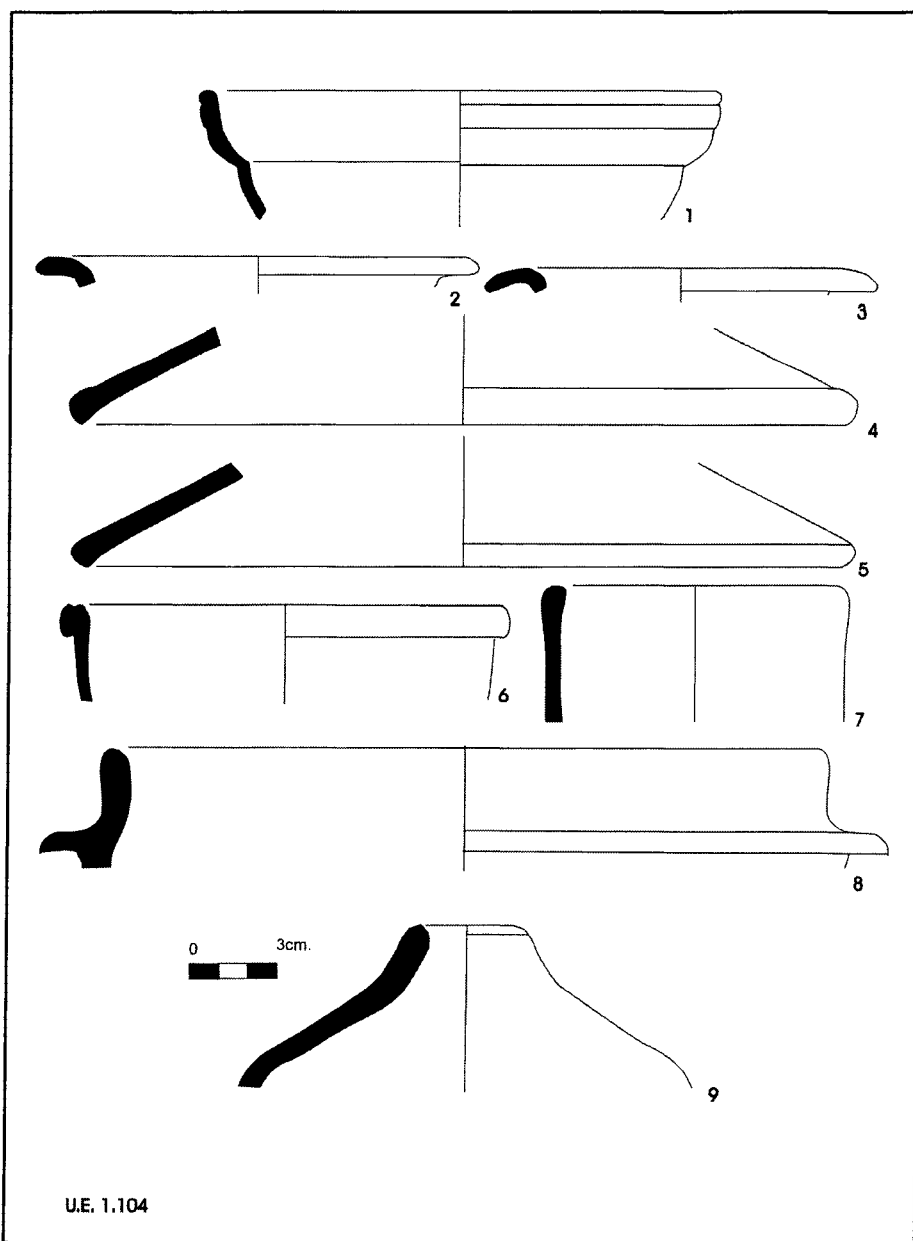

FIGURA 69. Ses Alzines.
Material ceràmic.

U.E. 1.104

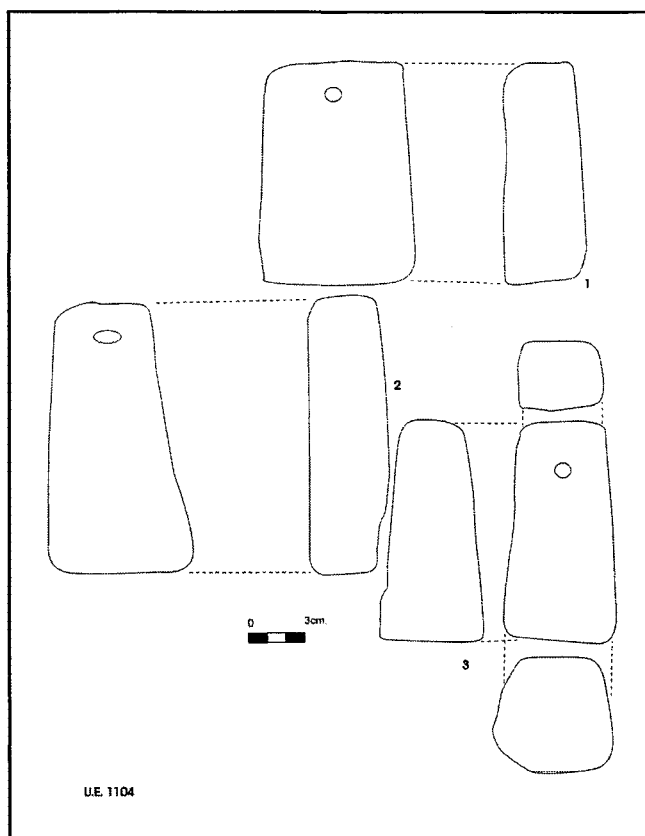

FIGURA 70. Ses Alzines. Material ceràmic.

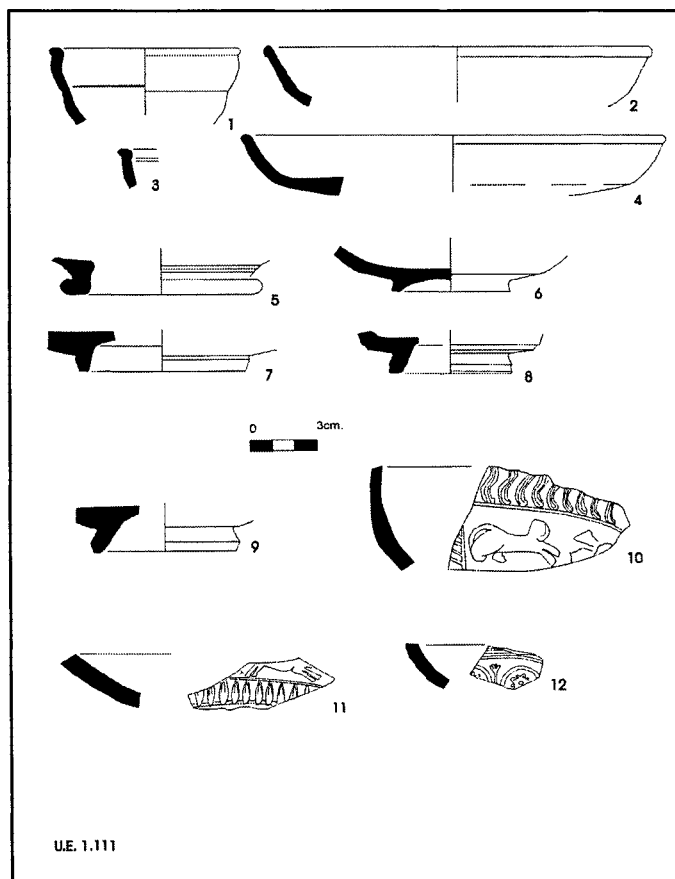

FIGURA 71. Ses Alzines. Material ceràmic.

dolium, un *pondus*, dos fragments de *tegula*, un fragment de vidre, un clau de ferro.

UE 1026, d'enderroc, sota 1001. Un fragment de ceràmica emporitana tardana, tres fragments d'àmfora indeterminada.

UE 1041, enderroc sobre porxat (= 1008). Dos fragments de TSI, deu de TSSG, set fragments de ceràmica de closca d'ou, cinquanta-sis fragments de ceràmica comuna oxidada, nou fragments de gerra trilobulada altimperial, quinze de ceràmica reduïda de cuina, un fragment de llàntia, catorze fragments d'àmfora del país, un fragment de *dolium*, set claus de ferro.

UE 1043, a sota 1001. Un fragment de TSSG, dinou fragments de comuna oxidada, nou de reduïda de cuina, un fragment d'àmfora del país i un d'indeterminat.

UE 1068, nivell d'enderroc. Un fragment de TSSG, set de ceràmica comuna oxidada, un fragment de *dolium*.

UE 1069, d'enderroc (?). Un fragment de TSSG, un fragment de ceràmica envernissada de parets fines, un fragment de ceràmica comuna oxidada, un fragment de ceràmica emporitana tardana.

UE 1101, superficial. Dos fragments de TSSG, dotze de ceràmica comuna oxidada, un fragment d'emporitana tardana, tres de reduïda de cuina, tres fragments d'àmfora del país, tres d'àmfora indeterminada.

UE 1102, d'enderroc, per sota de 1101. Dos fragments de ceràmica comuna oxidada, dos fragments d'àmfora del país, dos fragments d'àmfora itàlica.

UE 1103, per sota de 1101. Un fragment de TSSG, dos fragments de ceràmica africana de cuina, sis fragments de ceràmica comuna oxidada, un fragment de comuna ibèrica, un fragment de *dolium*.

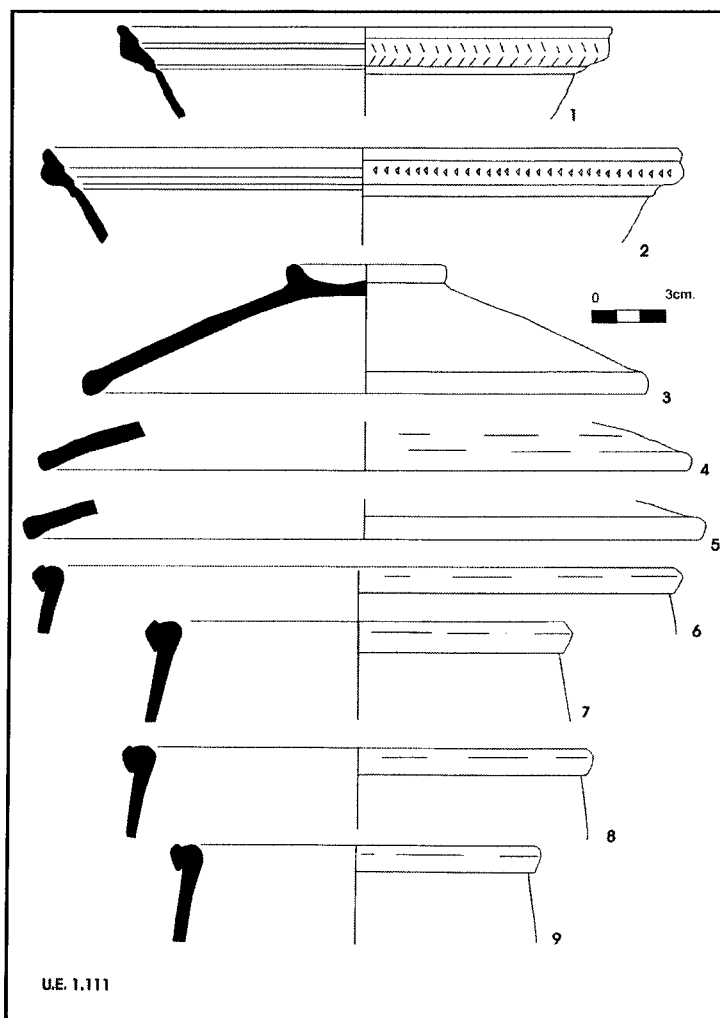

FIGURA 72. SCS Alzines. Material ceràmic.

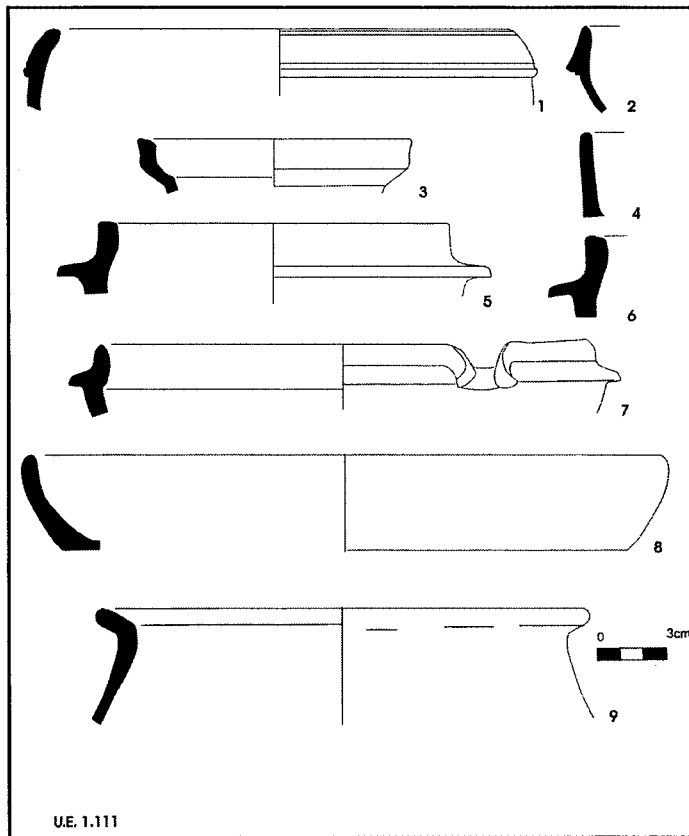

FIGURA 73. Ses Alzines. Material ceràmic.

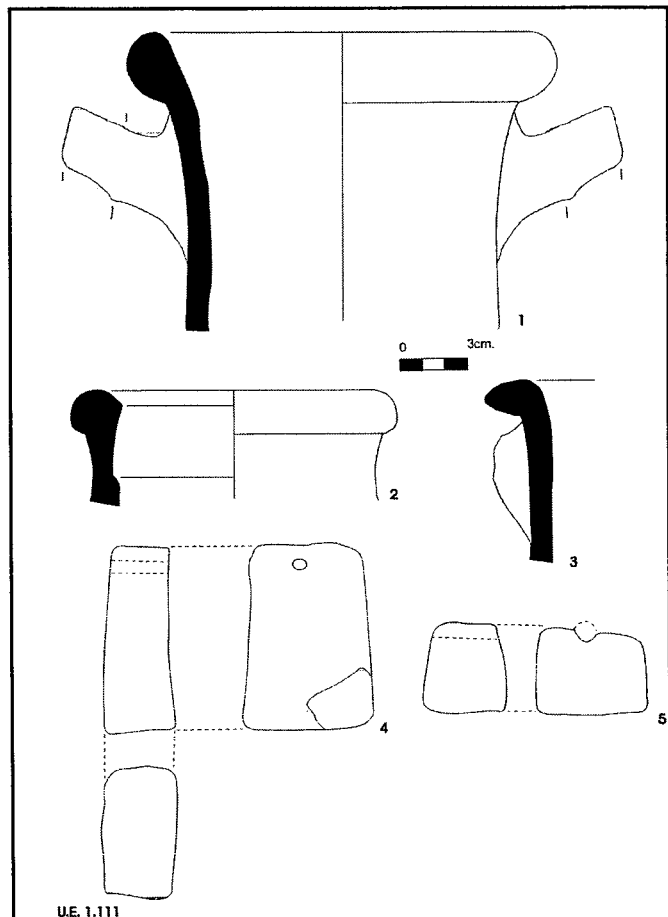

FIGURA 74. Ses Alzines. Material ceràmic.

UE 1104, d'abandonament (= 1004). Deu fragments de TSSG, nou fragments d'africana de cuina, vuitanta-quatre de comuna oxidada, dos d'emporitana tardana, trenta-sis de ceràmica reduïda de cuina, tres fragments de grisa emporitana, vint d'àmfora del país, un d'àmfora itàlica, vuit d'àmfora indeterminada, tres *pondera*, un fragment de bronze.

UE 1109, d'abandonament. Cinc fragments de ceràmica reduïda de cuina, tres fragments d'àmfora indeterminada, un fragment de *dolium*.

UE 1111, d'abandonament. Un fragment de ceràmica de vernís negre, dos fragments de TSAA, setanta-sis fragments de TSSG, trenta-tres fragments d'africana de cuina, tres fragments de parets fines, 125 de ceràmica comuna oxidada, nou d'emporitana moderna, cinquanta-nou de reduïda de cuina, vint-i-dos d'àmfora del país, cinc d'àmfora itàlica, sis d'indeterminada, un

fragment de *dolium*, dos *pondera*, dos fragments de vidre i un de bronze.

UE 1113, nivell d'enderroc del sostre. Tretze fragments de comuna oxidada, trenta-tres de gerra trilobulada altimperial, cinquanta-vuit de reduïda de cuina, quatre fragments d'àmfora del país, sis d'àmfora itàlica, nou d'àmfora indeterminada, un fragment de *dolium*.

UE 1120, nivell d'enderroc de teules. Un fragment d'àmfora indeterminada.

UE 1159, per sota del superficial. Un fragment de TSAA, tres de TSSG, dos d'africana de cuina, un de ceràmica de parets fines, vint-i-set de comuna oxidada, sis de reduïda de cuina, cinc d'àmfora del país, un d'àmfora itàlica, un d'àmfora indeterminada, una peça de bronze, un fragment de ferro, quatre boles d'escòria de ferro.

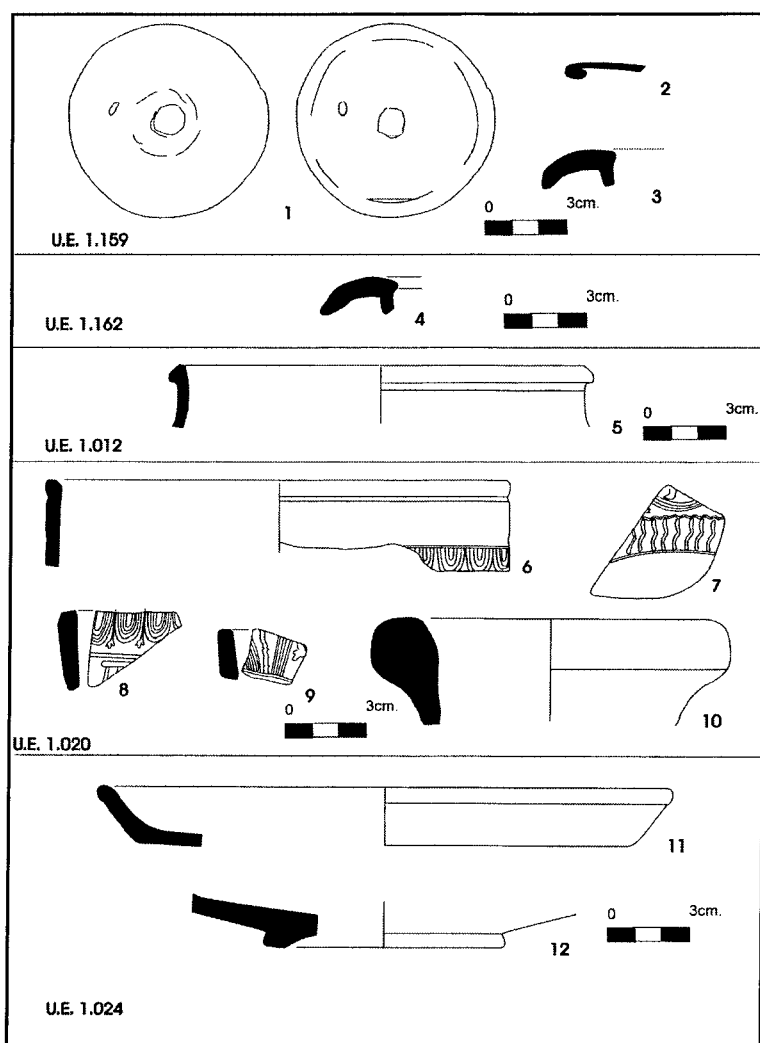

FIGURA 75. Ses Alzines. Material ceràmic.

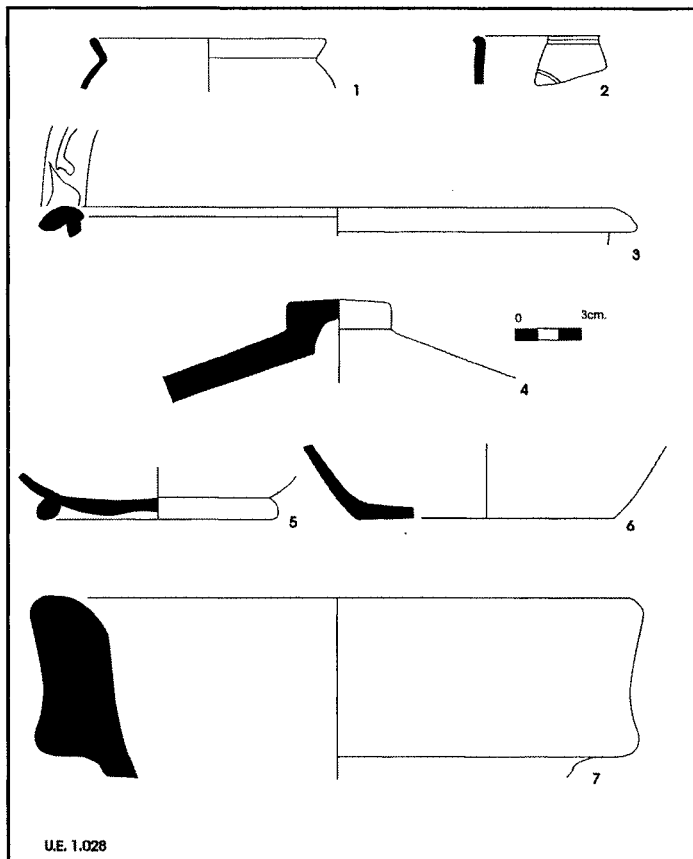

FIGURA 76. Ses Alzines. Material ceràmic.

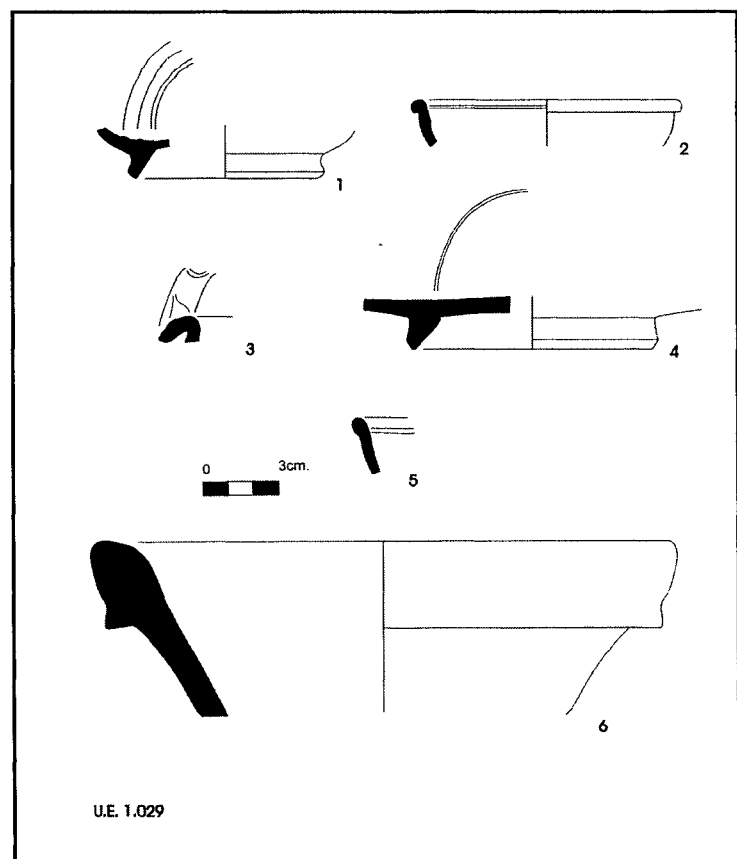

FIGURA 77. Ses Alzines. Material ceràmic.

U.E. 1.029

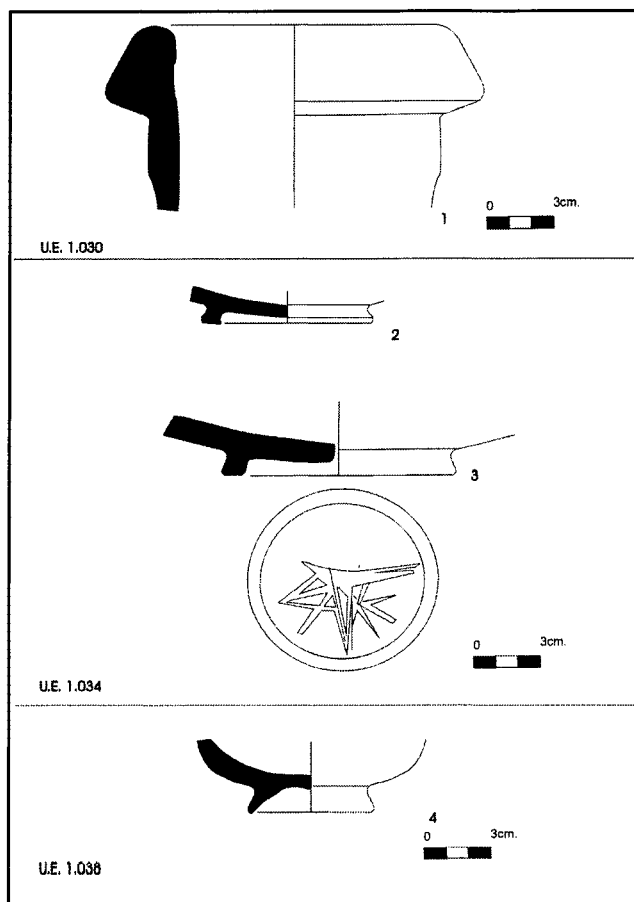

FIGURA 78. Ses Alzines. Material ceràmic.

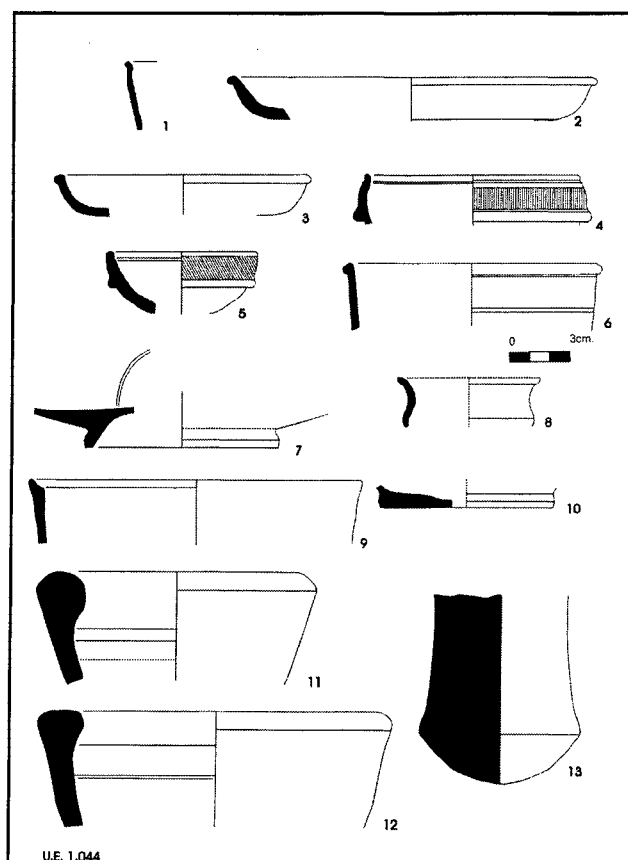

FIGURA 79. Ses Alzines. Material ceràmic.

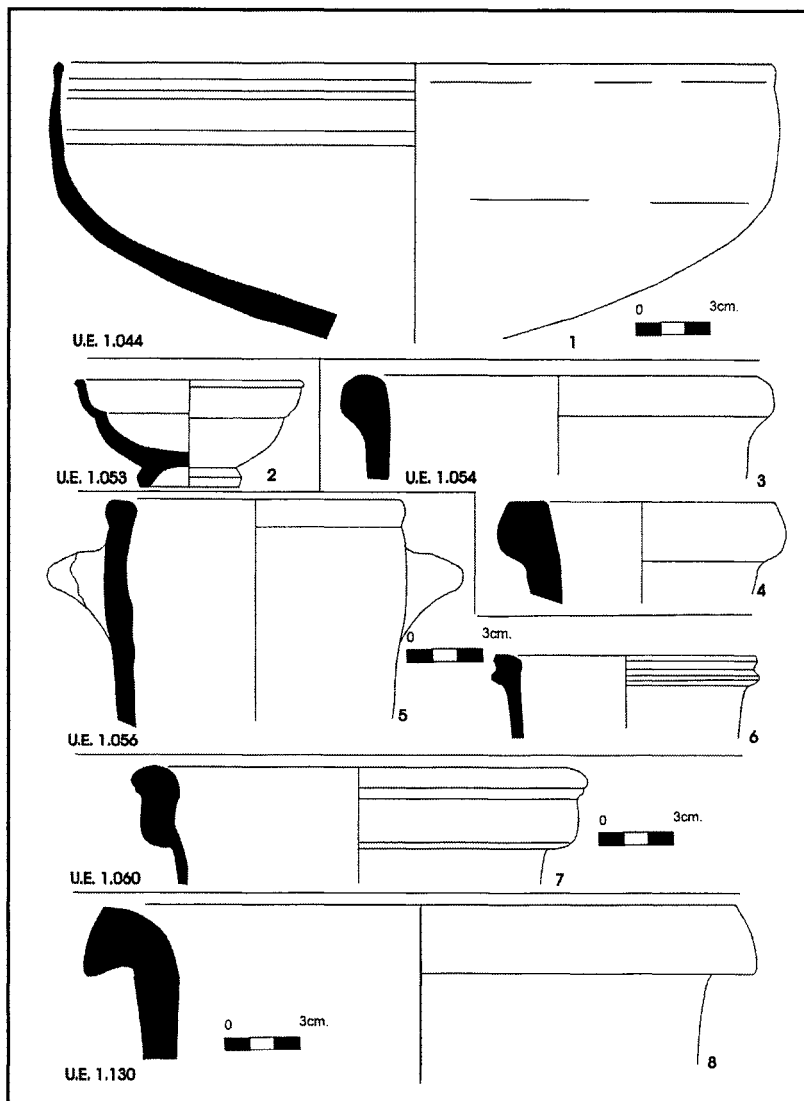

FIGURA 80. Ses Alzines. Material ceràmic.

UE 1162, superficial. Un fragment de TSAA, dos de TSSG, un fragment d'africana de cuina, tretze de ceràmica comuna oxidada, dos de reduïda de cuina, un fragment d'àmfora itàlica.

Com a primeres consideracions generals, assenyallem la presència, en moltes d'aquestes capes, d'alguns fragments de TSAA, de ceràmica de cuina africana i de TSSG, en molta més quantitat, el domini numèric absolut de les ceràmiques comunes oxidades, d'abast comarcal i regional, la presència significativa de ceràmiques de cuina reduïdes, l'existència de molt poques llànties, un domini d'àmfores de vi del país, amb un certa constatació de productes bètics,

constància de ceràmiques altimperials de parets fines o de ceràmiques emporitanes tardanes i la identificació, molt puntual, de material residual antic, baixrepublicà o augustal. És significativa i interessant l'existència d'uns quants *pondera* i de fragments de *dolium*.

Si analitzem amb detall les ceràmiques fines d'importació, començant per les més modernes, la TSAA, convindrem a afirmar que hi són presents, però d'una manera puntual. En efecte, en les unitats estratigràfiques que hem analitzat n'hem identificat en set nivells, amb un total de deu fragments segurs. Convé, però, recordar que a ses Alzines el subsòl àcid ha afectat de tal manera les ceràmiques envernissades que és molt

difícil identificar-les perquè n'ha desaparegut l'engalba exterior i fins i tot la decoració. Les formes recuperades són les següents: Hayes 3 A (UE 1001, fig. 62,1, UE 1159, fig. 75,3, UE 1162, fig. 75,4, amb decoració de fulles d'aigua a la cara superior del llavi) i Hayes 8 A (UE 1006, fig. 63,1, UE 1025, fig. 65,12 i 13, que han perdut la decoració de subtils estries disposada sobre la cara externa del llavi; UE 1111, fig. 72,1 i 2, amb la decoració del llavi ben conservada. Un atuell i l'altre formen part de la producció inicial de la TSAA, la primera de ser exportada).

Si passem a veure el comportament de la ceràmica de cuina africana, constatem que se'n localitza en disset unitats estratigràfiques, vuit de les quals són nivells d'abandonament i superficials, els més moderns del jaciment. És precisament en aquests estrats on es troba en més quantitat. Entre les formes identificades hem trobat les cassoles amb patina cendrosa exterior Ostia II, 303 (UE 1006, fig. 63,2 i 1025, fig. 66,1), present en nivells d'època julioclàudia i flàvia (Aquilué, 1995, 68), Ostia II, 306 (UE 1008, fig. 64,4), que també trobem en estrats més antics (UE 1044, fig. 79,9), amb la mateixa cronologia de l'atuell acabat de descriure (Aquilué, 1995, 68), Ostia II, 312 (UE 1025, fig. 66,6 i 7), de datació similar a la de les peces esmentades (Aquilué, 1995, 68), Ostia III, 267 (UE 1104, fig. 69,6 i 1111, fig. 72,6 a 9) (Aquilué, 1995, 68) i Ostia III, 324 (UE 1006, fig. 63,3), l'una i l'altra variants d'un mateix tipus que comencem a trobar des d'inicis del segle II (Aquilué, 1995, 68). S'ha recuperat també un fragment de cassola amb vernís interior que hem d'assimilar a la forma Lamboglia 10 A (UE 1006, fig. 63,4), una de les peces més obrades en aquesta ceràmica i que documentem des de molt a finals del segle I o als primers moments del II (Aquilué, 1995, 69).

Pel que fa als plats tapadora, assenyallem la presència de la forma Ostia II, 302 (UE 1025, fig. 66,4, 1063, fig. 68,5, 1111, fig. 72,4), la més antiga i que perdura fins a mitjan segle II (Aquilué, 1995, 66-67) i de la forma III, 332 (UE 1025, fig. 66,2, 3 i 5, 1104, fig. 69,4 i 5, 1111, fig. 72,3 i 5), amb inicis en època flàvia i desenvolupament posterior (Aquilué, 1995, 66-67).

El panorama que se'ns mostra, paral·lel al que ens oferiria la TSAA (*supra*), ens situaria cronològicament a l'entorn del 100 o poc més enllà.

Si ens centrem ara en la TSSG, molt representada i la més abundosa entre les ceràmiques envernissades, caldria recordar que la documentem en trenta-una unitats estratigràfiques, setze de les quals pertanyen als nivells més moderns del jaciment, on apareixen també amb més quantitat. Recordem la presència del plat Drag. 18/31 (UE 1111, fig. 71,3 i 4), també documentat en estrats més antics (UE 1024, fig. 75,11, 1029, fig. 77,4, 1044, fig. 79,2,3 i 7), Drag. 36 (UE 1025, fig. 65,7), altrament documentat en nivells de datació menys precisa (UE 1028, fig. 76,3), els gots de les formes Rit. 8 (UE 1025, fig. 65,8), Drag. 24/25 (UE 1006, fig. 62,2 i 3, 1008, fig. 64,3, 1025, fig. 65,1 i 2, 1041, fig. 68,1), també en nivells més antics (UE 1044, fig. 79,4 i 5), Drag. 27 (UE 1025, fig. 65,3 a 5, 1041, fig. 68,2 i 3, 1104, fig. 69,1, 1111, fig. 71,1 i 3) i en contextos anteriors (UE 1029, fig. 77,2, 1038, fig. 78,4, 1053, fig. 80,2), Drag. 33 (UE 1006, fig. 62,7), Drag. 17 b (UE 1008, fig. 64,5), Drag. 35 (UE 1025, fig. 65,6, 1104, fig. 69,3), també en estrats més antics (UE 1029, fig. 77,3) i nombrosos fragments decorats a motlle assimilables majoritàriament a l'escudella Drag. 37, però alguns també a la Drag. 29 (UE 1006, fig. 62,4 a 11, 1018, fig. 64,7, 1025, fig. 65,11, 1041, fig. 68,4, 1111, fig. 71,10 a 12) o en nivells anteriors (UE 1020, fig. 75,7 a 9), on també trobem la forma Rit. 9 (UE 1044, fig. 79,6) o la Drag. 37 (UE 1020, fig. 75,6, 1024, fig. 75,12, 1034, fig. 78,3, amb un grafit al fons extern). Ressaltem, com a punt interessant, la presència testimonial de TS hispànica.

Quant a les ceràmiques de parets fines, la nostra reflexió estaria encaminada a assenyalar-ne la presència constant amb gobelets baixrepublicans i augustals i gots, tasses i copes propis de les produccions del segle I, alguns d'envernissats. La fragmentació fa difícil anar més enllà (en contextos antics, UE 1028, fig. 59,1 i 2, 1044, fig. 79,1 i 8). El mateix podríem dir de la segura presència de copes, gots, tasses i gerres de vidre (UE 1028, fig. 76,5).

Pel que fa a les ceràmiques comunes oxidades, esmentarem la identificació d'un ampli repertori de gerres (UE 1006, fig. 63,6, 1025, fig. 67,3), de grans recipients cilíndrics de llavi recte (UE 1006, fig. 63,5), plats cassola de llavi engruixit internament (UE 1006, fig. 63,7), urnes i olles de perfil en S, sovint de base plana (UE 1006, fig. 63,8, 1028, fig. 76,6), gibrella de carena alta

i llavi triangular (UE 1018, fig. 64,8, 1111, fig. 73,1 i 2), variant gran de “l’escudellet Llafranc”, també representada (UE 1068, fig. 68,7), plats de llavi d’anell (UE 1025, fig. 66,8 i fig. 67,1), gibrella morter (UE 1025, fig. 67,2), morters amb visera (UE 1104, fig. 69,8, 1111, fig. 73,5 a 7) o embuts (UE 1104, fig. 69,9). En nivells més antics o de datació menys ferma documentem tapadores amb pom (UE 1028, fig. 76,4), gerres (UE 1056, fig. 80,5), gibrelles hemisfèriques (UE 1044, fig. 80,1). Des d’un punt de vista cronològic, ens interessa sobretot la gibrella carenana, que documentem amb claredat, en aquest territori, durant la segona meitat del segle I i primera meitat II (Casas *et al.*, 1995 a, 106-107 i 119-122) i els morters amb visera, que coneixem, més desenvolupats, en la segona meitat del segle II (Casas *et al.* 1995 a, 118-119).

Les àmfores amb forma recuperades pertanyen majoritàriament a produccions de la Selva marítima o del Maresme, amb les formes Dressel 2-4 (UE 1025, fig. 67,4 i 5, 1111, fig. 74,1 i 2), també en contextos més antics (UE 1020, fig. 75,10, 1054, fig. 80,3 i 4), i Pélichet 46 o Beltrán II A 2 (UE 1063, fig. 68,6), també documentades en nivells aparentment més antics (UE 1130, fig. 80,8), i Beltrán II B (UE 1111, fig. 74,3), les unes i les altres característiques del segle I de l’era.

En els estrats amb datació menys ferma o clarament més antics, a més de les formes ja esmentades, hi hem trobat també les àmfores itàliques de vi baixrepublicanes, Dressel 1 A i 1 B, respectivament (UE 1028, fig. 76,7, 1030, fig. 78,1), l’àmfora de salaons sud-hispànica de forma indeterminada, típica del segle I (UE 1029, fig. 77,6), les àmfores de vi locals Pascual 1, d’època augustal o anterior (UE 1044, fig. 79,11 a 13), l’amforeta de base plana Oberaden 74, obrada també en tallers *catalans* (UE 1060, fig. 80,7 (Nolla, Padró i Sanmartí, 1980, 203-206), i una àmfora Dressel 5, de vi de Cos (UE 1056, fig. 80,5), dels segles I aC i I dC, una peça *estranya* en un jaciment com el nostre.

Fem també menció de la recuperació d’un seguit de *pondera* (UE 1008, fig. 64,6, 1025, fig. 67,7, 1104, fig. 70,1 i 2, 1111, fig. 75,4 i 5), presència interessant i que analitzem detalladament més endavant (*infra*), i d’un tub de terrissa (UE 1104, fig. 69,7). Recordem l’existència d’un altre de sencer fora de context (*supra*).

Entre les ceràmiques de cuina reduïdes, més o menys grolles, destacariem la identificació de plats cassola de parets rectes o de forma arrodonida (UE 1111, fig. 73,4 i 8) i urnes i/o olles de perfil en S (UE 1111, fig. 73,9).

La fundació de l’establiment

No posseïm dades estratigràfiques gaire fermes. Molts dels nivells fundacionals han proporcionat poc material o poc clar per poder ser precisos; altres s’han trobat afectats i alterats per l’activitat agrícola o per les excavacions incontrolades. Però podem assenyalar-ne alguns que semblarien intactes. Fem-hi un cop d’ull. La UE 1012, un sòl de circulació de terra piconada que ha proporcionat dos fragments de *terra sigillata* itàlica (d’ara endavant, TSI), amb una vora de secció triangular que no sabem classificar (fig. 75,5), un fragment de ceràmica reduïda de cuina i quatre d’àmfora del país; la UE 1036, farciment d’una rasa, amb un fragment de campaniana B, quatre fragments de ceràmica comuna oxidada, un fragment de morter i un fragment d’àmfora indeterminada; la UE 1060, el farciment d’un retall, amb un fragment de ceràmica emporitana tardana, dos de ceràmica comuna oxidada, dos de reduïda de cuina, un fragment d’àmfora del país de la forma Oberaden 74 (fig. 80,7), augustal, vuit d’àmfora indeterminada i cinc fragments de *dolium*; la UE 1129, preparació d’un paviment (UE 1128), amb un fragment de ceràmica comuna oxidada, un fragment d’àmfora indeterminada i dos fragments de *dolium*; la UE 1142, farciment d’una rasa, amb quatre fragments de ceràmica comuna oxidada i quatre fragments d’àmfora itàlica; la UE 1155, amb dos fragments de comuna oxidada i un fragment d’àmfora indeterminada; i la UE 1167, un altre farciment d’una rasa, amb quatre fragments de TSI, tres fragments de ceràmica emporitana tardana, sis fragments de comuna oxidada, dotze de reduïda de cuina, dos fragments d’àmfora del país i un fragment de *dolium*. Si deixem de banda la fragmentació del material, el nombre reduït de fragments, constatem, tanmateix, que quan hi ha indicis cronològics fiables ens movem en cronologies augustals, a l’entorn del canvi d’era. Aquesta és la proposta que fem per a l’origen de l’establiment.

Caldria plantejar-se finalment la possible existència d'una ocupació de característiques indeterminades anterior a aquell moment. És cert que, tal com s'ha vist, existeixen alguns fragments ceràmics clarament més antics, d'època baixrepublicana (ceràmica de vernís negre, ceràmica de parets fines d'aquell moment, ceràmica ibèrica, àmfora itàlica, etc.). Tanmateix, a diferència del que passa a mas Carbotí, el nombre és reduït, testimonial. Podríem pensar, potser, en unes freqüentacions puntuals, d'escassa entitat i, probablement, discontinües, entre un moment imprecís de la primera meitat del segle I aC i el canvi d'era, quan va semblar oportú i necessari, des de l'òptica d'optimització de recursos, edificar un lloc de premsatge i emmagatzematge que puntualment havia de donar suport a la verema d'unes vinyes importants i d'accés complicat. Tal com passa a mas Carbotí, no sembla que mai s'hi visqués permanentment.

Reflexions etnològiques sobre el material recuperat

A diferència d'un jaciment urbà o d'una vil·la rural convencional, ocupades l'una i l'altra durant tot l'any i al llarg d'una etapa més o menys extensa, els jaciments de mas Carbotí i de ses Alzines ens mostren un panorama molt diferent que ens obliga a pensar-hi i a plantejar unes conclusions d'allò més interessants. Es tracta de dos establiments molt semblants, quasi idèntics, disposats no gaire lluny del mar, en llocs d'accés no pas fàcil, en zones orogràficament complexes que són, avui, boscos d'alzines i pins i que eren, fa pocs anys i en època antiga, a l'entorn del canvi d'era, grans vinyals. L'un i l'altre, excavats quasi del tot, se'ns mostren com a zones de premsatge i emmagatzematge del raïm i del most i com a punt de suport al conreu de la vinya i a la verema. En aquests establiments hi vivia un grup humà no gaire nombrós –10, 12, 15 persones–, durant un temps curt, mentre s'aplegava el raïm al camp, es transportava, es premsava i s'emmagatzemava. De ben segur es feia servir també, puntualment, durant l'any, quan calia vigilar i podar les vinyes, quan calia fer feines diverses en les propietats de l'entorn. Al llarg de l'any, poques vegades se'n feia ús, d'aquest establiment, que, tanmateix, agafava, de cop i per poc temps, tota la importància durant la verema. Aquesta atomització de les àrees de

recollida i premsatge s'explicaria per la complexa orografia del lloc i per un aprofitament intensíssim d'àrees difícils i aparentment inaccessibles, per conrear-hi vinya. Aquests vessants muntanyosos, de sòls àcids, amb pocs gruixos i subsòl granític, només servien per plantar-hi vinya o per deixar-hi créixer alzines. Seria també una resposta a una xarxa de camins pobra i complicada. Un tercer element que cal tenir en compte és una durada relativament curta de l'ocupació del lloc, en un cas i l'altre, de poc més (o menys) de cent anys, unes tres generacions.

Aquestes circumstàncies ens permeten fer observacions interessants. En primer lloc, podem deduir sense temor d'errar que aquells que habitaven puntualment aquells llocs eren treballadors, lliures i/o esclaus, no ho podem aclarir, gent, tanmateix, lligada al *fundus* o llogada per afrontar la recollida i manufactura del raïm. Gent modesta, senzilla, a sou o sotmesa a l'esclavatge. En un cas i l'altre, amb un nivell social baix. El material ceràmic que feien servir per desar, cuinar i menjar és ben explícit: ceràmiques reduïdes de cuina, ceràmiques comunes oxidades, les unes i les altres de fabricació local o regional, fàcil d'aconseguir i d'adquirir, però també i, en quantitat molt notable, material d'importació, entre el qual hi havia atuells d'ús culinari (africanes de cuina), però també ceràmica fina envernissada (ceràmica de parets fines, vidre, TSI, TSSG, TS hispànica i TSAA), molta de la qual decorada amb motius aplicats, a la barbotina o a motlle. No hi ha la possibilitat d'imaginar un ús restringit i especial d'aquells atuells i cal deduir, doncs, el baix cost, el poc significat social i el poc prestigi d'aquells objectes. Certament, el camí a través del comerç marítim reduïa al no-res els costos complementaris. Queda ben clar, una altra vegada, que la vaixella realment de luxe era metàl·lica.

Si observem el repertori de formes que es feia servir a taula, ens adonarem de l'existència d'uns *serveis* que es van repetint, amb uns plats plans i unes escudelles (o plats fondos) i un conjunt extraordinàriament variat de gots, copes, gobelets i tasses, peces per beure. També gerres per contenir i servir líquids, aigua i vi. Més lligat a la cuina i al procés de manipulació, destacaríem la presència de gerres mitjanes i petites d'emmagatzematge, cassoles i urnes o olles, tupins, amb les corresponents tapadores, per bullir-hi sopes que es devien consumir en les

escudelles. Els abundants fragments de *dolium* s'han de relacionar amb el premsatge del raïm i no amb el consum puntual dels estadants.

El registre arqueològic també ens permet deduir la voluntat autàrquica de l'explotació agrícola. Només detectem àmfores de vi itàliques per cronologies antigues i sempre del país, des de la segona meitat del segle I aC, que podrien ser, en molts casos, obtingudes a la mateixa propietat, i àmfores sud-hispàniques de salaons de peix, un producte barat i excel·lent complement alimentari. Fixem-nos que no hi ha àmfores foranes d'oli, cosa que no cal interpretar com una manca absoluta de l'ús d'aquell líquid tan preuat. De ben segur que se'n consumia i se'n feia servir, poc certament, per il·luminar el lloc quan es feia fosc o abans de l'albada. Uns fragments de llàntia ens ho confirmen. L'oli que es consumia es devia obtenir en altres propietats del *dominus* i devia ser transportat no en àmfores, sinó en recipients més petits inidentificables. El fragment de coll d'una àmfora de vi de Cos ens fa suposar un ús secundari com a contenidor, potser de vi o d'altres substàncies. Aquell vi hel·lè, preuat i rar, devia ser consumit a la vil·la per l'amo i els seus familiars i amics.

L'escassa presència de llums d'oli (o d'altres ginys de funció similar) ens informa, altrament, del cost d'aquella operació, que en aquests establiments es va reduir al mínim imprescindible, i, paral·lelament, d'una vida adaptada al temps natural, a la llum diürna: es devien llevar poc abans de l'alba i s'ajocaven quan el sol es ponia, període que en temps de verema defineix un dia prou llarg i una nit suficient per recuperar-se i poder-hi tornar. Potser, tal com recorden alguns textos, el trepig i premsatge es feien també de nit, amb llum artificial de llànties i teies.

CONCLUSION I ESBÓS HISTÒRIC

Mas Carbotí i ses Alzines (fig. 2 i 81) ens mostren una història similar, en molts punts paral·lela, que es va desenvolupar durant un període global de poc més de dos segles. Les similituds entre un jaciment i l'altre, com hem pogut veure, són notabilíssimes, fins al punt de poder-los considerar com dues mostres d'un tipus de jaciment, no definit fins ara o només assenyalat, que se'ns fa palès amb claredat, ben estructurat i que intentava donar resposta a unes necessitats bàsiques d'una explotació més coherent, més efectiva, de l'entorn immediat, aparentment poc aprofitable o difícil de rendibilitzar (fig. 81). Certament, tal com s'ha vist i com intentarem de resumir tot seguit, hi ha també diferències, però en cap cas no poden ser considerades com a importants, sinó de detall i, potser, conseqüència de la ubicació precisa de cada un, mai igual i, per tant, amb una resposta puntualment diferent. A grans trets, poques són les diferències i moltes les semblances (fig. 81).

Donàriem per molt possible que ja en un moment avançat de la baixa república, dins del segon quart del segle I aC, just en el moment del gran canvi, quan en aquest territori detectem l'establiment de ciutats de nova planta, de tipus itàlic, fundades per Roma, habitades preferentment per indígenes però, de segur, amb un component d'itàlics que van actuar de catalitzadors d'un procés d'integració i de romanització de llarg abast que es va acabar de cloure dues generacions més tard, durant el principat d'August, observem indicis, en el lloc on es va edificar més tard mas Carbotí, de freqüentacions de certa entitat que rastregem a través de la presència, considerable, de material ceràmic característic d'aquell moment. No s'han pogut detectar –potser no van existir– restes estructurals que permetin imaginar la presència d'un establiment d'una certa entitat. Hi ha diverses raons que fan factible la no-localització: que no hagués existit, que se situés una mica més enllà de l'àrea excavada, que

fos de tan poca entitat que hagués desaparegut durant la construcció dels edificis augustals o les reformes posteriors. Part de la resposta a aquestes preguntes ens la proporciona l'excavació, amb la recuperació d'una quantitat notable de material baixrepublicà que no sabríem explicar-nos si no fos a través de freqüentacions continuades i importants. Que no n'hagin quedat restes tangibles, si el lloc no es va construir una mica més enllà, possibilitat que cal considerar en tot moment, és per la poca consistència d'unes obres encaminades a preparar un lloc mínimament efectiu i funcional per donar suport a una activitat agrícola estacional. Estem convençuts, pel lloc concret on s'alcen aquests jaciments i per les seves característiques, que, des de les primeres freqüentacions, l'objectiu era plantar, conrear i veremar vinyes disposades sobre els pendents pronunciats d'un territori feréstec on no sembla que es pugui plantar, amb voluntat productiva, cap altra cosa. Recordem que, abans del turisme, fa mig segle, la vinya senyorejaba, de cap a cap, aquelles contrades.

En un primer moment, l'explotació d'un producte de consum de primer ordre, amb molt de futur, no hauria necessitat inversions excessives; tanmateix, el creixement de la demanda i la consolidació del model haurien obligat a donar respostes adequades. Una expansió de l'àrea de conreu i un complicat, lent, feixuc trasllat del raïm al nucli central del *fundus* haurien aconsellat la construcció d'una factoria de recol·lecció, premsatge i primer dipòsit del most i lloc d'habitatge puntual, durant la verema, de tota aquella mà d'obra necessària per tirar endavant el procés amb rapidesa i estalvi. Durant bona part de l'any, aquell edifici era clos i deshabitat i només servia com a suport a les tasques periòdiques de llaurada, de poda, de vigilància i neteja de les vinyes i d'altres feines agrícoles d'aquell sector marginal i allunyat del centre del *fundus*, de la vil·la central de la propietat. Aquest fet hauria

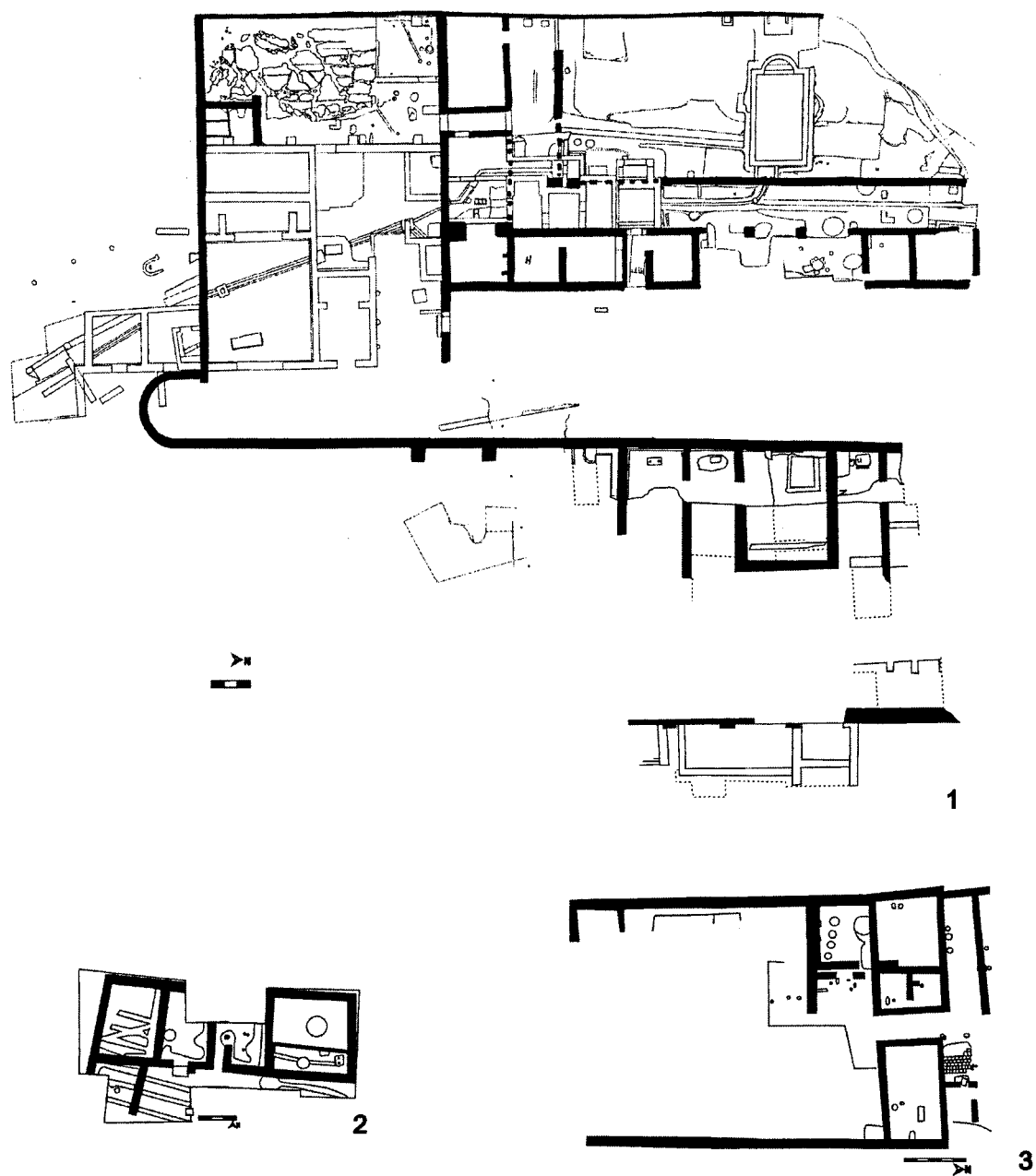

FIGURA 81. Els Ametllers, ses Azines i mas Carbotí. Plantes comparatives

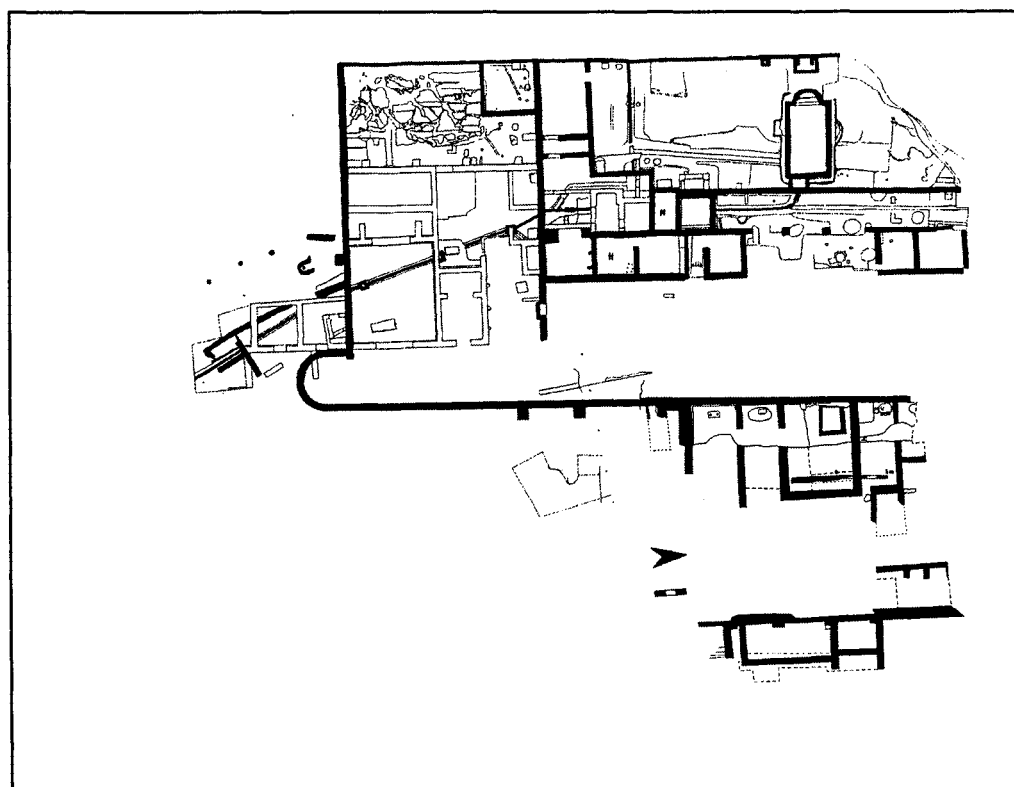
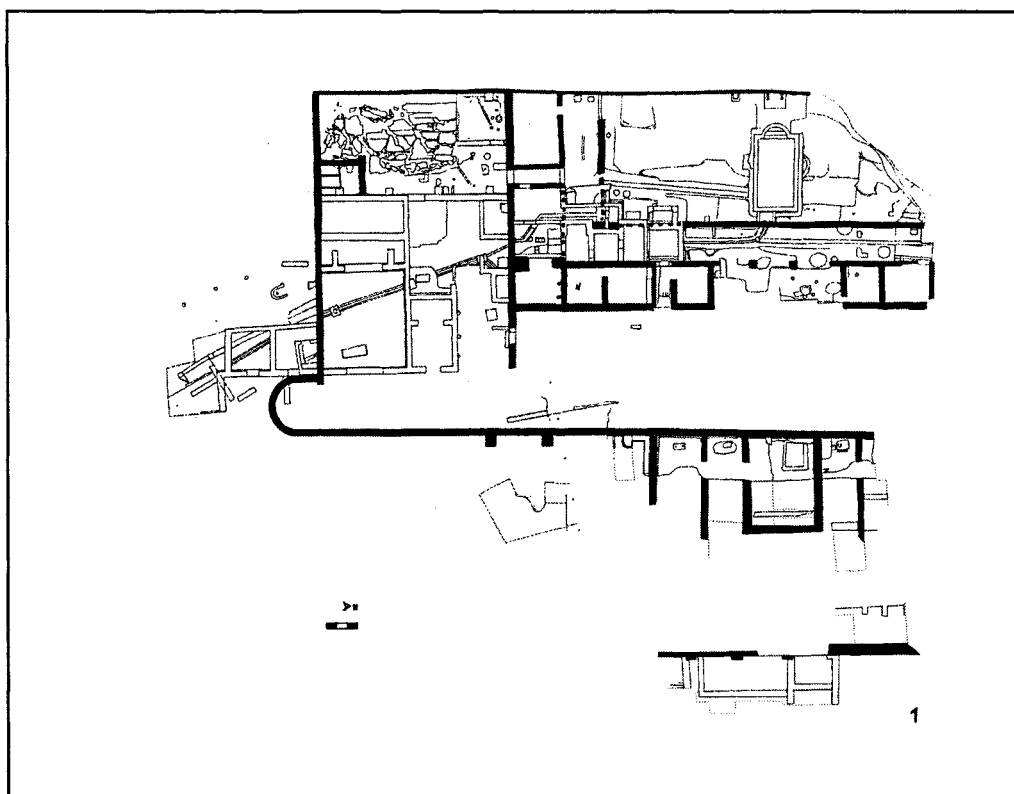

FIGURA 82. Els Ametllers. Plantes de la fase augustal i flàvia.

tingut lloc al darrer terç del segle I aC, abans del canvi d'era, i sense que hàgim detectat –ans al contrari– cap tall, cap *hiatus*, sinó una absoluta continuïtat entre les primeres freqüentacions i la construcció de l'edifici.

Estructuralment, no podia ser més simple ni més efectiu: una sala amb una premsa, una zona pròxima amb un magatzem de *dolia* que s'omplien de most, unes cambres pròximes però estructuralment independents, molt senzilles i diàfanes, sense cap element característic que identifiquem com a lloc de residència i dormitori de la mà d'obra que participava en la verema, un porxat connectador amb funcions més d'estructurar i definir la circulació que cap altra cosa i un pati o trilla, més o menys gran, que s'obria davant de la sala del trepig i del premsatge del raïm i de la zona residencial, un lloc imprescindible per centralitzar l'arribada del raïm i organitzar el treball (fig. 81).

L'activitat d'aquest establiment va romandre inalterable fins molt poc abans de l'abandonament definitiu del lloc. En efecte, vers el 40, l'edifici de mas Carbotí va ser objecte d'un seguit de reformes substancials i significatives (*supra*) que van eliminar del tot la premsa i, consegüentment, tota l'activitat relacionada amb la vinya. Fa l'efecte que es va voler aprofitar aquelles dependències, tot canviant-ne l'orientació, per a altres activitats agrícoles i ramaderes. La presència, en nivells d'abandonament, d'una quantitat notable de pesos de teler de terrissa (*pondera*) ha fet plantejar la possibilitat d'una activitat més lligada al pastoreig d'ovelles i a l'aprofitament de la llana, que podria haver estat manufacturada en aquelles dependències. Aquesta activitat, potser principal aleshores, podria haver estat complementada amb una certa explotació agrària i l'aprofitament del bosc. Tanmateix, aquest intent no va reeixir; poc després –10 anys, 5 anys o menys–, vers el 50 de l'era, aquests edificis es van abandonar, i el pas del temps els va fer desaparèixer.

Aquestes dates, fermes pel registre estratigràfic, plantegen noves qüestions no pas marginals. Per regla general, i així s'havia imaginat, també, per a mas Carbotí (López, Zucchitello i Fierro, 1985, 42-43; López, Batista i Zuchitello, 1987, 321-325), s'ha suposat que la crisi de l'economia del vi a la costa nord de la Citerior hauria tingut lloc sobretot a la darrereria del segle I o poc després, potser com a conseqüència de l'edecte de Domicià. Queda clar que a *Turissa*, mig segle

abans, es van deixar d'explotar vinyes d'àrees marginals (mas Carbotí). Això només s'entén si el resultat final de l'esforç no compensava. Més endavant hi tornarem.

A ses Alzines la història és similar i, ben mirat, complementària. Recordem (*supra*) que es localitza molt més a la vora de la platja de Tossa i de la part plana de la vall, en un lloc, però, feréstec i complicat, a prop del mar. Els indicis de freqüentacions baixrepublicanes són poc contundents i només comencem a tenir un registre de material continuat des d'època d'August. Tot fa pensar que durant el principat del fundador de l'imperi i, amb moltes possibilitats, després del canvi d'era, s'hauria construït l'establiment en un lloc freqüentat de manera continuada de pocs anys abans (30-20 aC?). Una gran sala amb una premsa, magatzem de *dolia*, un petit edifici de serveis, residència puntual dels veremadors, un porxat integrador i definidor de la circulació interna i un pati espai al davant, absolutament imprescindible, el definien.

Durant un segle aproximadament aquesta construcció, ocupada i en servei durant uns pocs dies l'any, va complir els seus objectius: conrear la vinya en zones d'accés incòmode i, des d'un punt de vista orogràfic, marginal, i facilitar-ne la recollida i la transformació. El registre arqueològic és contundent, i en el pas del segle I al II, reformes radicals van convertir les cambres altament especialitzades en espais coberts convencionals. La vinya havia deixat d'explotar-se, en aquest sector, i es va intentar adequar aquelles estructures per a noves activitats econòmiques de base agrícola i ramadera. Com a mas Carbotí, la presència de pesos de teler ha fet pensar en una explotació i transformació de la llana i, per tant, en una activitat lligada a la pastura d'ovelles i potser també de cabres i a altres activitats complementàries que tindrien més a veure amb l'aprofitament del bosc. Que no va reeixir ens ho confirma el dossier estratigràfic; molt poc després (5, 10 anys?), es va produir l'abandonament definitiu d'aquell lloc perifèric, que, com mas Carbotí, només s'entén com formant part d'una propietat més gran, centralitzada, que cal cercar a Tossa i, com intentarem provar, als Ametllers (fig. 2, 81 i 82).

Quan es va donar a conèixer mas Carbotí, els seus excavadors no van tenir cap mena de dubte a considerar aquelles ruïnes com un sector de la *pars rustica* d'una vil·la romana convencional de

curta durada (López, Zucchitello i Fierro, 1985, 42-43), una opinió generalment compartida i absolutament raonable (López, Batista i Zucchitello, 1987, 321; Casas *et al.*, 1995 b, 14). Efectivament, no hi havia cap indicatiu que pogués fer pensar en altres possibilitats.

Tanmateix, la descoberta i l'exploració extensiva de ses Alzines va aportar nova llum que va permetre plantejar-se si mas Carbotí no era, més que una vil·la, un establiment rural menor, perifèric i especialitzat. La reexcavació en extensió del lloc ha permès confirmar-ho (fig. 81).

Ens trobem davant de construccions de certa entitat i d'una vida, en un cas i l'altre, de més o menys un segle, altament especialitzades, creades amb uns objectius molt determinats i que van perviure, després d'uns intents no reeixits de reconversió, fins que les causes que van portar a construir-les van ser vigents. En canviar les circumstàncies que van fer prendre la decisió d'invertir, tot bastint aquells establiments, no tenia raó de ser mantenir-los. Són la resposta dinàmica a un moment econòmicament expansiu que va durar poc més de tres generacions. No cal dir que aquesta llarga etapa d'aprofitament va fer perfectament rendible la inversió inicial. Que quedi clar també que les peculiaritats de la construcció, el lloc que ocupava, la resposta a unes condicions d'explotació determinades, n'explica la durada i el funcionament, a ple rendiment durant uns anys, i, de cop, un intent de reconversió no assolit i l'abandonament absolut. Això només es pot entendre com a relació causa-efecte.

Llevat d'unes divergències cronològiques puntuals entre mas Carbotí i ses Alzines i el fet que aquest darrer jaciment ocupi una superfície lleugerament inferior (fig. 81), els dos llocs són ben semblants, fins al punt de repetir, amb variacions puntuals, uns mateixos esquemes.

Es tracta d'un conjunt d'edificis, una zona de treball especialitzada, amb una premsa i espai per al trepig del raïm, conducció del líquid, punt de recollida i zona d'emmagatzematge en *dolia*, i un conjunt d'habitacions senzilles, poc especialitzades, llevat d'excepcions (zona de la cuina a mas Carbotí), que han de correspondre a espais d'habitació lligats a la verema, per tant, usats intensament durant uns pocs dies l'any. Podien servir complementàriament com a magatzems d'eines i d'atuell. Es tracta sempre

d'edificis arquitectònicament molt senzills, bastits a partir d'un mur de delimitació i de contenció adossat al pendent de la muntanya, de pedruscall unit amb fang, de gruix considerable; és sempre el més potent de l'edifici, obrat, per damunt del sòcol, de tàpia, amb sòls de terra piconada i només d'*opus signinum* o de toves, de qualitat desigual, en els espais de funció determinada (premsa, conducció, cuina...). Són sempre edificis de planta baixa, ben fonamentats a la roca a través de les rases corresponents, amb coberta de bigues de fusta i *tegulae* i *imbrices*. Es tracta d'una obra poc sofisticada però efectiva i resistent, que només calia mantenir per assegurar-li un ús molt llarg. En totes dues construccions hem documentat l'existència d'un porxo obrat a base de pilastres de fusta sostingudes sobre un dau de pedra o de pedruscall obert al subsòl. És, indubtablement, un espai estructurador, que marcava la circulació interna, una zona complementària de treball a cobert de la intempèrie. Un tercer element característic és l'existència d'un pati o trilla a cel obert, un espai més o menys gran, emmarcat, almenys parcialment, per les estructures que acabem de definir, zona de treball, de càrrega i descàrrega, un lloc absolutament necessari en un establiment d'aquelles característiques.

La sala del premsatge és, en un cas i l'altre, l'element definidor. Val la pena insistir que en cap de les dues estacions no va existir un aljub, un dipòsit especial dins del qual trepitjar el raïm. Com en molts altres llocs, per abaratir costos i anar per feina, aquesta operació, del tot imprescindible, era realitzada a la gran sala, a l'espai immediat a la premsa, a terra, convenientment preparada amb un sòl de *signinum* que recobria parcialment els murs. Després calia acabar el premsatge fent servir els *torcula*, també ben documentats però puntualment diferents. A ses Alzines, el *prelum*, la biga horitzontal, s'encastava en el mur, dins d'una fornícula suficientment gran per permetre posar i treure els tascons que feien possible un premsatge eficaç. L'altre extrem comunicava amb un torn fixat al contrapès (del tipus C3 de Brun) (fig. 46 i 47). A mas Carbotí, la biga era encaixada en dos *arbores* ben clavats al sòl. L'altre extrem no ens és conegut, però sembla molt probable l'existència d'un torn fixat en el contrapès (tipus A3) (fig. 13 i 15). Un model i l'altre són característics d'aquells anys (Calloi, 1984, 31-70; Brun, 1986, 84-132; Tchernia i Brun, 1999, 48-107).

L'excavació d'aquests llocs, en extensió, i una prospecció intensa i acurada de l'entorn immediat ens permeten poder assegurar que ens trobem davant de la pràctica totalitat d'aquelles construccions, que, evidentment, poc tenen a veure amb una vil·la, amb una factoria residència agrícola, més gran i amb un conjunt més sistemàtic i complex d'espais i estances. L'excavació i el registre arqueològic han posat de manifest, altrament, l'ocupació estacional del lloc.

És interessant constatar l'enorme complexitat del model d'explotació d'un territori en època romana i les respostes, innovadores, decidides, creatives o, senzillament, adaptades d'altres llocs i d'altres models, davant dels diferents problemes. A *Turissa*, ho veurem tot seguit, en un moment en què produir vi era enormement rendible sobretot si l'explotació es trobava al costat del mar, es van posar en explotació àrees marginals, llunyanes, costerudes i d'accés complicat. La construcció d'aquests establiments, situats hàbilment sobre el terreny, facilitava els treballs: els feia altament rendibles i molt més còmodes, en una activitat que, fins fa poc més de 15 anys, ha necessitat molta mà d'obra en un moment molt determinat, quan cal veremar. Aquests establiments estalviaven viatges, anades i tornades i temps, asseguraven un rendiment òptim a partir d'una inversió puntual no pas especialment costosa. És, altrament, una resposta assenyada que tenim documentada a les fonts. En efecte, coneixem un cas semblant que caldria situar a l'illa de Menorca en el 418. En la carta circular del bisbe Sever, on es narra la "conversió" completa dels jueus de la ciutat de *Magona* (Maó), se'ns explica la fugida d'Artemisia, muller de Meleci, un dels principals entre els hebreus, cap a una cova que es trobava en una vinya de la seva propietat situada en un indret relativament apartat (*in uinea tamen remotiore paululum in loco sita*). El text recorda amb precisió que hi havia allí una premsa nova i petita i un cup (*Erat in eo paruum nouumque torcular, lacusque nuper factus*) (Sever, *Carta circular*, 24, edició a cura de Amengual, 1992, 10-65. Pot consultar-se, també, la traducció del text a Pladevall, Fabregas i Amengual, 1992, 133-161). En permet constatar com devia ser prou normal, quan una vinya (o un olivet) quedaven massa lluny, era més adequat i rendible premsar en el lloc i transportar el líquid més tard a l'edifici central, vil·la o *domus* urbana.

Ara que en coneixem dos en extensió, no és possible confondre'ls amb una vil·la (fig. 81).

Quan vam començar a tirar endavant el projecte científic sobre l'ocupació de la vall de Tossa en època romana, teníem molt clar que era un lloc ideal per convertir-lo en laboratori d'observació per les peculiaritats geogràfiques, perquè es tractava d'un lloc humanament abastable, per les bones i fluïdes relacions amb les entitats culturals del lloc i, a partir d'un moment, amb les autoritats polítiques, per l'existència d'estudiosos i erudits locals que coneixien intensament el país i la seva història. Tot això feia possible, a mitjà termini, aconseguir resultats i, per tant, poder observar l'existència d'un model i descriure'l. Tanmateix, també érem conscients que calia anar amb compte amb els resultats obtinguts, amb el model resultant, perquè no era ni segur ni probable que es pogués aplicar a altres llocs. En efecte, les peculiaritats geogràfiques de *Turissa* van exigir solucions imaginatives, que en altres llocs eren innecessàries. Només en llocs orogràficament complicats o en *fundi* molt extensos podem trobar, i de fet trobem, solucions semblants.

Ara mateix coneixem un conjunt notabilíssim, en el que hauria estat el marc marítim del *Conuentus Tarraconensis*, de jaciments intensament relacionats amb la producció de vi i la seva comercialització: vil·les de tot tipus, de tota mena, amb la *pars fructuaria* documentada o no però amb altres indicis definitius per acceptar una producció primordial de vi. Paral·lelament, àrees de treball, amb dipòsits, premses o altres evidències fermes que formen part d'un conjunt més gran, d'una vil·la poc coneguda o desconeguda. També s'han descobert i localitzat terrisseries, lligades a una o unes vil·les, on, entre altres coses, s'obraven preferentment àmfores per contenir vi i facilitar-ne una ràpida i barata comercialització a través del mar. El model estàndard és el següent: vil·la amb la *pars fructuaria* especialitzada en la producció de vi, situada al costat del mar o molt a la vora, i amb una bòbila immediata que abastia el *fundus* de tot allò necessari i, evidentment, de recipients amfòrics. Pla de Palol, a Castell-Platja d'Aro, can Sans o Torre Llauder (Mataró, el Maresme), Adarró, a Vilanova i la Geltrú (el Garraf), en podrien ser exemples paradigmàtics.

Tanmateix, els dos jaciments tossencs que generen aquestes reflexions —i que no serien les úniques estacions d'aquest tipus, tal com

semblen indicar els resultats d'una prospecció intensiva del territori de la vall, on han aparegut estacions arqueològiques de dimensions reduïdes i amb un marc cronològic determinat, poc extens i centrat entre el canvi d'era i els inicis del segle II, on de vegades s'ha pogut observar l'existència de sòls d'*opus signinum*— són una altra cosa: establiments altament especialitzats, poc costosos i ocupats intensament durant unes poques jornades, que es disposen en l'àrea perifèrica de la vall, en zones aptes potser només per al conreu de la vinya, d'accés sempre complicat i dificultós. I, certament, són pocs els paral·lels directes que podem prendre en consideració, en alguns dels quals, com veurem, les similituds són només aparents i, per tant, de poc ens serveixen a l'hora d'intentar constatar l'aplicació d'un model determinat a una realitat determinada.

En primer lloc, anant de nord a sud, podríem analitzar l'estructura de treball relacionada amb el premsatge excavada fa poc a Belcaire d'Empordà. Les excavacions han permès localitzar una premsa, amb *foramina* per encaixar-hi els *arbores*, un *orbis* molt ben conservat, una conducció que conduïa el líquid cap a un aljub, sencer, i l'espai a un nivell més baix on hi hauria el contrapès necessari per activar la palanca. Hi ha indicis per datar el moment final de la sala de premsatge a principis del segle I. Tanmateix, nosaltres pensem que respon més al model d'un trull d'oli que no pas de vi. Altrament, no sabem si l'edifici formava part d'una vil·la convencional o era una cosa similar als edificis complementaris de la vall de Tossa (Codina, 2004, 5-24).

Una altra troballa és la de Llafranc, que, preservada i ben presentada, ha esdevingut un element patrimonial visitable en aquell enclavament turístic dependent de Palafrugell. Es tracta de dos sectors desigualment conservats i separats l'un de l'altre que haurien format part d'un sol edifici. El sector 1 tenia quatre àmbits parcialment identificables, en dos dels quals —1 i 2— s'identificaven en el sòl d'*opus signinum* elements i encaixos propis d'una premsa. L'espai 3, només parcialment conegut i molt malmès, també estava pavimentat amb el característic morter hidràulic. El núm. 4, immediatament darrere de l'àmbit 1, que ocupava un sector amb un fort desnivell decreixent i, per això mateix, molt erosionat, hauria de correspondre a l'estança més enfonsada, on treballaria el contrapès de la premsa. Els sòls s'havien obrat directament sobre

el subsòl geològic, que, en alguns punts, havia hagut de ser retallat. Es tractava d'unes *cellae uinariae*, disposades en bateria, complementàries les unes de les altres. L'altre sector, molt malmès per les obres de clavegueram i enllumenat, més cap a l'est, va documentar un gran mur d'amargenament per fer practicable una zona amb marcadíssims desnivells i evidències d'una ocupació molt primerenca (una sitja). Molt interessant era el material d'amortització del sector 1, que no sembla poder anar gaire més enllà del primer quart - primer terç del segle I dC, potser amb una perllongació puntual al sector 2, que, altrament, va proporcionar una datació inicial per a la urbanització del lloc que calia situar vers el canvi d'era (Cajas, 2000, 157-160; Barti, Plana i Tremoleda, 2004, 65-76). A primer cop d'ull, aquest jaciment se'ns fa difícil d'explicar i d'entendre si el considerem sense més ni més com la zona de treball i manufactura d'una vil·la romana. Tots els indicis semblen indicar que ens trobem davant d'un establiment especialitzat, no gaire gran, que, certament, podria formar part d'un edifici organitzat a partir de zones construïdes i patis de treball. Tant o més significativa és la cronologia curta de funcionament de l'àrea de premsatge.

Recordem l'existència, cap a l'oest, més enllà de la riera, de la gran terrisseria i d'altres sectors d'habitació i treball, que tenen un origen imprecís vers mitjan segle I aC i perduren sense talls aparents fins al segle V o poc més enllà. ¿Quina relació hi ha entre un establiment i l'altre? ¿Caldria relacionar la zona de premsatge del carrer Corall / carrer de Santa Maria amb indicis, difícils d'avaluar, de l'existència de restes estructurals d'un establiment d'hàbitat amb presència fins i tot de sòls de mosaic? ¿Es tractaria d'una àrea de premsatge aïllada que treballaria per a unes explotacions situades més a l'interior, en relació directa amb la terrisseria immediata? No les podem resoldre, aquestes qüestions, per manca d'informació. Tanmateix, ens sembla més d'acord amb allò que tenim considerar com a més probable la darrera possibilitat que hem plantejat, que explicaria la durada curta del lloc i no entraria en contradicció amb una ocupació perllongada de zones pròximes, tant abans com després. Si això es confirmés, aquestes zones de premsatge tindrien certament una similitud parcial amb mas Carbotí i ses Alzines: la separació de la zona de transformació de la vil·la

(o les vil·les), concentrada a tocar el mar, des d'on s'havia de comercialitzar, i al costat de la bòbila on s'obraven les àmfores necessàries. Una altra resposta intel·ligent i efectiva a un problema de gestió.

A Teià, al Maresme, ha estat explorat un conjunt similar al que trobem a Tossa. Es tracta d'unes sales de premsatge, d'uns dipòsits, d'un camp de *dolia* i d'unes estances polivalents que recorden, potser a l'engròs, mas Carbotí i ses Alzines. La situació, a mitja muntanya, sobre unes feixes on només es pot conrear la vinya, lluny i amb mala comunicació amb la costa i el mar, és semblant a la dels nostres establiments, fins i tot potser més complicada. Aquesta, pendent de la publicació definitiva del lloc, semblaria una resposta idèntica a la nostra motivada per uns condicionats iguals.

També al Maresme, a Sant Pol de Mar, el jaciment del Morè (Arqueociència, 1997 a, 191-204; Arqueociència, 1997 b) podria correspondre a aquest mateix model. Situat en els contraforts muntanyosos de la Serralada Litoral, disposat en quatre terrasses, amb els elements necessaris per al premsatge del raïm i l'emmagatzematge del most en *dolia*, no sembla que hagués format part d'una vil·la convencional, tot i que la proximitat d'un forn semblaria aproximar-la més al model Llafranc que al de la vall de Tossa. Dels jaciments de Sant Pol 2000 o del Veral de la Roca, també a Sant Pol de Mar (Arqueociència, 1997, 183-186 i 187-189), en sabem massa poc tot i les semblances.

Un altre lloc que assenyalaríem, amb algun dubte, perquè es tracta d'un jaciment només parcialment documentat i que plantejava problemes d'identificació, seria el del Bosquet o l'era dels Moros, a Sant Pere de Ribes, en posició enturonada, d'accés complicat, on es van documentar quatre *laci* recoberts de *signinum* i amb mitges canyes, un magatzem de *dolia* i unes sitges o fosses que es van interpretar, amb versemblança, com una zona de manufactura del raïm i emmagatzematge del most. El lloc presentava dues fases subsegüents d'ocupació, una de mitjan segle II fins a finals del segle I aC i una altra, a la qual pertanyien dipòsits i *dolia*, que es perllongava fins a inicis del segle II dC (Bosch i Miret, 1987, 228-233). Com a mas Carbotí, ens trobaríem davant d'un establiment indígena que es romanitza i que, en aquest cas, perdura fins a la gran crisi del comerç del vi.

Aquest repàs ha servit per constatar que el model de Tossa no va ser altra cosa que una resposta eficaç i intel·ligent a unes necessitats plantejades. Fixem-nos-hi bé. Els dos establiments tossencs se'ns fan presents com a zones de control i suport a una explotació marginal i perifèrica, difícil d'accedir-hi, incòmoda. Des d'allí s'hauria executat la plantació de vinyes, la seva cura i atenció, el seu conreu, fins que haurien esdevingut productives. Des d'aquell moment aquests establiments, a més d'afavorir cura i conreu, van esdevenir sobretot els centres de coordinació de la verema, de la concentració, en aquell lloc pròxim, del fruit i de la seva manipulació i primer emmagatzematge en *dolia*. De seguida, quan s'havia enllestit tota la feina i quan tothom tornava cap a casa, es deuria procedir a traslladar el most cap a un altre lloc, versemblantment cap als Ametllers, on maduraria i des d'on s'envasaria i es carregaria en vaixells i barques per conduir-lo cap a algun gran port proper (*Blandae, Iluro, Baetulo, Emporiae* o *Barcino*), des d'on aniria cap als grans mercats mediterranis. Ni a mas Carbotí ni a ses Alzines no hi ha espais ni recipients per imaginar que aquell preuat líquid hagués madurat en aquelles senzilles factories. Es tractava d'una activitat puntual, curta però de gran intensitat, que exigia la presència de molta mà d'obra poc especialitzada. Residint a mas Carbotí o a ses Alzines s'estalviava temps i cansament, es facilitava el treball i es feia més rendible.

Observem que aquests establiments se'ns fan presents al darrer terç - darrer quart del segle I aC (mas Carbotí) o molt a principis del segle I dC, justament en el moment de màxim apogeu, de màxima exigència i, cal suposar, de més rendiment econòmic de la producció i comercialització del vi. Primerament, més antic, mas Carbotí, un indret més llunyà i, per tant, més complicat, que —ens ho permet rastrejar l'evidència arqueològica— era zona fortament freqüentada des del primer quart - primer terç del segle I aC, que només podem explicar en funció de la voluntat d'explotar la zona. Era la resposta adequada al problema plantejat, tot i demanar una inversió significativa. Tanmateix, de seguida es deuria posar de manifest la rendibilitat i l'eficàcia del model, fins al punt d'aplicar-lo a zones més pròximes i, per tant, menys conflictives (ses Alzines). Potser aquest fet explicaria les dimensions més reduïdes d'aquest lloc en relació amb mas Carbotí. També sembla

que podria ajudar a explicar l'abandonament primerenc de mas Carbotí i, més tardà, de ses Alzines. Quan, per les raons que fos, aquesta activitat econòmica va deixar de rendir tal com ho havia fet en els moments de màxima expansió, s'haurien abandonat els conreus més marginals i s'hauria intentat, sense èxit, reconvertir l'activitat de l'establiment. Quan la crisi va tocar fons, també s'hauria abandonat l'explotació de l'àrea de ses Alzines i s'hauria intentat, novament sense èxit, reorientar les funcions d'un edifici. Això, indubtablement, no va significar la fi del conreu de la vinya. En zones més pròximes i accessibles es produïa allò necessari, com a mínim, per al consum local i per a l'intercanvi immediat.

Totes aquestes qüestions i segurament d'altres que se'ns escapen, que podem deduir de l'excavació i l'anàlisi d'aquests dos jaciments, de l'exploració més superficial d'altres que semblen similars, d'observar que el model tossenc no és l'estàndard sinó la resposta a unes peculiaritats geogràfiques molt determinades, que, tal com podem observar, van exigir, en llocs semblants, una resposta equivalent, ens porten, anant més endavant, a plantejar-nos, encara que sigui teòricament i com a punt de partida, l'estructura orgànica de la vall de Tossa. Caldrà tenir present, però, que les conclusions a què puguem arribar, basades en les evidències arqueològiques fermes, inqüestionables, sòlides però, ai las, insuficients, parcials, incompletes i, moltes vegades, amb tantes cares com un diamant i, per tant, amb possibilitat de ser explicades des de diverses perspectives, han de ser considerades amb prudència i, per tant, donant-los el valor que tenen; un punt de partida que el futur haurà de confirmar, matisar o, clarament, rebutjar. Cal construir hipòtesis, però, tan raonables com sigui possible, que s'aduguin amb les dades que posseïm, per poder avançar.

A la vall de Tossa, amb una important presència ibera a partir de, com a mínim, dos poblats poc coneguts, Pola i Vila Vella, que semblen haver perdurat fins com a mínim el segle I aC, detectem un gran establiment, una gran vil·la, els Ametllers (fig. 2, 81 i 82). La seva localització és perfecta des de tots els punts de vista, en posició dominant, sobre l'obertura de la vall a la badia, amb aigua dolça a l'abast, ben situada per penetrar cap a l'interior, riera amunt, i també per controlar, en benefici propi, un punt d'ancoratge ideal. Recordem la descoberta, fa anys, d'unes restes prou significatives a l'àrea de

l'hotel Windsor que s'han interpretat com a restes de les estructures pertanyents al port.

L'excavació en extensió del jaciment, acabada fa ben poc (Codina *et al.*, 2004, 201-214), ha permès documentar-ne, ben conservada, la fase inicial, que és clarament baixrepublicana. Els edificis posteriors no són altra cosa que la monumentalització i l'adaptació de l'edifici a nous temps i a noves necessitats, la primera, imponent, en època augustal, quan el conreu de la vinya i la comercialització del vi haurien esdevingut un negoci. En les prospeccions fetes en el territori de la vall de Tossa, especialment en les àrees més adequades per establir-hi una vil·la, no se n'ha localitzat cap i, tanmateix, el conjunt de jaciments d'època romana identificats és considerable, però es tracta sempre d'estacions de dimensions reduïdes, amb funcions molt concretes i determinades, autèntics satèl·lits d'un establiment més gran o estacions ibèriques, romanitzades, de vida molt curta. Recordem, entre altres, la identificació i cartografia d'un forn de terrissa que no fa altra cosa que tornar a posar de manifest un model ben conegut als establiments agraris pròxims a la costa nord-oriental del Principat, on el paradigma seria el Collet de Sant Antoni, a Calonge (Nolla, Santamaria i Sureda, 2002, 87-112; Nolla *et al.*, 2004, 193-200), o pla de Palol, a Platja d'Aro (Nolla (ed.), 2002). Davant d'aquesta realitat, sembla que hauríem d'acceptar com a molt possible l'existència d'una única gran propietat, amb presència probable i possible d'altres de molt menors que amb el pas del temps haurien acabat engolides dins d'un únic *fundus* que sembla evident i defensable a l'antiguitat tardana quan *Turissa* era senyorejada per *Uitalis*, el *dominus*, una realitat que hauria continuat durant l'alta edat mitjana.

Només la gran vil·la dels Ametllers, ben estructurada i potent en aquests anys, sembla un lloc central dinàmic i capaç d'explotar unes zones extenses i, sobretot, de posar en conreu i explotar amb eficàcia i eficiència, quan s'havia de fer i no a deshora, espais marginals des d'un punt de vista de l'explotació agrícola i només aprofitables com a zones de pastura i per al bosc, en un territori on la muntanya feréstega esdevé, en tot moment, una realitat immediata, el teló de fons constant i continuat. La monumentalització arquitectònica de l'edifici en època augustal posa de manifest el dinamisme i la capacitat econòmica, que copsen el moment adequat per fer negoci i l'aprofiten

(fig. 81 i 82). La situació cap a ponent d'aquests establiments podria ajudar a explicar-ne, també, la dependència prescindint de l'existència d'altres possibles vil·les que s'haurien de situar i cercar, si de cas, vall amunt o vers els límits orientals de l'actual terme municipal. Complementant aquesta perspectiva, recordem que altres autors, bons coneixedors de la realitat arqueològica d'aquest territori, van considerar que mas Carbotí, aleshores identificat com una autèntica vil·la, hauria acabat fagocitada pels Ametllers. Era una bona manera d'explicar que no s'hagués acabat consolidant i que deixa veure el pes que aquests estudiosos donaven als Ametllers (López, Batista i Zucchitello, 1987, 325).

Fent una mica d'història, convindria recordar que el jaciment dels Ametllers presenta importants diferències respecte als descrits fins ara, que en formaven part, segons opinem, com a peces allunyades, pròximes a àrees de conreu, de d'accés difícil o mal comunicades. A diferència de mas Carbotí, de ses Alzines, de Santa Maria del Llorell i d'alguns altres, no es tracta d'un establiment satèl·lit, de dimensions reduïdes, bastit amb rapidesa i de manera efectiva, sense costos complementaris o superflus, sense luxes, destinat a una tasca concreta i periòdica, sinó d'una gran vil·la, del punt central d'exploració efectiva i eficaç d'un *fundus* extens, permanentment ocupada i que posseïa, inicialment en un mateix espai i, a partir d'època augustal, en terrasses separades, tots els elements que definien aquells conjunts: espais industrials (*pars fructuaria*), zona d'habitatge dels treballadors (*pars rustica*) i zona residencial del *dominus* i de la seva família (*pars urbana*) (fig. 81 i 82).

L'edifici original no és d'època d'August, sinó que s'enfila en el segle I aC. En aquesta fase inicial, de la qual la recerca arqueològica ens ha recuperat diversos espais i estructures però no una planta clara ni sencera, hi havia alguns elements interessants que caldria remarcar. Situada en el vessant del turó de can Magí, a poca distància de l'antiga línia de costa, amb una cala més gran i més apta per a l'arribada i l'ancoratge de vaixells que l'actual, va caldre, per construir-la, fer importants obres de terraplenament i adaptació del terreny. Com que es trobava en una zona de fort pendent, es va haver de retallar la roca en alguns indrets, aprofitant aquells treballs per construir els basaments dels nous murs o, fins i tot, ben aplanada, com a nivell de circulació, mentre que

cap a llevant va ser necessari terraplenar i aportar terres per guanyar una mica d'espai al turó.

Des del moment inicial, la vil·la ocupava un espai important, amb un mínim de 500 metres quadrats. De les restes conservades, parcials i que no permeten definir cap edifici sencer, es poden extreure algunes conclusions. El conjunt disposava d'un edifici destinat a habitatge dels propietaris o administradors, situat al centre de la terrassa, delimitat per murs de pedra lligada amb fang, però amb un parament exterior molt polit i ben acabat i amb un bon arrebossat de calç. D'aquest recobriment exterior i interior se n'han trobat mostres molt abundoses i no solament sobre el sòcol de les antigues parets, sinó també amuntegades per terra en el moment d'enderrocar l'edifici, en època augustal. Al nord del conjunt, es van identificar restes de diverses cambres de caire funcional i un gran porxat amb sitges i restes de *dolia*, que correspondrien, sens dubte, a zona de transformació i d'emmagatzematge. Associades a aquestes cambres es trobaven dues soleres de *tegulae*, de funció imprecisa, però estretament lligades a la producció, així com les restes de petites estructures de combustió que caldria relacionar amb la fabricació d'elements i eines metàl·lics.

A ponent de l'edifici residencial se situava un espai de forma pràcticament quadrangular que s'havia obrat retallant la roca, creant un sòl planer i aprofitant el rebaix per fabricar els sòcols dels murs perimetrals. A migdia d'aquest espai, es van posar al descobert, també excavades a la roca, quatre empremtes de forma rectangular, alineades de nord a sud, molt a prop del final de la terrassa en direcció cap a ponent. La seva disposició i situació equidistant fan pensar en les restes de dues premses de vi, de les quals mancava un quart encaix, que hauria quedat per sota d'una de les parets bastides en època posterior.

Tots aquests elements permeten definir una vil·la amb zones d'habitatge, però també amb una important activitat industrial. Resulta curiós i remarcable el fet que al magatzem d'aquesta instal·lació s'hi barrejaven i funcionaven junts sistemes d'emmagatzematge diferents com són les sitges i els *dolia*, destinats, potser, a guardar productes diferents, cereals i vi, respectivament.

En època augustal, coincidint *grosso modo* amb la construcció dels assentaments de ses Alzines i el mas Carbotí, la vil·la dels Ametllers va tenir una transformació radical. La reforma,

que implicava l'arrasament total de les velles estructures, va portar a crear un conjunt nou, amb una concepció completament diferent. A la terrassa on anteriorment es disposava la vil·la, s'hi va bastir un luxós i gran edifici destinat al propietari, de grans dimensions i amb tota mena de comoditats. La part industrial, també de dimensions molt importants, se situava a la part baixa, com un element integrant però clarament separat i diferenciat de la *pars urbana*. A partir d'aquell moment, si no abans, la vil·la dels Ametllers va esdevenir l'assentament principal de la vall de Tossa i potser fins i tot el propietari hegemònic del rerepaís, del qual dependrien tots aquests petits establiments temporals que analitzem en aquest estudi. Tot i que les *pars rustica* i *fructuaria* de la vil·la estan pendents d'excavacions en extensió, les restes visibles permeten albirar una important zona amb magatzems i premses. De les poques dades cronològiques que fins ara ens ha ofert aquesta nova zona industrial també en podem extreure un cert lligam amb les estacions de mas Carbotí i ses Alzines i amb la producció del vi a la vall de Tossa. Així, al costat d'un nucli inicial probablement format per premses i magatzems de vi, a mitjan segle I dC, s'hi va afegir un nou cos d'edificis. Aquesta ampliació de la *pars rustica* de la vil·la dels Ametllers coincideix amb l'abandonament dels establiments dedicats exclusivament a la fabricació de most. Aquesta coincidència pot indicar-nos un canvi en la producció principal de la vil·la, amb una reducció substancial del paper del conreu de la vinya, substituïda per altres productes, que eren traslladats a la vil·la per ser transformats, emmagatzemats i comercialitzats. Aquests nous productes requerien unes instal·lacions diferents de les que existien abans i per això es va ampliar la part industrial de la vil·la dels Ametllers.

A totes aquestes dades caldria afegir-hi algunes troballes realitzades aquí i allà a l'actual nucli urbà de Tossa, a la zona més propera a l'antiga línia de costa. Aquestes troballes sembla que indiquen l'existència de diversos forns prop del mar, destinats a la fabricació d'àmfores i envasos per al transport, essencialment de vi. Ara com ara, l'únic forn conegut de la vall de Tossa, a Vinya Badosa, no permet fer-se una idea gaire precisa del que produïa ni de l'època que va estar en actiu. Tanmateix, el model ben conegut arreu

de la costa catalana, vil·la i bòbila, avala amb força la hipòtesi.

Quin significat, des d'un punt de vista econòmic, caldria donar a l'abandonament primer de mas Carbotí i uns anys després de ses Alzines, en el marc de la història de la vall de Tossa i, concretament, dels Ametllers? Potser, a partir de dades puntuals, de la informació aplegada en un únic jaciment, hauríem considerat de segur aquell fet com un signe clar i estrident d'una etapa de crisi. Tanmateix, amb el que sabem sobre els Ametllers, després de l'excavació exhaustiva de la *pars urbana* i del seu entorn immediat (Codina *et al.*, 2004, 201-214), de la detallada història del naixement, consolidació i mort de mas Carbotí i ses Alzines –dos jaciments satèl·lit que van existir i van desaparèixer a partir d'unes decisions preses en altres llocs o fins i tot de la informació que, en relació amb aquest tema, ens proporcionen altres vil·les, que, abocades durant uns anys determinats a la producció i exportació de vi, van reconvertir-se, sense que el registre arqueològic detecti cap mena de retrocés, d'estancament o d'aturada, sinó més aviat un creixement i una aposta en luxe que cal considerar com un termòmetre molt precís d'una situació d'estabilitat a tot nivell–, hauríem de convenir que aquelles operacions no van significar altra cosa que la fi d'un cicle, basat en un producte, i la ràpida adaptació a altres realitats i a altres produccions, més diversificades i que, de fet, mai no van ser abandonades. Després d'uns intents d'aprofitar uns edificis senzills amb objectius ben diferents (segona fase a mas Carbotí i a ses Alzines) (fig. 19 i 50), hauria semblat més assenyat l'abandonament del lloc, rendibilitzat per un ús prou llarg d'uns 100 anys. És interessant observar que el procés d'abandonament va seguir unes pautes inverses al de la seva aparició: primer va tocar el rebre al més allunyat i després al més pròxim del nucli central del *fundus*, dels Ametllers. Aquest fet, valuós per a la història econòmica de la vall de Tossa al segle I, ens posa de manifest que, vers la cinquena dècada d'aquella centúria, alguna cosa devia haver passat que va significar deixar d'explotar les àrees més marginals de la propietat. Potser la competència d'altres centres productors hauria fet decaure els guanys o potser hi ha altres raons més difícils de copsar. Sigui com sigui, el vi produït a l'engròs continuava essent, encara, un negoci ben bé fins al pas del segle I al II.

BIBLIOGRAFIA

Aguarod, 1991:

C. Aguarod, *Cerámica romana importada de cocina en la Tarraconense*, Saragossa, 2001 (Institución Fernando el Católico, publicación número 1.281).

Amengual, 1992:

J. Amengual i Batle, *Els orígens del cristianisme a les Balears i el seu desenvolupament fins a l'època musulmana*, Palma de Mallorca, 1992, volum II (Col·lecció "els treballs i els dies", 37)

Aquilué, 1995:

X. Aquilué, La cerámica común africana, *Cerámica comuna romana d'època alto-imperial a la península Ibèrica. Estat de la qüestió*, a cura de X. Aquilué i M. Roca, Barcelona, 1995, 61-72 (Monografies Emporitanes, VIII).

Arqueociència, 1997 a:

Arqueociència, *El jaciment romà del Morè (Sant Pol de Mar, Maresme)*, Barcelona, 1997.

Arqueociència, 1997 b:

Arqueociència, Excavacions a la prolongació de l'A-19, *Autopistas i arqueologia. Memòria de les excavacions en la prolongació de l'autopista A-19*, Barcelona, 1997, 125- 235.

Balil, 1982:

A. Balil, *Esculturas romanas de la península Ibérica. V*, Valladolid, 1982 (Studia Archaeologica, 71).

Barberà, Nolla i Mata, 1993:

J. Barberà, J. M. Nolla i E. Mata, *La ceràmica grisa emporitana*, Barcelona, 1993.

Barti, Plana i Tremoleda, 2004:

A. Barti, R. Plana i J. Tremoleda, *Llafranc romà*, Palafrugell, 2004 (Col·lecció Quaderns de Palafrugell, 13).

Batista, López i Zucchitello, 1980:

R. Batista, A. López i M. Zucchitello, Noves aportacions al coneixement de la vil·la romana dels Ametllers/Tossa, *Quaderns d'Estudis Tossencs*, 1, 1980.

Beltrán, 1990:

M. Beltrán, *Guía de la cerámica romana*, Saragossa, 1990.

Bosch i Miret, 1987:

J. Bosch i J. Miret, El Bosquet (Sant Pere de Ribes). Una planta per a l'elaboració de vi i la seva atribució, *El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental. Actes del I Col·loqui d'Arqueologia Romana, Badalona, 1985*. Badalona, 1987, 228-233 (Monografies Badalonines, núm. 9).

Brun, 1986:

J. P. Brun, *L'oléiculture antique en Provence. Les huileries du département du Var*, París, 1986 (Révue Archéologique de Narbonnaise, suplement 15).

Cajas, 2000:

M. J. Cajas, Intervenció en el barri de l'església de Llafranc, *Cinquenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Olot, 2000, 157-160.

Calloi, 1984:

J. Calloi, *Huilleries antiques de Syrie du Nord*, París, 1984.

Casas *et al.*, 1990:

J. Casas, P. Castanyer, J. M. Nolla i J. Tremoleda, *Ceràmiques comunes i de producció local d'època romana. I. Materials augustals i alto-imperials a les comarques orientals de Girona*, Girona, 1990 (Sèrie Monogràfica, 12).

Casas *et al.*, 1995 a:

J. Casas, P. Castanyer, J. M. Nolla i J. Tremoleda, Les ceràmiques comunes locals del nord-est de Catalunya, *Ceràmica comuna romana d'època alto-imperial a la península Ibèrica. Estat de la qüestió*, a cura de X. Aquilué i M. Roca, Barcelona, 1995, 99-127 (Monografies Emporitanes, VIII).

Casas *et al.*, 1995 b:

J. Casas, P. Castanyer, J. M. Nolla i J. Tremoleda, *El món rural d'època romana a Catalunya (L'exemple del nord-est)*, Girona, 1995 (Sèrie Monogràfica, 15).

Castanyer, coordinador, 2003:

X. Aquilué, P. Castanyer, M. Santos i J. Tremoleda, *10 anys d'arqueologia a l'entorn d'Empúries (1993-2002)*, Girona, 2003.

Castillo, 1939:

A. del Castillo, La Costa Brava en la antigüedad, en particular la zona entre Blanes y San Feliu de Guíxols: la villa de Tossa, *Ampurias*, I, 1939, 186-267.

Codina, 2004:

F. Codina, Una premsa de vi romanorepublicana a Bellcaire d'Empordà, *Estudis del Baix Empordà*, 23, 2004, 5-24.

Codina *et al.*, 2004:

F. Codina, M. F. Jiménez, M. J. Lloveras, J. M. Nolla i L. Palahí, La vil·la dels Ametllers (Tossa de Mar), *Setenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, la Bisbal d'Empordà, 2004, 211-214.

Llinàs *et al.*, 2000:

J. Llinàs, C. Montalbán, A. Ramírez i M. Sureda, *L'Hort d'en Bach, del segle II abans de Crist a l'any 2000. La pervivència ininterrompuda d'un hàbitat a Maçanet de la Selva des de la baixa república romana fins als nostres dies*, Maçanet de la Selva, 2000 (Estudis i textos, 7).

López, 1989:

A. López, *Las cerámicas de paredes finas en Cataluña*, Barcelona, 1989 (Quaderns Científics i Tècnics, 2).

López, 1992:

A. López, Les primeres estratigrafies a la vil·la romana dels Ametllers, Tossa (la Selva), *Tribuna d'Arqueologia*, 1990-1991, Barcelona, 1992, 73-95.

López, Batista i Zucchitello, 1987:

A. López, R. Batista i M. Zucchitello, La producción vitivinícola de la Tarraconense. Algunos ejemplos sintomáticos, *El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental. Actes del I Col·loqui d'Arqueologia Romana, Badalona, 1985*. Badalona, 1987, 319-325 (Monografies Badalonines, núm. 9).

López, Zucchitello i Fierro, 1985:

A. López, M. Zucchitello i X. Fierro, Resultats de la primera campanya d'excavacions a la vil·la romana de Mas Carbotí (Tossa, la Selva), *Informació Arqueològica*, 44, Barcelona, 1985, 38-43.

Llinàs, Merino i Vargas, 2002:

J. Llinàs, J. Merino i A. Vargas, Camp de la Vinyaperduda o Vinya Vella (Cassà de la Selva, el Gironès), *Sisenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Sant Joan de les Abadesses, 2002, 255-257.

Merino, Nolla i Santos, 1994:

J. Merino, J. M. Nolla i M. Santos, *Aquae Calidae. Presència romana a la Selva*, Santa Coloma de Farners, 1994 (Estudis i Textos, 3).

Nieto i Puig, 2001:

X. Nieto i A. M. Puig, *Excavacions arqueològiques subaquàtiques a Cala Culip. 3. Culip IV: la Terra Sigil·lata decorada de La Graufesenque*, Girona, 2001 (Monografies del CASC, 3).

Nieto *et al.*, 1989:

J. Nieto, A. Jover, P. Izquierdo, A. M. Puig, A. Alaminos, A. Martín, M. Pujol, H. Palou i S. Colomer, *Excavacions arqueològiques subaquàtiques a Cala Culip. I*, Girona, 1989 (Sèrie Monogràfica, 9).

Nolla, 1999:

J. M. Nolla, El material ceràmic dels nivells fundacionals de Gerunda. Els estrats inferiors de casa Pastors, *Revista d'Arqueologia de Ponent*, 9, Lleida, 1999, 181-209.

Nolla (ed.), 2002:

F. Aicart, J. Burch, E. Canal, M. Figueras, J. Llinàs, M. del M. Llorens, J. M. Nolla, L. Palahí, G. de Prado, J. Sagrera, M. Sureda i J. Tremoleda, *Pla de Palol. Un establiment romà de primer ordre a Platja d'Aro*, Castell-Platja d'Aro, 2002.

Nolla i Nieto, 1982:

J. M. Nolla i F. J. Nieto, Una factoria de salaó de peix a Roses, *Fonaments. Prehistòria i món antic als Països Catalans*, 3, 1982, 187-200.

Nolla i Nieto, 1989:

J. M. Nolla i F. J. Nieto, La importación de ánforas romanas en Cataluña durante el período tardorrepublicano, *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche (Siena, 1986)*, Roma, 1989, 367-391 (Collection de l'École Française de Rome, 114).

Nolla, Padró i Sanmartí, 1980:

J. M. Nolla, J. Padró i E. Sanmartí, Exploració preliminar del forn d'àmfores de Tivissa (Ribera d'Ebre), *Cypsela*, III, Girona, 1980, 193-218.

Nolla, Santamaria i Sureda, 2002:

J. M. Nolla, P. Santamaria i M. Sureda, Excavacions arqueològiques al Collet de Sant Antoni de Calonge, *Estudis del Baix Empordà*, 21, Sant Feliu de Guíxols, 2002, 87-112. .

Nolla *et al.*, 2003:

J. M. Nolla, C. Patiño, J. Sagrera i D. Vivó, *La vil·la romana i el jaciment altmedieval de Sant Pere de Montfullà (Bescanó, el Gironès)*, Girona, 2003 (Estudis Arqueològics, 5).

Nolla *et al.*, 2004:

J. M. Nolla, A. Prados, A. Rojas, P. Santamaria i A. Soler, La terrisseria romana del Collet de Sant Antoni de Calonge, *Setenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, la Bisbal d'Empordà, 2004, 193-200.

Palahí i Vivó, 1993:

L. Palahí i D. Vivó, Les termes romanes a Catalunya. 2. Tossa de Mar, *La utilització de l'aigua a les ciutats romanes. Documents d'Arqueologia*, 0, 1993, a cura de R. Mar, J. López i L. Pi, Tarragona, 21-28.

Passelac i Vernhet, 1993:

M. Passelac i A. Vernhet, Céramique sigillée sud-gauloise, *Dicocer. Dictionnaire des céramiques antiques (VIIe s. av. n. è.-VIIe s. d. n. è) en Méditerranée nord-occidentale (Provence, Languedoc, Ampurdan)*. *Lattara*, 6, 1993, 569-580.

Pladevall, Fabregas i Amengual, 1992:

A. Pladevall, J. Fabregas i J. Amengual, *Escrips dels bisbes catalans del primer mil·lenni*, Barcelona, 1992 (Col·lecció "Clàssics del cristianisme, 27).

Tchernia i Brun, 1999:

A. Tchernia i J. P. Brun, *Le vin romain antique*, París, 1999.

Tremoleda, 2000:

J. Tremoleda, *Industria y artesanado cerámico de época romana en el nordeste de Cataluña (época augustea y altoimperial)*, Oxford, 2000 (BAR International Series, 835).

Vernhet, 1975:

A. Vernhet, *Note sur la terre sigillée de la Graufesenque*, Millau, 1975.

Villaronga, 1977:

L. Villaronga, *The Aes Coinage of Emporion*, Oxford, 1977 (BAR Supplementary Series 23).

Zucchitello, 1978:

M. Zucchitello, Notes d'arqueologia de Catalunya. Tossa, *Informació Arqueològica*, 26, 1978, 36-37.

SUMARI

PREMESA	5
INTRODUCCIÓ GEOGRÀFICA	9
MAS CARBOTÍ	11
INTRODUCCIÓ	11
TÈCNICA CONSTRUCTIVA. MURS I PAVIMENTS	12
DESCRIPCIÓ DE L'EDIFICI	15
FASES	19
FUNCIONAMENT DE L'EDIFICI	19
EL MATERIAL ARQUEOLÒGIC	19
L'ABANDONAMENT	21
COMENTARI	24
CRONOLOGIA PROPOSADA	31
ALTRES CONSIDERACIONS CRONOLÒGIQUES	32
ELS ORÍGENS DE L'EDIFICI	37
EL MATERIAL RESIDUAL. VA HAVER-HI UN ESTABLIMENT BAIXREPUBLICÀ?	38
SES ALZINES	41
INTRODUCCIÓ	41
DESCRIPCIÓ DE LES ESTRUCTURES	41
DESCRIPCIÓ DELS ÀMBITS	43
SEQÜÈNCIA ESTRATIGRÀFICA	46
EVOLUCIÓ DEL JACIMENT	48
EL MATERIAL ARQUEOLÒGIC	51
LA FUNDACIÓ DE L'ESTABLIMENT	71
REFLEXIONS ETNOLÒGIQUES SOBRE EL MATERIAL RECUPERAT	72
CONCLUSIONS I ESBÓS HISTÒRIC	75
BIBLIOGRAFIA	87

**Universitat
de Girona**

Institut de Patrimoni
Cultural